

KUBBEALTI

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ

Halil AÇIKGÖZ

Mehmet ARSLAN

Sait BAŞER

Turgut CANSEVER

Memduh CUMHUR

Ayşe GÜNGÖRÜRLER

Vildan SERİN

Wouter SWETS

Mustafa TAHRALI

Cinuçen TANRIKORUR

YIL: 20

NİSAN 1991

SAYI: 2

AKADEMİ MECMUASI

YIL: 20

NİSAN 1991

SAYI: 2

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi:
İlhan AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü:
Sait BAŞER

1991 yılı abone bedeli 40.000 TL.'dir. Dış ülkelerden bâzılarının abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil; Almanya için 18 Alman Markı; A.B.D. için: 31 A.B.D. Doları; Fransa için: 91 Fransız Frangı; İngiltere için: 9 Sterlin ve Suudi Arabistan için de: 67 S. Arabistan Riyalı'dır. (*Abonelerin değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseler'den alınır.

Yazı işleri için haberleşme adresi: Yeniçeriler Cad. Nu. 43, Bâyezid-İSTANBUL. Tel: 516 63 87. Abone ücretlerinizi Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın 337056 numaralı Posta Çeki hesabına yatırabilirsiniz. Abone işleri için, Peykhâne Sk. Nu. 3 Çemberlitaş-İSTANBUL adresine başvurunuz. Tel: 516 23 56.

Basıldığı Yer: KOŞ GRAFİK, Tel: 526 39 83 --İstanbul

İÇİNDEKİLER

Tedbir ve Takdir	Sâmiha Ayverdi	5
Sersem Sersem Bu Sersem Dünyâ (şiir)	Mehmet Arslan	8
Türk Kültürü İçin Kısa, Orta ve Uzun Vâdeli Hedefler	Doç. Dr. Mustafa Tahralı	9
Meral Uğurlu Kaseti Tanıtma Tenkit	Cinuçen Tanrıkorur	19
Türk Müsîkîsi İçin Hollanda'dan Dost Bir Ses-Wouter Swets	Mülâkat (Sait Başer)	27
Mevlâ Görelim Neyler (şiir)	Doç. Dr. Mustafa Tahralı	34
Mîmarlık Mirâsımız ve Kültürümüzün Geleceği	Doç. Dr. Y. Mim. Turgut Cansever	35
Muâsır Türk Şiirinde Hâce Ahmed Yesevî	Halil Açıkgöz	42
Rüyâ Şehir (şiir)	Memduh Cumhur	58
Gelişmiş Ülkelerin Yabancı Lisanla Eğitim Konusunda Uyguladıkları Çifte Ölçüler ve Türkiye Gerçekleri	Doç. Dr. Vildan Serin	59
Belçikalı İki İlim Adamının Yabancı Dilde Eğitim Konusundaki Görüşleri	Dr. Ayşe Güngörürler	70
Âilede Kültür İntikâli		76

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mucibince 8.11.1976 târîhli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

TEDBİR VE TAKDİR

Sâmiha AYVERDİ

Dayım, hâzik bir doktordu. Muâyenehânesi yoktu. Amma meslek hayâtı boyunca Tıp Fakültesi'nde talebe yetiştirmekle geçen yıllarında temkinli, ve ciddî hâlini laboratuvar yardımı görmüş gibi, hastanın sırtına dayadığı kulağı ve parmaklarından aldığı cevaplarla teşhîsindeki şaşmazlığını gerek kalabalık âile çevresinde gerek eşi dostu arasında kabul ettirmiş bulunuyordu.

Ancak, bu usta hekimin kendisine baş vuran hastalarını iki ayrı kısma ayırdığına şüphe yoktu. Teşhîsinde **psikolojik ağırlığı** da eksik etmezdi. Öyle ki bâzı hastaların, istedikleri bir mes'eleyi elde etmek için başvurdukları kesin çârenin hastalık olduğu çok görülen hallerdendir. Zîra âilesini, kocasını, dize getirmek için, hastalığın eteğine yapışmak, en kestirme yol değil midir? Çünkü hasta bir kadının isteğinin gerek âilesi gerek kocası tarafından reddedilmesi hiç de kolay olmasa gerekti. Evet, kadın temâruz eder, yalancıkıtan hastalanır ve dilinin altındaki isteğini açıklayıp elde edebilmek için hastalığı ileri sürerek, istediği netîceyi yakalardı. Amma dayımın, bu sahte marazlara karnı öylesine tok idi ki onu aldatmak hemen hemen mümkün olmazdı.

Hastanın eline verdiği reçete ile muâyenenin de bittiğini anlatırken: "Sana yazdığım ilâçtan sabah akşam bir yemek kaşığı içersin, yirmi dört saate kalmaz aslan gibi olursun." diyerek işi tatlıya bağlardı.

Dayımın karşısındaki hastalarından biri de amcazâdesi idi ki, kocası ile arası düzgün olmayan bu kadınla başa çıkmak hayli güç olmakla

berâber, onu da gene, sabır ve tatlı sözleri ile başından savması âdetâ karşıklı oynadıkları bir oyundu. Öyle ki : "Ablacığım, üzülme sapsağlamsın, şu ilâçları al yeter," diyerek kadıncağızı avuturdu.

Anneme gelince, o dayımın teşhîsine son derece inanmasına rağmen, gene de hasta olduğu şüphesini bir türlü içinden atamadığı için hekim hekim dolaşmaktan bir türlü vazgeçmezdi. Onun bu sıra sıra dolaşıp, sonunda karar ettiği, dayımın da inandığı tek kimse, **Doktor Âkil Muhtar Bey**'di.

Hoca'nın Dizdâriye'deki muâyenehâne olarak kullandığı battal denecek kadar büyük olan kârgir binâda, tahlil laboratuvarlarını çalıştıran asistanları, röntgencileri, patalogları ve teşhîse medar olacak tıbbî müdâhalelerde yardımcı olacak asistanları ve hemşiresi mevcuttu. Âkil Muhtar Hoca, insanı eşya gibi görüp bir malzeme hâline getirmeği modern tabâbetin icâbı kabûl etmek sisteminin tam tatbikçisi olmadığı ve insanı insan olarak gördüğü için, çatısı altında topladığı araştırmacılarına rağmen, hastalarına kafası, eli ve kulağını kullanarak yardım etmekte idi ve yıllar süren gidiş gelişlerimizle, âdetâ bir âile dostumuz olmuş bulunuyordu.

Bir ziyâretimizde, doktorun kısa müddet kalmak üzere İsviçre'ye gitmiş olduğunu öğrenmiştik.

Âkil Muhtar Bey'in karısı da doktordu, fakat mesleğini fiilen icrâ etmez ve tek kızı ile bu koca binânın üst katında oturur, çocuğun terbiye ve tahsîli ile uğraşmakla iktifâ ederdi.

* * *

Doktorun âdetâ kaçır gibi karısı ve kızı ile İsviçre'ye gitmesinin sebebi, o sene İstanbul'da kızıl hastalığının âdetâ yaygın olarak hemen her evin kapısını çalmakta oluşu idi. İşte kızını da bu âfetten korumak için yıllarca içinde yaşamış olduğu ülkeden kaçırmış bulunuyordu.

Çok uzun yıllar içinde çalıştığı hastahâne de, doktor arkadaşlarının çoğu da hâlâ orada bulunuyordu. Onun için kızını orada barındırması gayet kolay, hattâ tabîî idi. Ne yazık ki, kızını hastahânenin temiz muhîti ve bakımına terk ettikten kırk gün sonra, çocuğun kızıla yakalandığı haberi gelmişti. Gerek oradaki doktorların, gerek kendisinin bir türlü çözemedikleri muammâ şu idi: İsviçre'de hiç kızıl vak'ası olmadığı için çocuk bu mikrobu kendi memleketinden getirmiş olsaydı, hastalığın İsviçre'ye

ayak bastığından, en geç on-on iki gün sonra ortaya çıkmış olması gerekirdi. Halbuki kızın kırk gün sonra kızıla tutulması için bu mikrobu sonradan almış olması gerekiyordu. Bir türlü bu muammayı çözmek kâbil olmamıştı. Ancak doktorların biri, o bir türlü açamadıkları düğümü açmayı becerdi.

Türkiye'den İsviçre'ye kaçırılırcasına getirilen çocuğa, acaba arkadaşlarından biri mektup göndermiş mi idi? Evet, dedi kız, yüzü gözü pul pul, kırmızı lekelerle dolu çok sevdiği bir arkadaşı, ona, içinin de şişmiş gibi nasıl ıztırap vermiş bulunduğunu, mektubunda etraflıca anlatmıştı.

Kördüğümü çözen doktorun bu ince tesbîtinin öğrenince, **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî'sinde okumuş olduğu şu hikmetli söz, Âkil Muhtar Hoca'nın karşısına gelivermişti: "Eğer selâmete ermek için bir fâre deliğine kaçsan orada da bir kedi pençesi gelip seni bulur!"**

* * *

Zavallı Âkil Muhtar, kızını, fâre kovduğundan çok daha emin, tertemiz bir hastahânenin emniyeti içine bıraktığı hâlde, ne çâre ki, hiç beklemediği kızıl hastalığına tutulmuş bir arkadaşınının mektubu, bu yabancı ülkede gelip kedi pençesi gibi onu bulmuş ve tırmalamıştı.

Bir düşünen ve kendi kendini hesâba çeken kimse olan Doktor'a sanki hâtiften gelen ses: Ey Âdemoğlu! Sana tedbir etme demiyorum. Elin-den geldiğince tedbirde kusur etme. Amma netîcedeki kararın tedbirden değil, takdirden olduğunu da unutma! diyerek kesip atmıştı.

SERSEM SERSEM BU SERSEM DÜNYÂ

Nere ayak bassak kazıp atarlar
Kimdir koyan izi iz olmağa ki?
Astarı yüzünden yüzde tutarlar
Kimdir koyan yüzü yüz olmağa ki?

Arzusu muradı gözde kalan kes
Gözü bu yollarda izde kalan kes
Düzlük geze geze düzde kalan kes
Kimdir koyan düzü düz olmağa ki?

Hamrımız başka özümüz başka
Hamurdan kalıba düz geçek keşke
Çüçeni fil gördük, fili karışka (karınca)
Kimdir koyan gözü göz olmaya ki?

Bu dünyâ olmamış ta bunca yakın
Baltasınca zalım sapınca zalım
Söndürür biz ocak tapınca zalım
Kimdir koyan közü köz olmağa ki?

Ömrüme kış çöküp candan çıkmamış
Şahtası kemikten kandan çıkmamış
Dondurdu sözümü kından çıkmamış
Kimdir koyan sözü söz olmağa ki?

Kelep çözeledik yüz yıla kadar
Dedik yetişiriz menzile kadar
Ne diktik söktüler özül (temel)e kadar
Kimdir koyan bizi biz olmağa ki?

Ses meydan sulasa fesatlık doğar
Fesattan mânevî kesatlık doğar
Dönüp özün olsan AZADLIK doğar
Kimdir koyan özü öz olmağa ki?

Mehmet ARSLAN

TÜRK KÜLTÜRÜ İÇİN KISA, ORTA VE UZUN VÂDELİ HEDEFLER*

Doç. Dr. Mustafa Tahralı

Türklük ve İslâm dünyâsı, XIX. asrın başından îtibâren yavaş yavaş ve I.Cihan Harbi'nden sonra da sür'atle bir **medeniyet** ve **irfan** kaybetti; modern Batı'nın mağlûbu oldu. Hind Okyanusu'ndan Atlas Okyanusu'na, Çin Seddi'nden Avrupa ortalarına kadar çok büyük bir sâhada meyvelerini veren ve hemen hemen içine bütün müslüman milletleri alan bu medeniyete İslâm medeniyeti, veyâ son beş-altı asrı göz önünde bulundurarak Türk-İslâm medeniyeti veyâ Osmanlı medeniyeti diyebiliriz.

Türkiye, mensûbu olduğu Osmanlı medeniyetini kaybederken, siyâsî ve askerî istiklâlini muhâfaza edebilmişse de, mağlup olan medeniyetinin ana kaynak ve köklerini canlandırmak ve canlı tutmak yerine, kendisine gâlip gelen modern Batı medeniyetine, önceleri aralanmış bulunan kapılarını ardına kadar açmıştır. Denilebilir ki, "yaşayabilmek" için bu bir zarûretti. Bu görüş, başlangıçta bir bakıma doğru görünüyorsa de, geçen uzun yıllar göz önünde tutulunca "**yaşamak zarûreti**" artık "**başka türlü yaşamak**" keyfiyet ve tercihine dönüşmeye başlamıştır, demek doğru bir tesbit olacaktır. İslâm medeniyetinin diğer mensupları ise XIX. asırdan îtibâren kısmen, XX. asrın başında da hemen hemen tamâmen Batı müstemlekesi olunca, Batı'nın siyâsî ve askerî mağlûbu olup mensûbu bulundukları medeniyetten cebren koparılmış oldular. Böylece gerek müstakil müslüman Türkiye ve gerekse müstemleke olan diğer müslüman milletler

* 9. 2. 1991 de F.E.Y. Vakfı tarafından tertip edilen "Türk Kültürünün Mes'eleleri" konulu açık oturumda yapılan konuşmadır.

topyekûn modern Batı medeniyetinin mağlûbu olup, önce cebren sonra da gönüllü olarak bu modern medeniyetin hayrânı olma yolunu tuttular. Bugün ise istisnâsız hemen hepsi, bâzı konularda az-çok, bâzı sâhalarda ise, bilerek veyâ bilmeyerek, pek çok "batılılaşmış" hâle geldiler.

Bu hükmün müşahhas örneklerini kısaca şöyle gösterebiliriz: Bütün öğretim kademelerinde okutulan ilim ve san'atlar, modern Batı'nın ortaya çıkardığı, geliştirdiği, şekillendirdiği, yorumladığı ve hayâta tatbik ettiği ilim ve san'atlardır. Kültür sâhalarında ise, meselâ ülkemizde, okullarda mecbûren okutulan, öğretilmek istenen müzik, Batı müziğidir. San'atçıların edebî ve plastik san'atlarda gerçekleştirmek ve ulaşmak istedikleri de Batı tipi modellerdir. Şehirlerimizin, bâzı mahallî "aksaklık"lar ve târihî eserler hâriç, arzettiği manzara, hattâ daha da fazlasına ulaşmak istediği görünüş, modern Batı şehirciliği ve mîmârîsidir. Fikir, san'at, kültür ve ideolojide her hangi bir "izm" ile söylenebilecek şeylerin aslı, esâsı ve modeli Batı'lıdır. Bütün bunların ortalama neticesi olan siyâsî havada geçerli olan, benimsetilmek istenen model de tabîî olarak, Batı model ve örnekleridir.

Bu bir-iki asırlık cebri veya gönüllü "batılılaşma"nın din sâhasında ortaya çıkardığı neticeyi ise şöylece hulâsa edebiliriz: Rus müstemlekesi olan İslâm-Türk ülkelerinde, din, tasavvuf ve bunlarla ilgili müesseseler yasaklanmış; Türkiye'de kısa bir müddet din ve tasavvuf müesseselerine karşı bir tavır sergilenmiş, sonra bu tavır din ve müesseselerine karşı yumuşamakla berâber, son yıllar biraz istisnâ gibi kabul edilecek olursa, gerek müslüman ilim adamları ve aydınlar kesiminde ve gerekse "laik" aydın çevrelerinde tasavvuf ve müesseselerine karşı soğuk, bîgâne ve yasakçı tavır devam edegelmiştir. Bâzı İslâm ülkelerinde ise, bu durumun benzeri ve paraleli, "resmî din" anlayışının gereği olarak ortaya çıkmış ve binnetice tasavvuf ve müesseselerine karşı yasakçı bir tavır gösterilmiştir. (Burada bilmünâsebe şuna işâret etmek isterim: Dînin devlet adına ve tekeline alınması da müsbet neticeler kadar, yanlış ve zararlı neticeler doğurabilecektir. Abbâsîler'in ilk asırlarındaki Mu'tezilî tavır ve davranış da, dînin devlet tekeline alınmasının ortaya çıkardığı bir başka zarar örneğidir.) Farklı şartlar içinde yaşayan üç ayrı müslüman topluluğun aydınları, ilim ve siyâset adamlarında görülen tasavvuf ve müesseselerine karşı yasakçı tavrın XIX. asrın pozitivizm-materyalizm gibi, Batı "izm" lerinin

te'sîri netîcesinde, yâni az-çok veyâ gönüllü-gönülsüz "batılılaşmış" olmaktan ileri geldiğini söylemek mümkündür. Siyâsî ve coğrafî şartları birbirinden çok farklı olan bu üç bölgede böyle ortak bir tavrın oluşması, her halde "kendiliğinden" değildir. Bu netîceyi kendi "irfân"ımızın ıstılahlarıyla ifâde edecek olursak: Dünyâ ve dünyâ nîmetlerine "gereği"nden fazla kapıldık. Mânevî-rûhî hayâtımızı mahvedecek kadar "madde" peşinde koşmaya başladık; ve başka şeyleri ve başkasını düşünemeyecek kadar "nefsâniyet" ve "enânîyet" çukuruna düştük.

Şu halde, İslâm'ın başından beri mevcut, II. Hicrî asırdan beri de "tasavvuf" adıyla anılan, 14 asırlık İslâm irfan ve kültürünü ve mânevî, rûhî ve ahlâkî hayâtını teşkil eden, san'at ve tefekkürünü doğuran, ayakta tutan ve yaşatan bu idrâk ve müesseseye aydınlarımızın, ilim ve siyâset adamlarımızın bîgâne kalışı veyâ cephe alışı, bindiği dalı kesmekten öte bir davranış olmasa gerektir.

Şâyet modern Batı düşünce ve kültürü, şu bir-iki asırlık "batılılaşma" müddetinde, karşımıza kendi dinlerine âit bir tasavvuf ile gelmiş olsalardı, muhakkak ki, bize sunulacak bu yabancı tasavvufu benimsemek yerine, kendi tasavvufumuzu tercih edecektik. Nitekim "batılılaşma"yı "hristiyanlaşma" olarak anlayan, benimseyen -bir kaç kişi dışında- bir müslüman yoktur. Modern Batı medeniyetinin hâkim vasfı hristiyanlık olmadığı için, bu "lâ dîn" (laik), **din-dışı** (profan) medeniyete, "nefis" lerimizin ve "cüz'î akıl" larımızın tahrik ve teşvîki ile gönüllü olarak, "hevâ ve heves" imize uyarak katılmak istiyoruz. "Nefis"lerimizi tatmin ölçüsünde de bunu gerçekleştirmiş bulunuyoruz. "Nefis" de insan bünyesini teşkil eden unsurlardan biri olduğuna göre, böyle bir durumun ortaya çıkması, netîce pek iç açıcı olmasa da, kaçınılmazdı diyebiliriz. Bu noktada şuna da işaret etmek lâzımdır ki, müslüman aydınların, ilim ve siyâset adamlarının tasavvufa karşı tavırları hâlâ devam etmesine rağmen, Batı'da, son yıllar içinde, İslâm tasavvufuna büyük bir entellektüel alâka uyanmış bulunmaktadır. Belki de yakın gelecekte "batılılaşmış" müslüman aydınların "batılılaşma gayretleri" arasına bu mes'ele de dâhil edilecektir.

Osmanlı veyâ İslâm medeniyetinin I.Cihan Harbi sonunda mağlûbiyeti kat'ileştiği yıllarda, aydınların işlediği temel hatâlardan biri -ki hâlâ devam etmektedir- "**medeniyet**" ve "**kültür**" mefhumlarını, bir bütün olarak görmek yerine, ikisini birbirinden ayırmaları, böylece "**Modern**

Batı Medeniyeti"ni, isteyerek olmasa bile, **kültürü ile almak ve benimsemek** yoluna girmiş olmalarıdır. Halbuki medeniyet, kültürün maddî-müşahhas görüntüsü, kültür onun mânevî, mücerred hüviyet ve temelidir, şeklinde bir görüşle hareket edebilseydiler, bugün içinde bulunduğumuz **"Batılılaşma"** kültür temellerimizi yok etmek, **bizi biz olmaktan çıkarmak** noktasına gelmeyebilirdi.

Şu halde, gerek Türk-İslâm âleminin, gerekse bütün İslâm dünyasının kısa, orta ve uzun vâdedeki **ana hedefi**, **kaybettiği medeniyetini, kültürüyle bir bütün olarak, çağın, her bir millet ve coğrafyasının husûsî şartları içinde, ana prensipleri ve temelleri üzerinde yeniden kurmaktır**. Yeniden inşâ edilecek bu medeniyetin ana prensip ve vasıfları, geçmişte olduğu gibi, **tevhid, güzel ahlâk, nizâm-ı âlem, adâlet, denge-îtidâl** gibi prensiplerdir ki, bu esasların tamâmını tesbit, ancak geçmiş medeniyetimizi iyice öğrendikten ve anlayıp yorumladıktan sonra mümkün olabilecektir sanıyorum.

Bu yeniden inşâ ve ihyâyı gerçekleştirmek için ilk yapılacak iş, geçmiş İslâm ve Türk-İslâm medeniyetlerini araştırmak, incelemek, bilmek, iyi anlamak ve doğru yorumlayabilecek seviyeye gelmektir. Maalesef hepimiz, yâni Türkler ve diğer müslümanlar, yukarıda da temas edildiği gibi, gördüğümüz eğitim ve öğretimden ve edindiğimiz "kültür"den dolayı az veyâ çok, gönüllü veyâ gönülsüz veyâ bilmeyerek "batılılaşmış" bulunuyoruz. Yâni, yine bizim ıstılahlarımızla söylecek olursak, hepimiz az-çok "enâniyet"imizi beslemiş, "nefsânîleşmiş", "aklî"leşmiş (rasyonalist olmuş), günlük hayatta maddeci (yâni pozitivist-materyalist) olmuş ve "ekonomik" görüşlere öncelik tanır hâle geldiğimiz için, geçmiş medeniyetimizi doğru-dürüst ve "hakîkate uygun" olarak yorumlamak imkânından mahrum bulunuyoruz. Bunun müşahhas örneği de, geçmişle ilgili yorumlarda, taban tabana zıt fikirlerin beyan edilir olmasıdır. Bu durumun ortaya çıkardığı daha da vahim netîce şudur: Kur'ân-ı Kerîm'i ve Sünnet'i de zikredilen bu nakîsalarla anlamak ve yorumlamak durumunda bulunduğumuz için, "hakîkî müslüman"ın sâhip olduğu basîret, idrâk ve kemâlden mahrum bulunmamızdır. Yâni bir bakıma "kem âlât ile kemâlât" aramak zorunda kalmış bulunuyoruz. **"Din"** **"kalp"** ile tasdiktir, kemâl nefsin tezkiyesi ile gerçekleşir. Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'in gerçekten idrâki için **"temiz bir kalp"**, **"kirlerinden arınmış bir nefis"** ve **"selîm**

bir akıl" lâzım olduğu hepimizin bildiği, duyduğu, inandığı bir gerçektir. Bir "kalp ve gönül" işi olan dinin rûh ve esâsının anlaşılmasına kendini hasredenler ise, târîh boyunca "kalp ehli" olan mutasavvıflar olmuştur. İşte bunun için, şu son iki asırda Türk-İslâm ve bütün İslâm dünyasında tasavvufa, tasavvuf ilim ve irfânına ve müesseselerine bîgâne kalış veya karşı çıkışın, "batılılaşma" ile birlikte önümüze getirdiği bu netice üzerinde aydınlar, ilim ve siyâset adamları, kısa, orta ve uzun vâdede düşünmek ve yanlış değerlendirme ve seyirleri düzeltmek mevkiindedirler.

Türklük dünyâsı ve Ortadoğu-Akdeniz müslüman ilim adamları ve aydınları, İslâm medeniyetini iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için bilhassa Osmanlı medeniyeti eserlerini tanımak ve bilmek mecbûriyetindedirler. Çünkü zaman ve mekân bakımından bize en yakın medeniyet Osmanlı medeniyetidir. Fakat gerek Türkler ve gerekse diğer müslüman milletler, sözünü ettiğimiz "batılılaşma"nın bir neticesi olarak, Osmanlı devrini ihmâl etmek, yok farzetmek, mühimsememek ve hattâ düşmanca değerlendirmek yolunu tercih etmişlerdir. Başka bir deyişle, böyle davranmayı "akıl"larının ve "nefis"lerinin bir gereği saymışlar ve İslâm târihinin sâdece ilk bir kaç asrını inceleyerek, Kitap ve Sünnet'i, İslâm'ı ve İslâm tefekkürünü daha kolay anlayacakları zehâbına kapılmışlardır. Bu tutumdan dolayı, bugüne kadar, Osmanlı devrinin gerek din ve gerekse diğer sâhalarda meydana getirilen eserleri pek az incelenmiş, pek azı neşredilmiştir. Din ilimlerindeki eserlerin ekseriyeti, ilk asırlardaki gibi Arapça olduğu halde, din ilimleriyle uğraşanlar, hem Türkiye'de hem de diğer İslâm ülkelerinde, bahsettiğimiz "batılılaşma havası"ndan dolayı, Osmanlı devri eserlerine en azından ilgisiz kalmışlardır.

Şu halde kısa ve orta vâdede Osmanlı devri din ilimleri (tasavvuf, fıkıh, kelâm, tefsir, hadis v.s.) , târîh, edebiyat ve san'at eserleri araştırılmalı, incelenmeli, kıymetli olanları yazıldığı dilde basılıp gerekenler Türkçe'ye tercüme edilmelidir. Bu konuda vazîfe öncelikle Üniversitelerimizin ilgili fakültelerine, bakanlıklara düşüyorsa da, beş asır Osmanlı devrini birlikte yaşayan diğer müslüman milletler ve bilhassa Arapça konuşanlar için de, bu bir zarûret olarak görünmektedir.

Kısa vâdede, hemen yapılması gereken işlerin başında Süleymâniye Kütüphânesi ve diğer bütün dünyâ kütüphânelerindeki el yazması her nevden eserin müellif nüshaları, nâdir ve tek nüshalar, çok baş vurulacak eser-

ler ofset usûlüyle neşredilmeli, orta vâdede bu eserlerin tedkikli-tahkikli nüshaları basılarak bütün Türklük ve İslâm âlemine ulaştırılmalıdır. Bu konuda da, öncelikle Osmanlı devri âlimlerinin eserleriyle başlamalıdır. Böylece İslâm'ın doğduğu topraklar dışında yapılan yakın devir yorum ve sentezinin, meydana getirilen medeniyet ve irfânın esaslarını bulmak ve görmek mümkün olacaktır. Bu hususta sâdece devletler değil, Türk ve İslâm dünyasının üniversiteleri, özel kuruluş ve vakıfları gayret göstermelidir. Matbaa tekniğinin en geliştiği günümüzde, kütüphânelerimizin ölü bir medeniyet müzesi olarak durması gerçekten üzülecek bir vaziyettir. Osmanlı devrinde matbaanın geç girmiş olmasının belki mâkul sebepleri olabilir; fakat Osmanlı devri mahsülleri olan eserlerin basılmamış olmasının mâkul sebepleri, bugün de hâlâ geçerli midir? Geçmiş medeniyet ve irfânımızın hazineleri kütüphânelerde olduğuna göre, bunu ortaya çıkarmakta daha fazla geç kalınmamalıdır. İslâm ve Türk dünyası bütün eserleri basabilecek maddî ve teknik güce sâhip bulunmaktadır.

Üniversiteler konusunda şu bir kaç husûsu kısa ve orta vâdede göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Başlangıçta söylediğimiz gibi, bugün bütün üniversitelerde okutulan ve ihtisas yapılan ilimler ve san'atların %90-95 i Batı medeniyet ve kültürüne âittir. Türk dili ve edebiyâtı ve târihi, İslâm ilimleri ile bir kaç Türk san'atı (ki bu da kısa bir müddet önce başlamıştır) dışında, okutulan derslerin hepsi Batı'da doğup gelişen ve modern Batı zihniyetini oluşturan ilim ve san'at dallarıdır ki, talebeleri "batılılaşmış" bir dünyâ görüşüne ulaştırmaktadır. Kendi kültürümüz ve dünyâ görüşümüzle ilgili ihtisas yapan veyâ meşgul olanların kadro ve sayı bakımından yüzdesi de, (maalesef elimizde bir rakam yoktur; imkânı olanlar tarafından tesbit edilip bilinmesinde yarar vardır) her halde bütün içinde ancak % 3 veyâ 5 civârındadır. Bu rakam ne olursa olsun, Üniversitelerimizdeki Türk dili, edebiyâtı ve san'at dallarına âit Fakülteler, bölümler, anabilim ve bilim dalları ve kadroları kısa ve orta vâdede mutlakâ birkaç misline çıkarılmalıdır. Aydınlarımız, ilim ve siyâset adamlarımız esas meslek ve branşları ne olursa olsun, insanımıza dünyâ görüşümüzü ve esas kültürümüzü verecek olan bu sâhalara alâka duymalı, vakıflar, özel kuruluşlar ve şahıslar bu sâhalarda çalışanları teşvik etmeli, burs v.s. yollarla desteklemeli ve çalışmalarını yayınlama imkânı sağlamalıdır.

Türk dili üzerinde yarım asırdan beri bir nevi zorla yapılan değişiklik

öntümüze şöyle bir durum çıkarmıştır: "Arapça ve Farsça'dan alınma" diye kelimeler atıldıkça, aynı medeniyet ve kültürün mensûbu bulunan ve ana dili Türkçe olan diğer Türkler'le ve bu kelimeleri hâlâ kullanan diğer müslüman milletlerle müşterek olan kelime ve mefhum dünyâmızı kaybetmiş, yâni bile bile birbirimizle anlaşma ve birbirimizi daha kolay anlama imkânından uzaklaşmış olduk. Türk dilbilgisine zıt ve uydurukça kelimeler ortaya çıkararak, diğer vatanlarda yaşan Âzerî, Özbek, Kazak gibi Türk lehçe ve şîveleri ile Türkçemiz arasına sun'î bir uçurum sokmuş olduk. Ayrıca atılan Arapça kelimelerin büyük bir kısmı Kur'ân-ı Kerim ve Hadîs-i şeriflerde geçen kelimeler olduğu için, Anadolu Türklüğü'nü islâmî mefhumlara yabancılaştırmış olduk. Böylece, atılan ve unutturulan bu kelimeler Osmanlı devri ilim ve edebiyâtının yapıcı unsurları olduğu için, "zihnen" az-çok "batılılaşmış" aydınlarımız, artık bilmediği ve anlamadığı kelimelerle kurulmuş çok yüksek ve ince bir mânevî kültür ve tefekkürü hiç anlayamaz hâle gelmiş, bu edebiyat ve tefekküre karşı bir "ecnebî"ye yakışır tavrı takınır olmuştur.

Şu halde Türk dili ve edebiyâtı sâhasında kısa ve orta vâdede şu yapılmalıdır. Osmanlı devri Türkçe edebî eserleri (şiiirler ve nesirler), târih, lûgat, din ilimleri ve tasavvuf sâhasındaki bütün kıymetli Türkçe eserler, bugünkü alfabe ile dili değiştirilmeksizin neşredilmelidir. Bunun için ilgili fakülteler, bakanlıklar, özel kuruluş ve vakıflar teşvikçi ve destek olmalıdır. Böyle bir yayın gerçekleştiği takdirde günümüz Türkçesi ile o devirlerin kelime hazînesini mukâyese etmek ve o kitaplarda dile getirilen san'at ve tefekkürü görmek imkânına ulaşmış olacağız. Bu tefekkür ve kelimelerden yaşaması, devam etmesi gerekeni, "kurumlar" değil, mütefekkirler, yazarlar, şâirler, ilim adamları ve halk tercih edecektir. Ayrıca bir iki asırdır Batı edebî cereyanlarına ve "izm"lerine tâbi olmak zorunda kalan edebiyatçılarımıza, şâirlerimize kendi aslî san'at ve dünyâ görüşümüz arz edilmiş olacaktır.

Dil, edebiyat ve târih sâhasında Orta Asya Türk dili lehçeleri ve şîvelerinin lûgatleri kısa vâdede hazırlanmalı, bu şîve ve lehçeleri öğrenecek gençlerin yetiştirilmesi için imkânlar verilmelidir. Onun için Edebiyat Fakültelerimizin Türk dili, edebiyâtı ve târihi bölümleri bugünkünden çok daha geniş kadro ve imkânlarla kavuşturulmalıdır. Böylece Türklük âleminin muhtelif şübelerini inceleyen, araştıran ve bilen mütehassıslar yetiştiril-

mesi mümkün olacaktır. Bu da bakanlıklar, özel kuruluşlar ve vakıflar tarafından teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Mûsikîmiz için söylenecek sözler de hemen hemen aynıdır. Çin seddinden, Atlas Okyanusu'na ve Avrupa ortalarına kadar bütün müslüman milletlerin, hattâ bu bölgelerde yaşayan hristiyan ve yahûdî azınlıkların mûsikî nazariyat ve felsefesi, kütüphânelerimizdeki Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmış eserlerdedir. Bu eserlerdeki mûsikî nazariyatı Türk, İslâm ve Doğu mûsikîsinin **üniversel** (cihanşümul) olduğunun delil ve isbâtıdır. Bu mûsikînin en gelişmiş örneğini veren ve en yüksek seviyede temsil eden de Osmanlı devri besteleridir. **Kindî, Fârâbî, İbn Sînâ, İhvân-ı Safâ, Abdülkâdir Merâgî ve Safiyyüddin** gibi müelliflerin nazariyat kitapları basılmalı ve basılmış olanlar Türkçe'ye tercüme edilmelidir. Bu eserlerdeki bilgiler öğrenilince modern Batı mûsikîsinin "üniversellik" iddiâsının pek doğru olmadığı anlaşılabacaktır.

Modern Batı mûsikîsini benimsemeye çalışmak, hattâ ona resmî mecbûrî bir statü vermek, kendi mûsikîmiz hakkındaki cehâletin ve kültür müstemlekesi olmanın ortaya çıkardığı ârizî ve geçici bir durumdur. Zîrâ modern Batı mûsikîsi ve çok sesli müziği dînî hayâtımızda, yâni Kur'ân-ı Kerim tilâvetinde, ezan, kâmet, salâ, mevlit, ilâhî ve âyinlerde kullanmak mümkün değildir. Millî mûsikîmiz bu dînî tezâhürlerle asırlardır kaynaşmıştır. Onun için bu mûsikîmiz millî olduğu kadar, dînî, islâmî ve müslüman milletlerle ortak bir mûsikîdir. Zâten Batı Mûsikîsi ile uğraşanlar da, "**âyin**" yerine "**oratoryo**" bestelemekte veyâ sâdece din-dışı sâhalarda eser vermekte ve ekseriyâ da Batı eserlerini seslendirmektedirler.

Millî mûsikîmiz sâhasında kısa, orta ve uzun vâdede yapılacak şeyler vardır. Bugün ilk yapılacak şey okullarda Türk mûsikîsini okutmak, **dâimâ kendi mûsikîmizi, mûsikî adamlarımızı tercih, teşvik etmek, mükâfatlandırmak ve desteklemektir.** Özel kuruluş ve vakıfların desteği, içinde bulunduğumuz şartlardan dolayı, daha verimli olacaktır. Tam mânâsıyla bir devlet desteği kısa vâdede mümkün görünmemekle berâber devlet eliyle de bâzı şeyler gerçekleştirilebilir. Bunların başında bugün İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olan eski İstanbul Belediye Konservatuarı'nı, Üniversite içinde, **geniş imkânlı bir Türk Mûsikîsi Konservatuarı hâline getirmektir.** İstanbul şehrinin bu ikinci Türk Mûsikîsi Konservatuarı'nı da yürütebilecek bir san'atçı ve öğretim kadrosu çıkarabileceğini sanıyo-

rum.

Kısa vâdede hemen yapılması gereken işlerden birisi de, geçmiş devir bestelerinin notalarının basılması ve icrâ kayıtlarının yapılarak bütün Türk ve İslâm âlemine, dünyâya duyurulmasıdır. Band kayıtlarıyla, icrâ tarzı unutulmak üzere olan bâzı beste neveleri ve eserler de böylece unutmaktan kurtarılmış olacaktır. **Mevcut Türk Mûsikîsi Konservatuvarları ders proğrmalarına dîn- tasavvuf mûsikîsi dersleri konulmalıdır.** Zîrâ yıllar geçtikçe bunları bilenler kalmayabileceği gibi, millî mûsikîmizin bütünlüğü bakımından da bu bir zarûrettir. Din ve tasavvuf mûsikîsinin geliştiği tekkeler, târihte, âdetâ bir mûsikî ve din mûsikîsi konservatuarı vazîfesi görürken, biz bugün bu imkândan mahrum bulunduğumuz için, Türk Mûsikîsi Konservatuvarları bu boşluğu doldurmak durumundadır.

Bütün Türk ve İslâm âleminde kültür bakımından karşılıklı olarak kısa vâdede yapılması gereken ilk iş şudur: **İçinde yaşadığımız şartlar dolaşısıyla birbirinden ayrı, uzak ve habersiz kalmış toplulukların ilim, irfan, san'at, ekonomi, ticâret ve siyâset sâhalarında görüşüp tanışması ve bir alış-verişe girebilmek imkânlarının hazırlanmasıdır.** Bu tanışmanın ilk safhası ve en sathîsi olan "turistik" seyahatler teşvik edilmelidir. Bu seyahatlerde gözle görülecek, kulakla duyulacak şeyler, birbirimize ne kadar yakın, ne kadar benzer olduğumuzu, dert ve illetlerimizin ne kadar ortak olduğunu gösterecektir. Üniversiteler, ilim adamları ve aydınlar vâsıtasıyla gerçekleştirilecek ilim, fikir ve san'at alış-verişi ise, orta ve uzun vâdede yapılacak işleri ortaya çıkaracaktır.

Sovyetler Birliği'nde bugün biraz nefes almak imkânına erişmiş bulunan Orta Asya Türklüğü'ne, Türkiye ve diğer İslâm devletlerinin her türlü alâkayı, bilhassa dînî, ilmî ve kültürel alâkayı göstermesi ilk iş olarak görülmektedir. Zîrâ geçmiş İslâm medeniyetinin büyük bir parçası bu topraklardadır. İmâm-ı Buhârî, Ahmed Yesevî, Bahâeddin Nakşebend hazretleri, Fârâbî, İbn Sînâ ve benzerleri, İslâm ilim, fikir ve irfânının bu büyük temsilcileri bu topraklarda yetişmiş olduğu halde, bugün maalesef âdetâ sıfırdan başlamak durumundadır. Böyle bir alâkaya şiddetle muhtaçtır.

Bütün Türk ve İslâm milletleri arasında ilim, fikir ve san'at alış-verişi için sür'atli bir haberleşme imkânı hazırlanmalı ve kıymetli eserler karşılıklı olarak tercüme edilmelidir. Orta AsyaTürk ülkeleri kütüphânelerindeki bütün el yazması eserlerin mikrofilmleri mübâdele sûretiyle Türkiye'ye geti-

rilmelidir. Bunun için karşılıklı olarak müslüman milletlerin dilleri ve lehçeleri öğretilmelidir. Şahıslar, özel kuruluş ve vakıflar kitapları tercüme ettirmek, bastırmak ve hediye etmek şeklinde geniş bir "kitap hayır kampanyası" başlatmalı, böylece din ve kültür müştereklerimiz bütün Türk ve müslüman milletlere ulaştırılmalıdır.

Türk dünyası mensupları arasında karşılıklı olarak sık sık yapılacak konser, televizyon ve radyo programları da kısa ve orta vâdedeki işler arasında düşünülmelidir.

Din, dil, edebiyat, târîh ve mûsikî sâhalarında kısaca ifâde ettiğimiz kısa ve orta vâdede yapılacak işler, kültür ve medeniyetimizin diğer sâhalarında da, yâni güzel san'atlar, mîmârî, şehircilik, hukuk, folklor, örf ve âdet konularında da paralel ve benzer olarak düşünülmelidir. Bu sâhalarındaki bilgilerin temelleri de 14 asırlık Türk ve İslâm medeniyetinin mahsülleri olan kitaplarda, kütüphâne ve arşivlerde bulunmaktadır. Arşı velerimiz de dâhil, bunların pek azı basılabilmiş ve incelenebilmiştir. Öyleyse önce bu eserlerin bilinmesi ve anlaşılması, onlarda ifâde edilen dünyâ görüşü, medeniyet ve irfan ortaya çıkarılmalı ki, ileriye dönük, uzun vâdedeki gâye ve hedefler doğru-dürüst tesbit edilebilsin ve semere li olabilsin.

Konuşmamı bitirirken Türk ve İslâm medeniyetine âit şu ana çizgiyi hatırlamak faydalı olacaktır: Medeniyet ve irfânımızın ölçüsü, mi'yârı, merkezi, dâimî ve değişmez unsuru "**Hakk'ın kulu olan insan**" dır. Bu "**insan**" en yüksek seviyede, tasavvuf dilindeki ifâde ile, "**insân-ı kâmil**" yâni **vâris-i nebî** olan insandır. En geniş mânâda ise, îmanlı, güzel ahlâklı, kalbinde Allah korkusu olan, vatan ve milletini, din ve insanlık kardeşini düşünen kimsedir. İşte bu insan, geçmişî doğru anlayıp yorumlayabilecek, hâli ve istikbâli millet ve medeniyetinin temel değer ve prensipleriyle görüp düşünebilecek ve bu değerlerle yaşayabilecektir. Günlük hayatın hangi kesiminde yer alacak olursa olsun, bu **vasıfta insanları yetiştirmek, kültür ve medeniyetimiz bakımından, âilelerin, aydınların, ilim, san'at ve siyâset adamlarının, özel kuruluş ve vakıfların ve devletin kısa, orta ve uzun vâdede dâimî vazîfesidir**. Bu vasıflara sâhip insanların yetiştirilmesi hâlinde, bugün hayâl edemediğimiz bâzı şeylerin gerçekleşmesi bile tabîî bir hâdise olacaktır.

Tanıtma-Tenkit
MERAL UĞURLU KASETİ

Cinuçen TANRIKORUR

İlgi veyâ ihtisas alanınız hangisi ise, millî kültürünüz adına başlıca kaygılarınızın kaynağı olan öyle konular vardır ki "bu işlerin düzeldiğini biz göremeyiz herhalde" diye hayıflanır durursunuz. Sonra bir gün bakarsınız ki, o yıllarca hayâliyle yaşadığınız şey gerçekleşivermiş!. Tam istediğiniz gibi olmasa bile, "dünyâ gözüyle gördüm ya, buna da şükür" der, sevinirsiniz. Ömrünü Türk mûsikîsinin, Türk okumuşları ve yöneticileri nezdinde lâıyk olduğu îtibâra yeniden kavuşması, okullarda Türk gençliğine öğretilmesi, aslî şekliyle icrâ edilmesi ve bu icrâların devlet eliyle topluma aktarılması idealine adanmış benim gibi nâçiz bir sanatçı için; ortaokullarda Türk mûsikîsinin Batı mûsikîsi ile birlikte aynı oranda okutulması, Bakanlıklar eliyle beste yarışmaları açılması, yıllarca mücadelesini yaptığımız "piyano eşliğinde Uşşak Faslı" felâketinin düzeltilmesi, solo programlara da -nihâyet- ritm âletinin konması gibi, yaşarken görmeyi ummadığım şeylerin gerçekleşmesi her türlü mutluluğun üstündedir. Zîrâ, başka vesîlelerle de söylediğim gibi, yaygınlaşmış kötülerle mücadelenin en tesirli yolu, "bunlar kötüdür, dinlemeyin, okumayın, seyretmeyin" diye masa başından nutuk çekmek değil; dinlenmemesini, okunmamasını, seyredilmemesini istediklerinizin yanında, doğruluğuna inandıklarınızı devlet gücü ile (yâni daha ucuza) pazarlamak, kötü ile aynı pazarda yarışma

cesâretini gösterip halkınıza seçme imkânını vermektir. (Yeri gelmişken hatırlatalım ki, dünyâda inandığı sanat anlayışı çerçevesinde plâk/kaset piyasasına açılmamış tek kurum TRT'dir.)

Bu yazının başlığını teşkil eden "Meral Uğurlu Kaseti" (yani Meral Uğurlu adı ile 'kaset'in birarada düşünülmesi) de, bugüne kadar, yukarıda saydıklarım gibi tatlı bir hayâlden ibâretti. Ama gerçekleşti çok şükür. Başta sanatkârimiz olmak üzere, bu hizmetin gerçekleşmesinde emeği geçen herkesi ve her kuruluşu gönülden tebrik ederim. Allah hepsinden râzı olsun. Zîrâ, amacı maddî kazançtan ziyâde, millî bir sanat mirâsının gelecek nesillere -daha fazla bozulmadan- aktarılması demek olan "kültür hizmeti"nin müslümancası -bir bakıma- "Allah rızâsı"dır. Yunus'umuz da bizi bu konuda, tâ yediyüz yıl önce, "İlim kendin bilmektir; sen kendini bilmezsin, bu nice okumaktır?" sözleriyle uyarmamış mıydı? Kendimizi bildiğimiz, tanıdığımız ve sevdiğimiz ölçüde başka kültürleri de anlayıp sevebileceğimiz, kimsenin tartışamayacağı bir gerçektir. Kendi dilini, târihini, sanatını tanımayan kimselerin, sürekli parmak temrinleriyle piyanist veya viyolonist olarak bir süre herkesin gözünü boyamaları mümkündür, ama "sanatkâr" olmaları mümkün değildir. Bu şuurun, 150 yıllık kış uykusundan sonra, Türkiye'de de yavaş-yavaş uyanmağa başladığını görmek, gerçekten sevindiricidir. Gerçek değerlerimizin kıymetini anlamak için mutlakâ ölüm döşeğine uzanmalarını beklemek veya devlet sanatçılığı pâyelerini APS ile âhiretteki adreslerine göndermek huyumuzdan da bir gün vazgeçeceğimizden emînim. Bana İtalyanca ve Lâtince öğretmiş olan merhum hocam Prof.G.Garino'nun "Evlâdım, kendi değerlerinin kıymetini bilmeyen milletlerin, başka milletlerin gözünde de değeri olmaz" sözü ile, "Sizin kültürünüz eski alfabenizle yazılmıştır, bu yazıyı öğrenmeden ölürsen, öbür tarafta karşılaştığımızda seni tanımazlıktan gelir, başımı çeviririm" sözü, hayatım boyunca aklımdan çıkmamıştır.

*

Meral Uğurlu'nun, 30 yılı aşkın sanat arkadaşlığımızın hâtırası olmak üzere lütfedip gönderdiği, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın T.İş Bankası'nın katkısıyla gerçekleştirdiği "Türk Mûsikîsi Klâsik Eserler Serisi 1" adlı kasetini alır almaz dikkat ve heyecanla dinledim. Biter bitmez de bu yazıya başladım. Herşeyden önce, gönül bu kasetin üzerinde Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün,

Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı'nın veya Devlet Bakanlığı Türk Kültürünü Tanıtma Fonu'nun imzâsını görmek isterdi. Ama inanıyoruz ki o günler de gelecektir.

Şimdi geelim kasetin tanıtma ve tenkîdine. Birtakım doğruların -bi- linse ve kabûl edilse dahî- söylenmemesinden yana olanların, hemen, "Tanıtmayı anladık da, tenkit niye?" diye sorduklarını duyar gibiyim. Amacım sanat münekkidiği üzerine makâle yazmak olmadığı için bu konuyu fazla uzatmayacağım. Sâdece şu kadarını söyleyeyim ki, herhangi bir sanat türünün gelişip yükselmesinde, bizzat sanatkârlarla koruyucuları ve hayranları kadar (hattâ belki biraz daha fazla) münekkidler rolü vardır. İmtihandan, harpten daha fazla korkan Napolyon gibi, dünyanın diğer ülkelerinde sanatkârlar da kendilerini hayranlarına değil, münekkidlere beğendirememekten korkarlar. Ama bizim toplumumuzda bilmeyenler bilmediklerinden, bilenler de "nemelâzımcılık"larından sustukları için, meydan mûsıkîden hiç anlamayan kalem erbâbının eline kalmıştır (nisbeten yeni, ama çok iyi yetişmiş bir isim olan Dr. Cem Behar'ı istisnâ ediyorum). Klâsik Türk mûsıkîsi meraklıları, Milliyet'teki "Takvimden Bir Yaprak" köşesinde, merhum üstad Sâdeddin Heper'den öğrendiklerini kendi fikriymiş gibi yazan R.C.Ulunay'ın konser tenkidlerini ve rahmetli Sâlih Dizer'le aralarında hâdise olan "Negrek makâmı ve Fülûle perdesi" şakasını tebessümle hatırlarlar. Münekkid boşluğunun sebep olduğu en büyük zarar, doğruların anlaşılması için kaybedilen büyük zaman diliminde ortada çıkmıştır: Meral Uğurlu'nun, faydası gecikmişliğini değiştiremeyecek olan bu ilk kasedi gibi.

Kasetin ambalajı muhtevâsına uygun bir ciddiyet içinde hazırlanmış. Ancak kapak dizaynında "Türk Mûsıkîsi Klâsik Eserler Serisi 1" ibâresinin, dişi olduğu için daha kolay, sanatkâr adının ise mor zemin üzerinde yaldız olduğu için daha zor okunur olmasındaki tercihe mânâ veremedim. Zîrâ hiçbir müzik türünde, yayımlanan kaset veyâ plâğın hangi dizi içinde çıktığı sanatkâr adından daha önemli olamaz; hele söz konusu olan Türk mûsıkîsi ve onun büyük bir yorumcusu ise. Neden Türk mûsıkîsi dedik? Çünkü bu mûsıkî, Batı kültüründen aktardığımız terimlerle "klâsik koro"ların icrâ ettiği bir "klâsik eserler" ve "klâsik bestekârlar" sanatı değil, bir "solo icrâ" sanatıdır. Bizim mûsıkîmizde bir eser, klâsik bir bestekârın klâsik bir eseri olmasıyla değil, onu okuyan

veyâ çalan sanatkârın seviyesiyle orantılı olarak anlam kazanır; yâni solist varsa eser vardır. Eski Yunan filozoflarından birinin "İşte ilim burada, adam nerede?" sorusuna, gālîbâ İbni Sînâ, çağının bütün ilimlerini yutmuş bir hakîm sıfatıyla, "İşte adam burada, ilim nerede?" cevâbını vermiş. Bu güzel anekdotu mevzûmuza tatbîk edersek, tablo şu olur: Batı mûsıkîsinde solist vardır, şef vardır, boğuşacak eser arar; Türk mûsıkîsinde eser vardır, onu anlayıp anlatacak solist arar, şef arar. Klâsik Batı mûsıkîsinde dinlediğiniz ünlü sanatkârlardan hiçbirinin seviyesi -ciddî bir eğitimle yetiştirildikleri için- ortanın altına düşemez. Ama meselâ İlyâ'nın "Sâzkâr Beste" sini çok iyi tanıdığınız ünlü bir gazino şarkıcısından dinleyin bakın, nasıl kaçacak yer arayacaksınız. (Bunda, gazino ünlüleriyle meselâ bir Meral Uğurlu'yu aynı "Türk Sanat Müziği" başlığı altında sunan TV'nin bilgisiz -belki de maksatlı- politikasının tesiri büyüktür.)

Batı mûsıkîsi ile Türk mûsıkîsi arasındaki bu fark, birincisinin yazılı, ikincisinin sözlü geleneğe dayalı olmasından kaynaklanır. Başka söyleyişle, Batı mûsıkîsi bir "nota", Türk mûsıkîsi bir "kulaktan meşk" sanatıdır. Bu açıdan bakıldığında, bestecilerin eserleri üzerindeki düzeltme ve değişikliklerin dahî arşivlenmiş olduğu Batı mûsıkîsine kıyasla, hemen bütün klâsik repertuarı kulaktan meşk usûlüyle intikâl etmiş ve buna bağlı nüsha farkları yüzünden eserlerin hangi versiyonunun "asıl" olduğunun bilinmesi imkânsız olan Türk mûsıkîsi tam bir "yazısız karikatür" e veyâ "körlerin târîfe çalıştığı fil" e benzetilebilir (ve belki de asıl güzelliği buradadır). Solistin icrâsı (ki buna Batı kültüründen aktarma deyimle biz de "yorumu" demeye başladık) onun için çok büyük önem taşır.

Türk mûsıkîsinde solistin ilk değerlendirmesi, mezun olduğu okulun diploması üzerinden değil, "meşk aldığı" hocaların şöhret ve seviyesi üzerinden yapılır; ikinci olarak da ezberden okuyabildiği klâsik repertuar üzerinden. Burada, kasetin poşetinde neden ihmâl edildiği anlaşılamayan bir husus daha ortaya çıkmaktadır. Meral Uğurlu kimdir? 40 yıllık radyo sanatçısı arkadaşlarının hayatlarında bir defâ dahî okumadıkları (belki notasını bile görmedikleri) Ferahnâk Kâr-ı Sûriyye, Beste ve Ağırsemâî gibi eserleri hangi yetki ile okumaktadır? Nerede doğduğu ve kimin kızı olduğu önemli değil, ama hangi üstadın veya üstadların öğrencisidir? Kendisine o büyük klâsikleri okuma cesâretini veren benzersiz tavır ve üslûbunu

kimlerden ve nasıl kazanmıştır? Yâni, geçen 500 yılın Türk mûsikîsi denince, neden akla gelen ilk ve tek kadın sanatkâr Meral Uğurlu'dur? Dede Ef.nin, Hacı Ârif Bey'in vd.lerinin biyografisi hemen bütün sözlük ve ansiklopedilerde var. Merak eden okur. Ama bu bestekârların adını ve eserlerini gelecek nesillere aktaracak en güzel birkaç kaynaktan biri olan M.Uğurlu'nun sanatı hakkında -kendisiyle birlikte hazırladığımız konserlerin programları dışında- nerede bir satır yazı okudunuz?

Kasette icrâ edilmiş olan eserlerin güftelerinin, poşette, makam-usûl-bestekâr adları ile birlikte verilmiş olması yerinde ve faydalı. Ancak güftelerin vezinleri de verilebilmiş olsaydı, bizce bu fayda misliyle artardı. "Bu kadarı da bir kaset için fazla olmaz mıydı?" diye düşünülmesi hatâlıdır, zîrâ ilk esere iki, diğerlerinin de hemen hepsine birer sayfa ayrılmış olduğuna göre, sâdece bir satırlık bir vezin kalıbı ilâvesi fazla olmazdı. Veyâ güfteleri, vezni belli edecek sûrette (Dil-i bîğâ reyi mecrûh eden tûg-i nigâhındır, gibi) bütün vasılları, imâleleri ve memdûd heceleri gösterecek bir dizgi tekniğiyle yazmak gerekirdi ki, bunun daha kolay bir iş olduğunu sanmıyorum. Bu arada, güftelerde dikkatten kaçmış iki hatâ var: biri tashih hatâsı (Ferahnâk Ağırsemâî'de "Beni sevdâlar" ibâresi "Beni sevdâlara" olacak), ikincisi Ferahnâk Yürüksemâî'nin mısra sonlarındaki "vay" kelimesi. Bu "vay", "Mefûlû/Fâilâtû/Mefâilû/Fâilûn" veznindeki güfteye âit bir kelime değil, bestekârın, kurduğu sekizer ölçülük kompozisyon kalıbının gereği olarak beste sırasında eklediği bir tamlama motifidir; "âh" da olabilirdi, "hey" de. Mustafa Çavuş'un "Bir esmere (aman, aman) gönül verdim" güfteli Sabâ Şarkı'sında olduğu gibi. Meşhur "Hisar Beste"nin karar motifi olan "vay" hecesi de, aynı şekilde, Bâkî'nin değil, İtrî'nin (yani şâirin değil, bestekârın) "vay"ıdır, onun için güfteye dâhil edilmez. Bu bakımdan, Ferahnâk Yürüksemâî'nin güftesi -vezni de gösterecek şekilde- şöyle yazılsa çok daha iyi olurdu:

Sensiz ci/handa âşı/ka işret re/vâ mıdır?

Sensiz sa/fâ-yı ehl-i/muhabbet sa/fâ mıdır?

Ölsün mü,/n'eylesün o/lanâşüfte/hüsnüne?

Kurbânı/nolduğum se/ni sevmek ha/tâ mıdır?

Vay, hey, aman gibi güfte dışı ilâveler mutlaka verilecekse, parantez içinde verilir. Bunları, hem Kubbealtı, hem Meral Uğurlu adını taşıyan ve bu sebeple mümkün mertebe kusursuz olma mes'ûliyeti altında bulunan

bir sanat eseri söz konusu olduğu için yazdım. Sıradan bir ticarî kaset oldu, hiç zahmet etmezdim.

Kasetin 1. yüzü maalesef çok kötü bir anonsla açılıyor. Yarım asır mücâdeleden sonra gençlerimize Türkçe konuşmayı unutturmakta ne kadar başarılı olduğumuzun hazîn delîli! Allahtan ki bu anons eserlerin arasına da girmemiş. Anons ve Peşrev'den sonra, Ferahnâk makâmında Kâr, Beste, Ağır ve Yürük Semâîlerden oluşan bir 'klâsik takım' örneği veriliyor. Her zaman rastlanan nüsha farklılıkları dışında iyi bir yorumla icrâ edilmiş. Meslek dilimizde adına 'gider' dediğimiz 'her eserin kendine mahsus ritmik hızı' da iyi ayarlanmış. Yalnız Ağırsemâî'nin Terennüm'ü bizce biraz daha giderli bir Yürüksemâî ile icrâ edilebilirdi. Ancak bu da, bestekârın tesbît ettiği bir metronom değeri söz konusu olmadığı için, yorumcunun duygusundan başka ölçüsü olmayan bir konu. Özetle 1. yüz; solistin kusursuz icrâsı, saz sanatkârlarının güzel refâkati ve hele -bir devlet korusu şefinin ısrarlarına rağmen- büyük formulu eserlerin vazgeçilmez şartı olan Kudüm'ün mevcûdiyeti ile, en zor beğenen klâsik Türk mûsikîsi meraklılarını dahî fazlasıyla tatmîn edecek bir güzellikler bahçesi.

*

İkinci yüz; 'şarkı' formunda eser dinlemeğe dahî tahammül edemeyen "koyu klâsikçi" dinleyicilerin yanı sıra, çok daha büyük oranda olan ve şarkı formundaki klâsiklere daha çok rağbet eden dinleyici kesimi dikkate alınarak hazırlanmış. Uğurlu burada da kendine mahsus ve bizce tartışılmaz olan örneklik üslûbunu ustalıkla sergiliyor. Yalnız, bu yüzü Ferahnâk'ten Hicaz'a muhteşem bir geçiş taksîmiyle açan üstad Erol Deran'ın adı ile, ara taksimlerini yapmış olan F.Çimenli ve yarının en önemli Kemeçe sanatkârı Hasan Esen'in adı program poşetinde niye yok? Bu sanatkârlar da, bir anlamda, programın solisti değiller mi? Saz sanatkârına, hangi üstün seviyede olursa olsun, bir topluluğun 'olmasa da olabilecek' önemsiz bir figüranı gözü ile bakma alışkanlığı, sazın önemini takdirden âciz bâzı ünlü solistlerden koro şeflerine, oradan da TRT'ye sıçramış bir hastalıktır ki radyolarımızın "saz eserleri dinlediniz" veya "saz soloları dinlediniz" türünden, dinleyiciyle alay eden sorumsuz anonslarında bâriz olarak görülür. Ses sanatkârları, koro şefleri ve TRT öğrenmelidir ki, saz sanatkârları olmasa hiçbir solist, değil şarkı okumak, ağzını

dahî açamaz ve çok defâ bir saz sanatkârı on değil, yüz soliste bedeldir.

İkinci yüzde sırasıyla Şevki, A.Râsim, Hacı Ârif, Şekerci Cemil ve Rifat Bey'lerin Hicaz makâmındaki popüler şarkıları, oldukça başarılı bir ses-saz uyumu içinde icrâ edilmiş. Uğurlu'nun üslûbu; çok temiz diksiyonu, doğru gider seçimi, son derece zarîf nüanslarla dolu çarpmaları, süzmeleri ve maksatlı usûl kaydırmaları sâyesinde, kolay erişilmez seviyesini burada da koruyor. Ancak, 1. yüzdeki eserlerin vazgeçilmez unsuru olan Kudüm'ün, sâdece şarkılardan oluşan 2. yüzde ne aradığını anlayamadım. Daha önce pekçok defâ söylediğim ve yazdığım gibi, Türk mûsikîsinde her türün ayrı ritm âleti vardır: "Ne olacak, ritm âleti değil mi?" deyip Kös'le oyun havası çalınamayacağı gibi, Darbuka ile de mevlevî âyîni icrâ edilemez. Şarkı formundaki klâsik eserlerin ritm âleti Kudüm değil, **Dâire**'dir. Şekli ve yapısı mûsikî konulu bütün minyatürlerde açıkça görülen bu zarîf âlet, fasıl **Def**i olmadığı gibi (Def, Dâire'den çok daha küçük, daha geniş kasnaklı ve çift sıra zillidir), son zamanlarda toplu ve solo konserlerde -iyiniyetle, ama bilgisizce- kullanılan **Bendir** de değildir (bu sonuncusu sâdece ve sâdece zikir ilâhileri söylenirken kullanılan bir **tekke sazı**'dır ve gerek Dâire, gerekse Bendir hakkında Millî Eğitim Bakanlığı Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi'nde verilen ikişer satırlık bilgi tamâmen yanlışır).

Ne var ki, ritm âletinin solo icrâlara da eşlik etmesi konusunda giriştiğimiz mücâdele ancak 20 yıl sonra sonuç verdi. Bu bakımdan, Mes'ud Cemil üstâdın kaldırdığı ritm âleti, rüşdünü yeniden isbât etmeğe başladı denilebilir. Yanlış hesap Bağdat'tan mutlakâ döner, aceleye de, telâşa da lüzum yok. Biraz sabır gösterir ve bıkip vazgeçmeden anlatmağa devâm edersek, yaşarken görebileceğimizi hiç ummadığımız diğer mücâdelelerimiz gibi, bunun da müsbet şekilde sonuçlandığını, ritm âletlerinin Kudüm/Bendir modasına tâbî olarak değil, mûsikî türlerimize göre doğru yerlerde kullanılmağa başlandığını da mutlakâ göreceğiz.

*

Sonuç: Meral Uğurlu'nun kaseti, klâsik Türk mûsikîsinin bugün için daha iyisi yapılamayacak yüksek seviyeli bir 'belgesel'dir. TV'nin gazino müziğine bakıp "Bu mu sizin savunduğunuz Türk mûsikîsi?" diyenlere "Hayır, o değil, bu!" diyebileceğiniz bir gurur belgesi. Klâsik Türk mûsikîsini sevenlerle, tanıyamadıkları için sevmeyenlere harâretle tavsi-

ye ederim. Bu dizinin diğerk büyük ses ve saz solistleriyle devâm etmesini dilerken; yine M.Uğurlu'nun (tabiatıyla Alâeddin Yavaşca ve B.Sıdkı Sezgin de dâhil olmak üzere), bu türden 20 kaseti daha rahatlıkla doldurabilecek güçteki repertuarlarından seçmelerin (meselâ o doyumsuz Sabâ'ların, Bestenigâr'ların, Muhayyer'lerin, Karcıgar'ların) hiç vakit kaybedilmeden ön kayıtlarının yapılmasının, bugünün ve yarının gençlerine karşı daha fazla ihmâl edemeyeceğimiz bir vatan borcu olduğunu hatırlatmak isterim. Gelecek nesiller, hiç şüphesiz, bu yolu açanlar kadar, devâm ettirme gücünü gösterenleri de hayır ve şükranla yâd edecektir.

Önemli Not!

**KUBBEALTI AKADEMİSİ
KÜLTÜR VE SAN'AT VAKFI**

**TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİK ESERLER SERİSİ 2
MERAL UĞURLU**

Kaseti Çıkmıştır.

**Kaset Serisi 3 ALÂADDİN YAVAŞÇA
Kaset Serisi 4 MERAL UĞURLU**

Yakında çıkacaktır.

Türk Mûsikîsi İçin HOLLANDA'DAN DOST BİR SES *

Mülâkat: Sait BAŞER

Wouter SWETS:

Hollanda'da Türk mûsikîsini bilen çok az, öğretmense hiç yok. Türk mûsikîsindeki aralıkları her zaman aynı göstermek, her çalışta aynısını çalmak gayesiyle Yamaha gibi bir âlet çok yardımcı olacaktır. Biz makamları öğretmensiz çalmak mecbûriyetindeyiz. Hem nazariyât hem de âmeliyât için Yamaha'daki mevcûd sesler çok iyidir.

Ben bu mevzûda burada bir Türk müzikoloğuyla konuştum. O bana böyle bir sesin olmadığını söyledi. Ben olması gerektiğini söyledim, o olamaz dedi. **Dr. Selâhattin İçli** çok enteresan bir insan. Oysa ki metod lâzım. Bu gerçeğe enteresandır.

Konservatuar'da solfej derslerini gördüm. Sesleri taklit ediyorlar. Türk mûsikîsinin kalitesi yavaş yavaş düşüyor. Bu sebeple eski, gelenekten gelen çok temiz ses aralıkları, ses üslupları çok zor taklit ediliyor. Şimdilik bu böyle gider; fakat 10-20 sene sonrası ne olur bilemem.

Sait BAŞER: Bu yüzden sesleri tesbit edip bir metoda bağlamak lâzımdır diyorsunuz?

Wouter SWETS: Evet. Fakat müzikologlardan değil, eski müzisyenlerden faydalanmak lazım.

* Wouter Swets 1930 da Den Haag şehrinde doğmuş, 1948 de Leiden Ün. Hukuk Fakültesi'ne, oradan Utrecht Üniversitesi mûsikî bölümüne geçmiştir. Etno müzikoloji araştırmaları yapan Swets, Türk Mûsikîsi üzerine bir ömür vermiş, konferansları kitaplaştırılmış değerli bir kültür adamıdır. Hollanda Radyosu'nda programlar yapan yazar, Leiden ve Utrecht Üniversitelerinde mûsikîmiz hakkında dersler vermiştir. Swets'in Türk mûsikîsi icrâ eden bir heyeti olduğu gibi, kendisi besteler de yapmaktadır. (Bu mülâkat uzun bir konuşmanın bâzı bölümleri buraya alınarak teşkil edilmiştir. S.B.)

Sait BAŞER: İyi müzisyenlerin icrâlarını mı öncelikle tesbit etmek lâzım? Onlardan yâni iyi icrâların tesbitinden hareketle mi bir metod çıkarılmalı?

Wouter SWETS : Ben **Ekrem Karadeniz**'le tanışmıştım. Makamları çok iyi biliyordu, bana çok yardım etti. Bu mevzûda da bir kitap yazdı. Kitabında şimdiki müzisyen ve müzikologların Türk müziğini bilmediklerini söylüyor; çünkü Türk müziğinin makamları çok farklıdır. Peki o, makamları nereden öğrendi öyleyse? Onun hocası **Abdülkâdir Töre** Orta Asyalıdır. Kaşgar'dan gelmiştir. Neden, Türk mûsikîsini en son ve en iyi bilen olmasına rağmen o bunu anlatmadı? Bunun hâricinde **Dr. Suphi Ezgi** yeni makam yapıyor. En iyi kendisi bilir. **Abdülkâdir Töre** ise ondan evvel yaşadı. Ekrem Karadeniz de o makam başkadır dedi. Size bir misal arzedeğim: Ekrem Karadeniz **Hicaz** sesi kullanılır diyor. Şimdi ise **Nîm-Hicaz** sesinin kullanıldığını söylüyor. Bunu nereden biliyor? Bu gelenek olarak kullanılan sesler çok eskiden bugüne kadar geldi ve şimdiye kadar hiç değişmedi.

Sait BAŞER: Fakat bunu tesbit etme iddiâsı çok şüphe götürür.

Wouter SWETS: Tabii! Muhakkak ki bu bilinemez. Ben müzisyenlere, müzikologlardan daha çok, daha kolay inanıyorum.

Sait BAŞER: Vaktiyle **Suphi Ezgi**, **Rauf Yekta** ve **Arel**, farklı farklı yönlerden giderek Türk mûsikîsini restore ettiler. Hangisinin yaptığını doğru buluyorsunuz?

Wouter SWETS: **Rauf Yektâ Bey**'in yaptığını...

Sait BAŞER: Niçin? Neden **S. Arel** ya da **S. Ezgi** değil de **R. Yektâ**?

Wouter SWETS: **Arel**, Batı açısından Türk mûsikîsine baktığı için Batıcı, bu sebeple usûllerin, makamların tanıtımı iyi değil. **Yektâ** ile **Ezgi** ondan daha iyi.

Sait BAŞER: **Rauf Yektâ** neden iyi?

Wouter SWETS: **Rauf Yektâ** hem Batı'yı hem de Türk mûsikîsini iyi tanıdığı için aralıkları iyi biliyor. O Batılı olmak istemedi; Batı müzikologlarının pekçok kitabını okuyup bunların tecrübeleri üzerine düşündü. Batı müzikologlarının neden iyi ya da kötü söylediklerini anlattı ve bu tecrübelere dâir neticeler yazdı.

Geçen akşam **Cüneyt Kosal**'la konuştum. Meselâ, **Hicâzkâr** makâmındaki **Nîm-Hisâr** perdesi diktir; ama daha da diki **Hüzzam**'da bu-

lunur, zirgüleli Sûznâk'ta bu perde daha yumuşaktır.

BAŞER: Mâdem ki sistemden bahsediyor ve H.S. Arel'e Karşılık R. Yektâ'yı beğeniyorsunuz o halde H.S. Arel'in fikirlerini nasıl buluyorsunuz?

SWETS: Meselâ, o basit makamlardan bahsediyor. Onüç tâne olduğunu söylüyor, fakat bunu neden konsonans tarafından yapıyor? Oysa ki bu, biraz Batılıca oluyor. Bu konsonansları görmekse Türk mûsikîsi için kusurludur. Yine meselâ Hüseyinî makâmından, bahsediyor: Dügâh, Seğâh, Çârgâh, Nevâ, Hüseyinî, Eviç, Gerdâniye, Muhayyer... İçinde Acem de var. Segah 2 koma olmasına rağmen bunu söylemiyor, bir örnek veriyor o kadar. Örnekleri ise çok kötü.

Rauf Yektâ ise sâdece Vals (Semâî) usûlünde 30 makâmı anlatıyor. Vals biraz basit olduğundan. Zîrâ biz onu daha kolay çalabilirdik, zorluklarını vermek istedi. Örnekleri mücerret değildi. Bunu bizim için yaptı. Bu sebeple ona seyir olarak bakarsak örnekleri iyi değildir. Demek ki makâlesini Fransızca yazdığı için, Batıdakiler daha kolay anlasınlar diye usûl bakımından Semâî (Vals) usûlünü tercih etmiş. Seyir olaraksa hakikî Türk mûsikîsinin seslerini kullanmış.

Saadeddin Arel'in hatâsı Batı mûsikîsini düşünerek Türk mûsikîsine izâh getirmeye çalışmasıdır, bu kendi bestelerinde görülüyor. Türk mûsikîsini sevenler bu besteleri çalmıyor, söylemiyor... Haklıdırlar. Bunun yanında, bu 13 makâmın hepsi konsonans; ama o, bunlardan başka hepsine mürekkeb diyor. Suphi 50 tâne basit makamdan bahsediyor, S. Arel ise Ezgi'nin basit saydığı Segah ve Sabâ'ya mürekkeb diyor. Eski Çârgâh makamı ise Çârgâh perdesinde karar veren bir Sabâ makamıdır.

BAŞER: Halk müziği ile San'at Müziği ses sistemi olarak berâber midirler? Hepsini aynı teknik husûslarla açıklamak mümkün müdür?

SWETS : Mümkündür. Sizde bâzı kimseler daha çok halk müziğini, bâzıları da san'at müziğini seviyor. Aralarında bir harp var; ama bu harbe lüzûm yok. Halk müziği ayrı şey, onda da komalar var. Meselâ Mustafa Çavuş'un şarkıları türkû gibidir.

BAŞER: Türk Mûsikîsi ile Halk Mûsikîsi aynı kaynaktan geliyor. Birini aydınlar yapıyor, diğerini ise okumamış, yazmamış olanlar. Meselâ ben kâr besteliyorum, annem, okumamış, bir semâh söylüyor. Şimdi ben anamdan ayrı mıyım? Kaynak kelimesine de şöyle bir izâh getireyim:

Mûsikînin doğuşunu hazırlayan duygular. Siz şimdi (önündeki W. Swets ve arkadaşlarının türkû ve şarkılardan oluşan bantını göstererek) bunu çalıyorsunuz bende bir duygu uyandırıyor. Kaynak bakımından halk mûsikîsi ile san'at mûsikîsi birbirinden ayrılabilir mi?

SWETS: Aynı kökten. Belki önce bir ağaçtı sonra dallandı. Fakat mesele bu değildir. Bütün Ortadoğu'da büyük saraylarda eskiden krallar zengindi. En iyi müzisyenler, her yerden, Osmanlı sultanlarına, İran şahlarına gelip hep böyle yaptılar. Saraylardan saraylara da fark vardı. Bizans İmparatorluğu'nda da mevcut olması lâzım. Belki 1454'de Bizans bir senede İstanbul oldu. Çok Rum vardı. Her zaman İstanbul'da Rum vardı; ama Türk mûsikîsi de hep vardı. Sultan mûsikîsi biraz başka idi; daha zengindi. Saray müzisyenleri belki Rum'du. Kimbilir? Bu Rumlar ne oldu?

BAŞER: Fâtih çok müsâmâhalı bir pâdişâhtı. Bu Rumlar öldürüldü.

SWETS: Bunun için bu mesele hakkında, bunun sonrası mevzûunda yazdım. Bundan sonra yavaş yavaş Türkleşme büyüdü. Bu sebeple o Rumlar, bestekâr olarak Türk güfteleriyle bestelediler. Böylece yavaş yavaş İstanbul'lu halk mûsikîsi doğmuş oldu. Güftelerse Yunanca, Rumca ve Türkçeydi.

BAŞER: Şöyle bir ihtimâl de olabilir mi? Fâtih devrinde Rum bestekârlar saraya alınmış olabilirler. Bunun aksi olabilir mi? Türk mûsikîsi Rumlar üzerinde bir etki yapabilir. Rumlar'ın da şüphesiz Türk mûsikîsinden etkilendikleri olmuştur. Bu karşılıklıdır.

SWETS: Bir şey daha var: Batı Anadolu halk müziği de Rum halk müziğine çok benzer. Doğu Anadolu'nun halk müziği de Gürcü, Ermeni, Azeri ve Kafkas müziğine çok benzer. Bu da var. Bunun yanında Türk mûsikîsi İstanbul'da büyüdüğü sıralarda (XVIII. yy) bütünüyle Türkleşmişti. O zaman Türkler'in yaptığı buydu. Eski Yunan Kilise müziği ise 1453'deki hâlinde kaldı. Sizde kâr-ı nâtıklar vardı. En eskisi Nâyî Osman Dede'nin Rast Kâr-ı Nâtık'ı idi. Çok güzel belki en iyisi; çünkü hepsini görmedim. Bu târihlerde, 17. yy'da bir Rum bestekâr bir Bizans kilise eseri yaptı. Oysa o, bir Türk eserinin taklidi idi.

BAŞER: Türk mûsikîsinden ilham alıp, bizim kâr-ı nâtıkların tesiriyle bir eser yapmış olabilirler. Türk mûsikîsi halk ve san'at mûsikîsi diye

temelden ayrı iki mûsıkî değildir. Gelişmişlik seviyesine ve zevklere göre insanlara hitab eden değişik formları vardır.

İkincisi, sorunun ikinci kısmına geçelim. Bu bütünlüğü taşıyan bu mûsıkînin ana özelliği nedir? Biraz önce türkü çaldınız, şarkı çaldınız; bu bizi sevindirdiği kadar birlikteliğin de bâriz işaretlerini taşıyordu.

SWETS: Özellikle çok ayrı ayrı şeyler var. Türkiye'de hem halk mûsıkîsi hem san'at mûsıkîsi belki Bulgaristan'da, Yunanistan'da da var ama başka türde; Türk mûsıkîsindeki gibi değil. Türk mûsıkîsi en zengin mûsıkî. Irak'a, İran'a Sûriye'ye bakın; Yunanistan'a, Makedonya'ya bakın; bulamazsınız. Bu ancak Türkiye'de var. Türk mûsıkîsinin usûlleri çok zengin.

BAŞER: Birinci özellik, Türk mûsıkîsi usûl bakımından son derece zengin.

SWETS: Hem daha da çok. İran'da san'at mûsıkîsi vardı; ama orada usûl bakımından o kadar çok çeşit yok. Balkanlar'da bir san'at mûsıkîsi yok; fakat şehir türkülerinden biraz var. O halde hem halk, hem de san'at mûsıkîsi en ileri örnekleri ve usûlleriyle ancak Türkiye'de var. Sûriye'de Mısır San'at mûsıkîsi var ama; biraz Sûriye san'at mûsıkîsi de var içinde, ancak bu çok basit bir tarzda. İran'da ise çok güzel san'at mûsıkîsi var ama makamlar açısından o kadar zengin değil. Irak'ta da san'at mûsıkîsi var ama basit.

BAŞER: - Orjinal bir şey sormak istiyorum. Bizde bir söz vardır: Eserden müessere gidilir diye. Yâni besteden, bestekârı tanımak mümkündür. İnsan psikoloji açısından medeniyetin yüksekliğini, ifade zenginliğini eserde görmek mümkün. Türk mûsıkîsi, ifâde zenginliği, usûl, makam, seyir ve form bakımından o eseri vücûda getiren insanların psikolojisi hakkında nasıl bir bilgi veriyor?

SWETS: - O târihlerde bu bir **Osmanlı psikolojisiydi**. Diyarbakırlı da olsa farketmez. Bu insanları aldılar, saraya getirdiler. Onun getirdiğini bestekârlar kullanıyor. **Bu, Osmanlıca bir sentez.** İran'da da saray vardı; ama, İran Osmanlı gibi büyük bir imparatorluk değildir. Osmanlı'nın büyüklüğünden çok şey geldi. Şimdi ne var? Cumhûriyet. Osmanlılık şimdi nerde? Yeni Türk bestekârları ne yapıyorlar? Biraz halk tarafından sevilme istiyorlar...

BAŞER: - Belki sizin söylediğinizi tamamlayabilir. Her taraftan un-

surlar geldi. Afrika'dan geldi. Avrupa'dan, İran'dan ve Turan'dan da geldi. Bütün bunların yoğurulduğu bir kap vardı. Hepsi bunun içine girdi. Ana eksen, ana zemin ise Türk'tü.

SWETS: - Bu kutu, Türk'tü. Bunun içinde diğer unsurlar kendi yerini buldu. Ancak son dönemde çok zayıfladınız.

Şimdiki şarkılar basit makamlardan yapılıyorlar ama; meselâ Evc-ârâ makâmında beste yapmıyorlar, yapılmıyor; ancak mükemmel yapan bazı bestekârlar var. Meselâ Cüneyd Kosal. O bana kendi eserlerinin notalarını verdi. Ancak genellikle yeni Türk san'at mûsikîsi daha çok Batı mûsikîsine benzemeye başladı; sâdece düyek usûlü kullanılıyor.

BAŞER: - Devr-i Kebir yok, Zencir yok... Çok yükseklere kaldı!

SWETS: - O usûller yok. Ağır Aksak mümkün, ama yapmıyorlar. Bu, şarkılar için en güzel usûldür.

BAŞER: - Bugün Türk mûsikîsiyle ilgilenenlerin zayıf taraflarını, verdikleri örnekler noktasından yeteri kadar konuştuk. Yanlışıkların farkındayız. Söylediğiniz doğrularla mesele, sadece bir san'at, bir mûsikî meselesi olmaktan çıkarak bir zihniyet meselesi, bir düşünce meselesi olarak önümüze gelmiş oluyor.

SWETS: - ... Seneler evvel Erol Sayan'la konuştuk. O çok şarkı yaptı, bense ona bestelediğim bir Türk şarkısı verdim. Bir makam buldum. **Devr-i Arnavûd** usûlünde, **Yaman Türkî** adlı bir makam yaptım. Bu onlar için natürel bir makamdır; ama böyle bir makam, Türk makam sisteminde yoktur. Onun yeri, Türk kültüründe vardır. XIX. yy.'da Türk bestekârları makam yapmaya başladılar; ama bunun yerini şimdiye kadar dolduramadılar. Zekâî Dede çok makam yaptı. Bir Pencgâh makâmı Yaman'a benzer. Hicâz kullanıp sonra Çârgâh, Çârgâh'dan başlayıp Nevâ, Hüseyinî, Eviç, Gerdâniye, Muhayyer, Tiz-Segâh, Tiz-Çârgâh gamı. Böyle bir makam Türk mûsikîsi için çok iyi bir makamdır. Bense ne yaptım? Bu gamı kullandım ve içine başka şeyler kattım. Acemaşîran'la başlıyor, Yegâh'da Bûselik yapıyor, Dügâh'a çıkıyor, oradan Hüseyinî, Uşşak yapıyor ve sonra Acemaşîran'a inip karar veriyor. Acemaşîrân'da başlayıp bitiyor. İşte böyle bir makam. Ben bu makamda bir şarkı yaptım ve Erol Bey'e bunun notalarını verdim. "**Niçin böyle bir makama lüzum duydun?**" dedi. Memnun olup olmadığını ise söylemedi. Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsiniz? Şimdi bazı bestekârlar yeni makamları yapar. Bu zenginleşmeyi eski

bestekârlar yaptılar. Her ehemmiyetli bestekârın yeni bir makam yapması gerekir, işte bu **Osmanlılık**tır.

BAŞER: - San'atta gelişmeye, genişlemeye sınır koymak imkânsızdır. Yapılmış bir bestenin Türk mûsikîsine bir katkısının olacağı şüphesizdir. Yapılan her yeni şey san'atı zenginleştiren bir unsurdur. Sizin yaptığınız olumludur, isâbetlidir. Kendi adıma teşekkür ederim.

SWETS: - Makâmın seyri iyi olmayabilir, husûsiyeti şüpheli olabilir. Zirâ bâzen bestekârlar yaparlar, ama kullanılamaz.

BAŞER: - O halkın zevkine bağlıdır, siz yaparsınız beğenilmez ve bu makamı yapan için, niçin yaptın? da denmez. A. Adnan Saygun Batı mûsikîsi için besteler yapıyor veya C. Reşit Rey, Hikmet Şimşek... Onlara kalkıp niçin yaptın diyor musunuz? Bunlara hakkınız var mı?

Burada Osmanlı'nın müsâmahası lazımdır. Osmanlı'nın engin hoşgörüsü, Ermeni'si, Arnavut'u, Polonyalı'sı... diye ayırmadan hepsini Türk kazanında sentez yapma fikri, san'atta ve ilimde de yerini tekrar alıp gelişmelidir. Şimdi sizin çalışmalarınız bir Türk mûsikîsi araştırması olarak hem Türk mûsikîsine hem de Hollanda mûsikîsine yararlıdır. Bu, Hollanda ve Türk mûsikîleri için bir kazançtır. Şimdi Wouters Bey kalkıp Hollandalılar için bir beste yapmaya teşebbüs etse Türk mûsikîsinden öğrendiği seyirleri, nağmeleri kullanacaktır. Böylece Hollandalılar yeni bir psikolojiyle tanışacaklar, Hollanda için bu bir zenginlik olacaktır. İnsanlık için de bir zenginlik...

SWETS: Bizim gruba neyzen olarak yeni katılan bir arkadaşım bana caz çaldığını söylemişti. Ben bilmiyordum. Onlar eskiden minör, majör kullanırlardı. Bizim içinse bu böyle değildi. Şimdi yavaş yavaş yeni iskaller kullanılmaya başlandı. Herkes yeni birşeyler istiyor. Bizim kullandığımız makamlar onlar için çok faydalı olabilir. Türk makamları Hollanda için çok yararlı olabilir.

BAŞER: Çok teşekkür ederim Sayın Swets...

MEVLÂ GÖRELİM
NEYLER

Ey nöbet tutan erler
Size zindan oldu yer
Karanlık elbet biter
Gecenin sonu şehir
Mevlâ görelim neyler

Yücedir Rahman dedik
Vatan, millet can dedik
Can ona kurban dedik
Var uğrunda yan dedik
Mevlâ görelim neyler

Evliyâ burcu vatan
Ruh tüter toprağından
Hürdür altında yatan
Türk'e olur mu zindan
Mevlâ görelim neyler

Allah, Resûl aşkı zor
Sevdiğini derde kor
Kerbela şahına sor
Elem, keder bitmiyor
Mevlâ görelim neyler

Bir ulu rû'yâ yine
Düşmüş halkın diline
Şimdi Ken'an iline
Yûsuf kimdir bilene
Mevlâ görelim neyler

Yâkûb'a hicran gerek
Yûsuf'a zindan gerek
Gün ola sultan gerek
Değişer devran gerek
Mevlâ görelim neyler

Mahzun etmez hilâli
Nasip eyler kemâli
Tebdîl eyler celâli
Seyr ettirir cemâli
Mevlâ görelim neyler

Lutf eyle yâ Rab, Türk'ün
Kara tâlihi dönsün
Küfrün ocağı sönsün
Son Peygamber öğünsün
Mevlâ görelim neyler

Mürîd Hakk'a duâ et
Yıllar yılı bu millet
Hak'tan bekler inâyet
Sabrın sonu selâmet
Mevlâ görelim neyler

Mustafa Tahralı

1 Mayıs 1981

MÎMÂRLIK MİRÂSIMIZ VE KÜLTÜRÜMÜZÜN GELECEĞİ

Doç. Dr. Y. Mim. Turgut CANSEVER

İnsanın her yaptığı, inancının tam bir tezâhürüdür. Dolayısıyla, kültür çağlarının en üst ifâdeleri bu dönemlere has inançlarda, çağın dîninde, ahlâk ve san'atında, yaşama biçiminde ortaya çıkarlar. Târih boyunca, **İnsanın, varlık içindeki yeri hakkındaki telâkkisi, kültürlerin temel özelliklerini belirlemiştir.** İnsanlar arasındaki ilişki biçimi, yönetim veyâ bilinçlenme, bilinçlendirme üslûpları, san'at eseri gibi bu alanlardaki tercihler de, inanç sistemlerinin yansımalarıdır.

Yakın târihte son on asırlık Hristiyan dünyâsında Hz. İsa ve Havarileri'nin hayat hikâyesini anlatan resime, kilisenin amaçlarına hizmet etmek kayıt ve şartıyla tasvire cevaz verilmesinden beri; İnsan, **tasvir** ve **tasviri düzenleyen irâdenin** etkisi ile yönlendirilen bir konuma getirilmiştir.

İslâmî inançta ise, çevresinin ve varlığının, dünyâyı güzelleştirme sorumluluğunun bilincine erişmek yanında varlığın sorumluluğunu yüklenmek sûretiyle "**beşer**", "**insan**"a dönüşür ve yaratıkların en kâmilî düzeyine yükselir. Seyirci konumunda iken beşer, bilinçlenmeden yönlendirilen bir varlık olması ile bilinçli bir varlık olarak dünyânın sorumluluğunu ve dünyâyı güzelleştirme görevini yüklenen insan iki ayrı konumda ve tutumda, **iki farklı inancın** sâhibidir. Bu iki farklı, hattâ birbirine zıt inanç, iki farklı yaşama biçiminin, san'at üslûbunun, ahlâkın ve davranışın, çevremizi biraz daha genişletelim, toplumsal organizasyonun da kaynağını

teşkil ederler.

Bilinçsiz İnsan; san'at alanında, san'at eserinin açık veyâ gizli telkîni ile yönlendirilen **pasif** insandır. Hıristiyan telâkkisine göre esâsen **günahkâr** adedilen İnsanın seyircisi olduğu, onu açık veyâ gizli şekilde yönlendiren san'at, bütün Ortaçağ'da **kilise** tarafından şekillendirildi. Son beş asırdır ise san'at, yöneticiler ve kendisine san'atkâr denilen kişilerin ferdî tercihleri ile vücûda getirilince, insan bu kimselerin ferdî arzu, heves ve temâyüllerinin tezâhürlerini seyir ve tâkip eder duruma düştü.

Bu ortamda ferdî tercihlerin tutarsız kargaşası içinde insan zavallı, âciz, bunalmış ve ümitsizliğe mahkûm bir seyirci oldu.

* * *

Varlığın, çevresinin farkında, yaradılışın bilincine vâkıf ve varlığın, çevresinin, dünyânın sorumluluğunu yüklenmiş İnsan için üzerine aldığı emânetlerin hüsnü muhâfazası ve güzelleştirilmesinden önde gelen başka bir ideal da olamazdı. Bu inanç temelinden hareket ile vücûda gelen san'at eserinin ise insanın bilinçsizce etkileneceği bir nesne olmak yerine, dünyâyı güzelleştirmek irâdesinin ürünü olması zarûrî idi. Bu iki farklı temel, İnsanın **seyircisi olduğu san'at** veyâ bilfiil her yaptığıının dünyâyı güzelleştirmesine imkân veren, **yaşanan san'at** biçimlerini doğurmuştur.

Birinci türde (Hıristiyan âleminde olduğu gibi) resim, heykel, sine-ma, tiyatro v.s. gibi seyir edilen san'at türleri önceliğe sahip iken; İslâmî kültür ortamında, yaşanan, insan hayatını çevreleyen ve dünyâyı güzelleştiren san'at olarak mîmârî, kültürün niteliğini belirleyen san'at türünü oluşturur. Diğer san'at ürünleri (şiir, mûsikî v.s.) de bu iki farklı kültürde farklı nitelikler kazanırlar.

Türk-İslâm-Osmanlı kültür çağının bu sebeplerle en üst ifâdesi mîmârîde tezâhür eder.

Bu mîmârînin büyük âbideleri yanında, sivil mîmârî eserleri olan evler, mahalleler **kültürü belirlemek** açısından daha da yüksek bir değere sahiptir. Türk-İslâm ve özellikle Osmanlı kültüründe seyredilen san'at yerine yaşanan san'atın hâkim olması; insanların hayatın her ânında, bir san'at, kültür duyarlılığı ile yücelmeleri, büyük mîmârî eserlerin varlığı ile olmaktan daha çok, insan hayatının her ânını çevreleyen evler, mahalleler, sokaklar iş ve çalışma yerlerinin mîmârî özelliklerinin idrak edilmesi ile sağlanır.

İnsan, inşa edilip biçimlendirilen bir mîmârî çevrenin oluşumuna katıldığı nisbette onun sorumluluk ve bilinçine erişir. Onu daha güzelleştirme irâdesi gelişir. Yâni gittikçe daha fazla ve daha derinden fark ettiği mîmârîyi anlar ve onun tadına varır, onunla yaşar, onu geliştirir. Hattâ birlikte gelişir.

Batı'da **Katolik** kilisesinin daha sonra aristokrasinin veyâ komünün, daha sonra da teknokrasinin etkisi altındaki mîmârînin çevre elemanları, insanın müdâhale edemeyeceği kadar büyük birimlerden oluşuyordu. Bu büyük ölçü **Ziyâ Paşa** gibi yabancıları olduğu kadar, o ülkelerin insanlarını da etkilemekte ve ürkütmekte, yönlendirmekteydi.

Asrımızın **dev şehirleri** içinde küçülüp yok olan insan; ev ölçekli yollar, şehir mekânları ve binâlar arasında eriyip, küçülüp, çevresinin oluşumundaki sorumluluğunu bile unuttu. Ziyâ Paşa meşhur "**Diyâr-ı küfrü gördüm mâmûreler gördüm, Diyâr-ı İslâm-ı gördüm hârabeler gördüm.**" beyti ile bu yapıların tahakküm eden ifâdesi karşısında şaşkınlığın ezikliğini ifâde ederken; bu ezikliğin Türk toplumunun kendi kültür değerlerini takdirden âciz ve reddeder duruma düşmesinin de yolunu açmış oluyordu.

Asır başından beri Türk-Osmanlı toplumunun **göçebelikten** kurtulmadığı, derme çatma evler ve bunlardan oluşan **köy gibi şehirler** geliştirdiği şeklinde Türk aydınlarına hâkim olan yanlış, Türk-Osmanlı şehirlerine biçim veren toplumun temel unsuru evlerin, mîmârî dokunun temel birimi olan evin "**KÜÇÜK ÖLÇÜ**"sünün, ve âilenin değişen ihtiyaçlarına cevap verebilmek için de gerçekleştirilmiş bulunan "**DEĞİŞME**"ye **imkân veren yapısının** önemini farkedememiş olmalarından kaynaklanıyordu.

Bu yanlış son yüz yıl içinde Türk şehirlerinin bütünü ile yok edilmesinin ana sebebini oluşturmuştur. Küçük ölçülü çevre içinde insan, bu çevreyi ve onun birimlerini fark etme imkânını bulmaktadır. Ancak böyle bir ölçü düzeni içinde insana saygı ile bakmak, ve bilinçlenme imkânı oluşabileceğine işaret etmek isterim. Sâdece böyle bir ölçü düzeni, insana, her an yeni ve güzeli, mîmârî değerleri fark ettirir. İnsanı şaşkın bir seyirci durumuna düşmekten kurtarır.

Yapıların, evlerin yan yana gelip oluşturduğu yapı gruplarında, **parça-bütün ilişkisinin** değişmeye imkân veren özellikleri, bu çevrede yaşayan nesillerin, yeni şartalar göre zarûrî olan değişmeleri, çevrenin temel

vasıflarını bozmadan, çevreyi daha da güzelleştirerek gerçekleştirmesine de imkân verir. Böylece her insan bil fiil çevreyi inşâ mesûliyetine katılır. Daha altmış sene evvel Bursa ve benzeri şehirlerimizde **sokak boyunda evlerin renkleri, yapılar arası ilişkiler sokak ve mahalle sâkinlerinin, üzerinde her an düşündükleri**, daha büyük bir güzelliğe çalıştıkları bir ilgi alanı idi. Böylece insan ilgisinin ağırlık merkezi **seyredilen san'at** yerine, çevre bilinci ile her an yaşanan ve sorumluluğu taşınan çevre mimârîsi etrâfında odaklanıyordu. Böylece insanın güzel bir dünyâ inşâ edebilecek yönde gelişme imkânı da oluşuyordu.

Bu temel üzerinde, **mîmârînin tabiatla bütünleşmesinin** önemine de işâret etmek isterim. Devâsâ beton yığınlarının yanında uçsuz, bucaksız vahşî tabiatın oluşan (o da varsa) bugünkü şehirlerimize hâkim olan tabiat-yapı ilişkisinin **insanı tabiat karşısında da yabancı bir seyirci** durumuna düşürdüğü âşikârdır. Bunu anlamak için evinin iç âleminde, mahrem bahçesi içinde yetiştirdiği çiçeği, ağacı, bahçe duvarının üzerinden taşırıp sokağı, komşuların da yaşadığı çevreyi güzelleştiren insanın, kolektif ve inşâ edilmiş ortamla tabiatı bütünleştirme şuur ve mesuliyetinin yüceliğini hatırlatmak isterim. Böyle bir tabiat-yapı ilişkisini ve insanın bu ilişkiye katılma imkânını yeniden gerçekleştirmek, gelecek nesillere karşı elbette aslî bir görevdir. Bu kültür görevinin sağladığı da, tiyatro-roman-resim kültürünün verdiğinden çok daha önemlidir.

Çevreye verdiğimiz biçim de, davranış tercihlerimiz ve bu tercihlerimizde ki ahlâk ve varlık telâkkimizi, inancımızı yansıtmaktadır. Biçimler sâkin, vakur, gerçeğe yönelik, hareketli, âhenkli huzur verici, âsûde veya çatışan, sert veya yumuşak, diri veya gevşek, mütevâzi veya iddiâlî...vs. ifâdelere sahip; bîtaraf veya hükmedici, âdî veya yüce, alelade veya huşû verici olabilirler. **Bunlar, davranışlarımızın da özellikleridirler.** Davranışlarımıza düzen kazandıran ahlâk, davranış bilgisi ve dînî pratiğin sonuçlarıdır.

Dînî ve tasavvufî eğitimin Türk-İslâm kültüründe san'at ve özellikle mîmârî biçim ifâdelerine kazandırdığı özellikler, kültürün mekân üslûbunu belirlemektedir. Rahman ve Rahim, affedici Allah'ın himâyesine mazhar olmanın inancı ile erişilen canlı, sâkin, parlak, aydınlık, âsûde, mütevâzi, ciddî, yüce tavır, 16. asır Osmanlı çini üslûbunda tezâhür ettiği gibi, birer cennet örneği olarak vücûda getirilmesi amaçla-

nan Türk evinin, mahallesinin de temel mîmârî özelliklerini teşkil etmiştir.

Hayâtının her ânında çevresinde tezâhür eden davranış ve ifâde şekillerinin, kendi davranışlarına temel teşkil eden, inançları ile bütünleşmesinin idrâkini geliştirerek ve bu idrâk ile çevresini daha da güzelleştirmeyi mukaddes bir vecîbe sayan bu kültürün san'at ve üslûp çözümlenmesini tamamlayan; ürüne gerçek ve yüce san'at seviyesini kazandıran aşama ise kozmik sezişin, varlığın, yaradılışın temel özellikleri ile ilgili temel inançlarımızın san'at eserine doğrudan yansımasıdır.

Allah, yaradılış, mekân-zaman, parça-bütün, fert-Allah ilişkisinin, oluşum ve kalıcılık, hareketin niteliği, geçmiş-hal-gelecek telâkkîlerimizin san'at eserine üslûp özelliğini kazandıran aslî, temel unsurlar olduğunu biliyoruz.

San'at, insan hayâtının ayrılmaz parçası ve insanın dünyâyı güzelleştirme vecîbesini gerçekleştirdiği alandır. Dolayısıyla san'atın hem üslûp, hem biçim ifâdeleri, hem hayâtın biyososyal organizasyonu, hem de maddî âlem îcâpları bakımından tutarlı bir düşünce bütünlüğü içinde ele alınması zarûreti vardır.

San'atkârların ve o sanatı yaşayanların ortak inanç ve değerlere inanmaları ise, bunlardan birinin diğerine hükmeder duruma gelmemesi ve hayâtın bir çatışma, tezat, çelişki, kargaşa cehennemi olmasını önlemek için tek yoldur. Mîmârîde kültürel bütünlüğü ve devamlılığı gerçekleştiren, tahakküm etmeyen bir standartlar düzeninin tek temeli de **ortak değerler ve inanç** sistemidir.

* * *

Yanlışın, taklitçiliğin ülkemiz şehirlerini, mîmârî çevremizi bir çirkinlikler ve **kültürel kirlenme** cehennemi hâline dönüştürdüğü günümüzde, bu çöplük ve kirlilik ortamını aşmak en önemli görevimizdir.

Bugün 60 milyon olan nüfûsumuzun yarısı târihî kültür değerleri, mîmârlık mirâsı-nerede ise büsbütün yok edilmiş ve yeni çirkin yapılar ile çirkinleştirilmiş kasaba ve şehirlerde; diğer yarısı da (geçen asır ortasında **Reşit Paşa'nın** loncaları fesh etmesi sonunda) 150 yıldır bakımsızlık ve olumsuz şehir etkileri ile hertürlü teknik katkı ve kültürel değerden yoksun duruma düşmüş köy konutlarında yaşamaktadırlar.

Kasaba ve şehirlerdeki nüfûsun yarısı yâni 15 milyon kişi **sefâlet ma-**

hallerinde ve gecekonduarda yaşamaktadır.

Önümüzdeki 30 yılda köylerden şehirlere ve kasabalar 15 milyon kişi göç edecek ve ülke nüfusu da 90 milyon kişiye ulaşarak 30 milyon kişi artacaktır.

Aşağıdaki tablo bu değişim sonucunda 30 yılda vücûda getirmek zorunda olduğumuz yeni konut stokunun 60 milyon kişiyi barındıracak ölçüde olması gerektiğini göstermektedir.

**30 Yılda Ülkemizde İnşası Gereken
Konut Miktarı**

Yeni Nüfus İçin Konut	30 Milyon Kişiye
Şehirlere Göçenler İçin Konut	15 " "
Şehirlerde Gecekondu ve Sefâlet	
Mahallerinin Islâhı İçin	10 " "
Kırsal Alanda Konut Yenilenmesi	5 " "
T o p l a m	60 Milyon Kişiye

30 yılda 60 milyon kişiye konut inşa etmek görevi ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu kadar kişiyi barındıracak konut ve şehir, Batı Almanya'nın mevcut konut stokuna ve şehirlerine eş büyüklüktedir.

* * *

Böyle bir görevin gerçekleştirilmesinin zorluğu âşikârdır. Ancak 30 yıl sonunda bu yeni konut, kasaba ve şehirler güzel bir şekilde inşâ edildiği takdirde, Türkiye dünyânın en güzel şehirlerine sahip bir cennet olacak, insanları erişilebilecek en üst düzeyde bir kültür ortamında yaşayabilecekler, yeni nesillere güzel bir dünyâ emânet edilebilecektir.

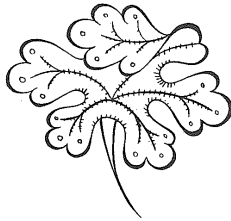
Ülkemiz insanlarını hergün daha fazla gömüldüğümüz kültürel kirlenme cehenneminden kurtarmak, gelecek nesilleri insanlığın içinde bulunduğu kültürel kirlenme bataklığına itmeme için bu görevi gerçekleştirmek zorundayız. Görevin büyüklüğü, ölçüsü ümitsizliğe yol açmamalıdır. Zira bu görev yeni şehirler inşa ederek gerçekleştirilebilir. **Ümitsizlik kâfire hastır ve niyet herşeyin başıdır.** Ümidimizin bir temeli, insanların çocuklarına ve gelecek nesillere güzel bir dünyâ bırakmak isteyeceklerine inancımızdır. Bir diğer kaynağı da doğru ve güzel çözümlerin sâde, kolay ve ucuz, isrâfa yol açmayan çözümler olmalarıdır.

Nitekim bir, iki, üç katlı evlerin kısmî mîmârî eleman prefabrikasyonu, standartlaşması gibi teknikler kullanıldığı takdirde, Babil Kulesi benzeri beton apartman yığınlarından çok daha ucuza mal edildiğini ve işletme açısından da daha iktisâdî olduklarını biliyoruz.

Bu bakımdan mevcut yapıları yıkıp yerlerine yenilerini yapmanın nasıl bir israf olduğu malûmdur. Yeni işyerleri ile beraber yeni konutların yapılmasının gerektiği de âşikâr olarak bilinmektedir.

Ancak bu sûretle kültürel kirlenme alanlarının olumsuz etkileri de yeni mîmârî çevremizi zedelemeyecek, yeni yapı faaliyetimiz, korunacak Türk mîmârlık emânetlerimizin korunmasını zorlaştırmayacak ve bu kültür hâzinelerimizin gelecek nesillere intikâli de sağlanacaktır.

Bu amaca erişmek ve gelecek nesilere yüksek bir kültür ortamında yetişme ve yaşama imkânı sağlamak için ise bütün ülke ölçeğinde bu amacı gerçekleştirmeye niyet etmemiz, **bu hussuta bir millî mutabakat oluşturmamız** gerekecektir. Kültürümüzün geleceği ancak böyle bir programın gerçekleşmesiyle ile teminat altına alınabilecektir.

hallerinde ve gecekondularda yaşamaktadır.

Önümüzdeki 30 yılda köylerden şehirlere ve kasabalar 15 milyon kişi göç edecek ve ülke nüfûsu da 90 milyon kişiye ulaşarak 30 milyon kişi artacaktır.

Aşağıdaki tablo bu değişim sonucunda 30 yılda vücûda getirmek zorunda olduğumuz yeni konut stokunun 60 milyon kişiyi barındıracak ölçüde olması gerektiğini göstermektedir.

30 Yılda Ülkemizde İnşası Gereken

Konut Miktarı

Yeni Nüfus İçin Konut	30 Milyon Kişiye
Şehirlere Göçenler İçin Konut	15 " "
Şehirlerde Gecekondu ve Sefâlet	
Mahallerinin Islâhı İçin	10 " "
Kırsal Alanda Konut Yenilenmesi	5 " "
T o p l a m	60 Milyon Kişiye

30 yılda 60 milyon kişiyi konut inşa etmek görevi ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu kadar kişiyi barındıracak konut ve şehir, Batı Almanya'nın mevcut konut stokuna ve şehirlerine eş büyüklüktedir.

* * *

Böyle bir görevin gerçekleştirilmesinin zorluğu âşikârdır. Ancak 30 yıl sonunda bu yeni konut, kasaba ve şehirler güzel bir şekilde inşa edildiği takdirde, Türkiye dünyânın en güzel şehirlerine sahip bir cennet olacak, İnsanları erişilebilecek en üst düzeyde bir kültür ortamında yaşayabilecekler, yeni nesillere güzel bir dünyâ emânet edilebilecektir.

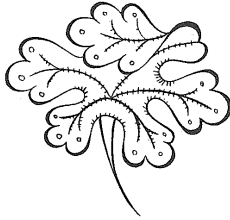
Ülkemiz insanlarını hergün daha fazla gömüldüğümüz kültürel kirlenme cehenneminden kurtarmak, gelecek nesilleri insanlığın içinde boğulduğu kültürel kirlenme bataklığına itmemek için bu görevi gerçekleştirmek zorundayız. Görevin büyüklüğü, ölçüsü ümitsizliğe yol açmamalıdır. Zîra bu görev yeni şehirler inşa ederek gerçekleştirilebilir. **Ümitsizlik kâfire hastır ve niyet herşeyin başıdır.** Ümidimizin bir temeli, insanların çocuklarına ve gelecek nesillere güzel bir dünyâ bırakmak isteyeceklerine inancımızdır. Bir diğer kaynağı da doğru ve güzel çözümlerin sâde, kolay ve ucuz, isrâfa yol açmayan çözümler olmalarıdır.

Nitekim bir, iki, üç katlı evlerin kısmî mîmârî eleman prefabrikasyonu, standartlaşması gibi teknikler kullanıldığı takdirde, Babil Kulesi benzeri beton apartman yığınlarından çok daha ucuza mal edildiğini ve işletme açısından da daha iktisâdî olduklarını biliyoruz.

Bu bakımdan mevcut yapıları yıkıp yerlerine yenilerini yapmanın nasıl bir israf olduğu malûmdur. Yeni işyerleri ile beraber yeni konutların yapılmasının gerektiği de âşikâr olarak bilinmektedir.

Ancak bu sûretle kültürel kirlenme alanlarının olumsuz etkileri de yeni mîmârî çevremizi zedelemeyecek, yeni yapı faaliyetimiz, korunacak Türk mîmârlık emânetlerimizin korunmasını zorlaştırmayacak ve bu kültür hâzinelerimizin gelecek nesillere intikâli de sağlanacaktır.

Bu amaca erişmek ve gelecek nesillere yüksek bir kültür ortamında yetişme ve yaşama imkânı sağlamak için ise bütün ülke ölçeğinde bu amacı gerçekleştirmeye niyet etmemiz, **bu hussuta bir millî mutabakat oluşturmamız** gerekecektir. Kültürümüzün geleceği ancak böyle bir programın gerçekleşmesiyle ile teminat altına alınabilecektir.

MUÂSİR TÜRK ŞİİRİNDE HÂCE AHMED YESEVÎ*

Halil AÇIKGÖZ**

Milletlerin hayâtında yer alan büyük şahsiyetler aynı zamanda onların san'at dünyasında da akseder, Resim, müzik, heykel, sinema-tiyatro, edebiyat vb. san'at şubeleri devirlerin san'at telâkkîleri ve estetik görüşleri çerçevesinde bu kahraman şahsiyetleri çeşitli cepheleriyle zaman zaman işler.

Hâce Ahmet Yesevî, beş bin yıllık Türk medeniyetinin dönüm noktalarından birinin başlarında yaşamıştır. X.-XI. asırlar, müslüman Türkler'in medenî inkişaf nâmına yeni hamlelere giriştiği bir çağdır. Kabul ettikleri yeni dînin heyecânı müslüman Türk'ün maddî ve mânevî ilimlerde derinleşmesine, taşıdıkları misyonu başka ülke ve coğrafyalara yaymalarına sebep olmuştur. Anadolu ve Rumeli fethedilmiş, köhne ve izbe yerler Türkler'in getirdiği medeniyet ışığı ile aydınlanmağa başlamıştır. İşte **Ahmet Yesevî**'yi bu yeni açılan ülke ve beldelerin mânevî mîmârı olarak başta yer almış buluyoruz. Menkabelerde ve târihlerde görüldüğü gibi, diyebiliriz ki, Anadolu'yu ve Rumeli'yi Türk vatanı kılan ata, Hâce Ahmed Yesevî ve onun mânevî zürriyetinden gelenlerdir.

Bu kadar mühim bir şahsiyetin san'at ve edebiyat dünyasına aksetmemiş olması mümkün değildir. Nitekim Hâce Ahmed Yesevî ocağından yetişen erler, erenler, alperenler Selçuklu ve Osmanlı eline Türkistan top-

* 22-26 Ekim 1990 tarihlerinde Kazakistan'da, Alma Ata şehrinde toplanan "Büyükİpek Yolu Boyunca Kültür Münasebetleri/Yesevî Âlemi / Milletler Arası Yuvarlak Masa Konferansı"nda tebliğ olarak sunulmuştur.

** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

rağında filizlenmiş tohumunu taşımışlardır.

Klâsik Türk Şiirinde Hâce Ahmet Yesevî:

"Hikmet" tarzı Hâce Ahmed Yesevî'nin müridleri ve muakibleri tarafından da kullanıldığı için Türk tasavvuf edebiyâtını onunla başlatmaktadırlar. Dolayısıyla doğu ve batı Türk ellerinde Hâce Ahmet Yesevî'den bahsedilmesi, edebiyatta menkabe ve hayâtına çeşitli telmih ve atıflarda bulunulması tabii karşılanmalıdır. Onun için, klâsik Türk şiirinde Hâce Ahmet Yesevî'ye ve onun etrâfında teşekkül etmiş menkabelere yer yer rastlanmaktadır. Esas mevzûmuz klâsik Türk şiirinde Hâce Ahmet Yesevî olmadığı için, bir kaç misalle bu devir Türk şiirinde de varlığını tesbit edip geçeceğiz. Aslında bu, başlı başına ayrı bir araştırma mevzûdudur.

XVI. asır şâirlerinden Üsküblü 'Atâ, Tuhfetü'l-Uşşak (yazılışı: 1505-1506) adlı eserinde kendi şeceresini Hâce Ahmed Yesevî'ye bağlamaktadır:

"Nîceyedek ey 'Atâ bu kıyl ü kâl
Hâl iste kim olasın nîg-hâl

Kâtibî'nin şehri Nişâbûr ise
Melce-i 'Attar gibi nûr ise

Sen Yesû'den Şeyh Ahmed Pîr'sun
Ma'nî yüzinde o şemsin nûrsun

Gerçi hâk-i hutta-i Üsküb'sün
Ma'denî sen zer gibi üsküb'sün"¹.

Şâir burada, Kâtibî'nin aslen Nişâbûr'lu olduğunu, kendisinin de her ne kadar Üsküb toprağından gelme ise de aslının Yesi'den, Şeyh Ahmed Yesevî toprağından olduğunu zikretmektedir.

XVI. asrın tanınmış Orta Asya Türk şâiri Muhammed Salih Mirzâ yazdığı Şeybânî-Nâme'nin duâ bölümünde:

"Ey zafer yolunu açgan Tengri'm
Şadlık eşgini açgan Tengri'm

1. Fuad Köprülü Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 6. b, Ankara (t.y.), s. 77,39 numaralı dip notu.

Hanga çün munca inâyet kılding
Hâbrın munca ri'âyet kılding

Eyleding lûtf anga Türkistan'ını
Ya'ni kim Yesi bile Savran'ını

Hâce Ahmed Yesevî'ga ânu
Eyleding hemden ü yâr-ı cânı"²

diyor.

XVIII. asrın mesnevî şâirlerinden Sûfîyyullah-Yâr yazdığı Fevzü'n-Necât (yazılışı: 1766-1767) mesnevîsinde Hâce Ahmet Yesevî'yi cümle evliyânın serveri olarak gösteriyor:

"Türk içinde Hâce Ahmet Yesevî

Olar irür köp meşâyih serveri"

ve eserinin başka bir yerinde de yine:

"Birisidür Hâce Ahmed Yesevî

Zâhir ü bâtında ol erdi kavı"³

diyerek Hâce Ahmet Yesevî'nin mânevî şahsiyetinden bahsediyor.

Hakîm Ata lâkabıyla meşhur Hâce Süleyman, "hikmet"ler tarzında yazdığı şiirlerin birinde:

"Baksa Kâ'be görüngân bassa yerler tûrtûlgân

Ledün ilmi birilgân Hâcem Ahmed Yesevî

Aslı irür hânedân, bilmez ânu köp nâdân

Bilür ânu Hakk Yezdan Hâcem Ahmet Yesevî"⁴ diyor.

Bu kadar misalden de anlaşılacağı üzere, Hâce Ahmed Yesevî klâsik Türk şiiri devrinde, asıl şahsiyeti ve taşıdığı misyon bakımından hakkıyla değerlendirilmiştir. O, ilm-i ledün sâhibidir ve evliyâlar serveridir.

Yukarıda da temas ettiğimiz gibi, târihî şahsiyetlerin fikir ve inançları, tavır ve üslupları çağdaşlarını ve muakiblerini besleyen en mühim medenî kaynaklardan birisi olmak îtibârıyla derinlemesine ve etraflıca tedkik edilmelidir. Fuad Köprülü 1918'de tamamlayıp 1919'da neşrettiği

2. F. Köprülü a.g.e., s. 84-85, 55 numaralı dip notu.

3. F. Köprülü a.g.e., s. 85, 58 numaralı dip notu.

4. F. Köprülü, aynı yerde

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar⁵ isimli şâheser kitabıyla müslüman Türk medeniyetini yoğuran ve kaynak şahsiyetleri yetiştiren mânevî iklimi keşfedip göstermiştir. Dolayısıyla o zamana kadar klâsik an'anede ve millî -içtimâî hâfızada aslında mevcut olan bilgileri Türkoloji âlemine ve Türk entellektüel hayâtına açmıştır. Böylece Türk entellektüelinin dik-kati büyük mikyasta Hâce Ahmed Yesevî'ye ve onun an'anesini devam ettiren mânevî ocaklara çevrilmiştir.

Muâsır Türk Şiirinde Hâce Ahmet Yesevî:

Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar'ın neşri öyle bir târihî devreye rastlamıştır ki, batı Türklüğü elindeki son kalesini de kaybetmek gibi bir tehlikeyle karşılaşmış, bu eser fetih asırlarının rûh kaynağını aksettirdiği için Türk entellektüelince büyük bir dikkatle okunmuştur. Çünkü bu eser-de Türklüğün bütün mefâhiri anlatılmıştı. **Yahyâ Kemal** gibi zihni ve gönlü Anadolu ve Rumeli'nin fetih rûhuyla dolu bir şâir **İthaf** manzûmesinde işgâl edilmiş bir ülkenin buruk gönüllü bir insanı olarak **Horasan erleri**'nin misyonunu bakınız nasıl dile getiriyor:

"Abâ var, post var, meydanda er yok;

Horasan erlerinden bir haber yok.

Uzun yollarda durdum hiç eser yok

Diyâr-ı Rûm'a gelmiş evliyâdan!"⁶

Bu manzûmede dikkat çekici motif **Horasan erleri**'dir. Hatırlanacağı üzere Anadolu ve Rumeli'nin fethinde başlıca rol alan gönüllüler grubunun içinde Horasan erleri mühim bir yekûn teşkil etmekteydi. Selçuklu ve Osmanlı topraklarını vatanlaştıran âbide şahsiyetlerin lâkabları **alperen**, **Horasan erleri**, **Rum bacıları**, **erenler**.. idi. Horasan, geniş mânâda **Türkistan** için kullanılmaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı devletinin dağılıp parçalandığı bir devirde Yahyâ Kemal kurtarıcı olarak Horasan erlerini beklemektedir.

Yahyâ Kemal bu motifi rastgele kullanmamıştır. Paris'te üniversite tahsili sırasında Albert Sorel'in derslerinin tesiriyle Anadolu ve Rumeli'yi vatan kılan târihî mâcerâyı öğrenmek istemiş, geniş okumalarında karşı-

5. F. Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar isimli kitabına çok daha önce başlamıştı ve bu mevzuda ilk makalesi bk. "Ahmed Yesevî ve Çağatay Edebiyatı Üzerindeki Tesirleri", *Bilgi Mecmuası*, İstanbul, 1913.

6. Yahya Kemal, *İthaf*, Şâir nu. 5,9 Kânunısânî 1919 (Ocak 1919), İstanbul, s. 66. Buradan alınarak *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul 1962, s. 125-126

sına Horasan erleri, dervişân, abdalân vb. çıkmıştır. **İthaf** manzûmesinin doğuşu her ne kadar daha önce ise de şiirin okuyucu karşısına çıkışı ancak 1919 senesinde olmuştur.

Yahyâ Kemal ölümünden hemen biraz önce tamamlayıp neşrettiği **Mâverâda Söyleniş** (1956) şiirinde kendisini:

"Geldikti bir zaman Sarı Saltık'la Asya'dan

Bir bir Diyâr-ı Rûm'a dağıldık Sakarya'dan"⁷

beytiyle, menkabelerde kendisi de bir Hâce Ahmet Yesevî halifesi olarak geçen **Sarı Saltuk**'un gönüllüleri arasında telâkkî etmektedir.

Osmanlı Devleti parçalanıp Türk istiklâl mücadelesi verildikten sonra Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, Hâce Ahmed Yesevî ile ilgili telmih ve motiflere Türk entellektüel şiirinde uzun müddet rastlamak mümkün olmamıştır. Bu hâlin târihî ve ictimâî sebepleri olduğu muhakkaktır. Bu da ayrı bir tetkik mevzûudur.

Ansiklopedi ve edebiyat târihlerinde Hâce Ahmed Yesevî ile ilgili bilgiler yer almağa başlamış olmasına rağmen mektep kitaplarında onun "hikmetler"i pek işlenmemiştir. Ne zaman ki, Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eseri, müellif tarafından tekrar gözden geçirilip 1966 yılında yeniden neşredilir, Hâce Ahmed Yesevî etrafında çalışmalar başlar ve Türk şiirinde onun menkabelerine ve hayatına çeşitli telmihlerin yapılmağa başlandığı görülür.

Şiir dünyâsında Hâce Ahmet Yesevî'ye en çok yer veren şâirlerin başında hâlen hayatta olan Niyâzi Yıldırım Gencosmanoğlu gelmektedir. N.Y. Gencosmanoğlu uzun seneler ilk mektep öğretmeni olarak çalışmıştır. Kendisinin de ifâdesine göre, tıpkı Yahyâ Kemal gibi Türk medeniyetinin destanî rûhunu kitaplardan almış, bir destan şâirimizdir. 1971 yılında, Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın kazandığı **Malazgirt Zaferinin 900. yıl** dönümü münâsebetiyle kaleme aldığı **Malazgirt Destanı**'nda Anadolu'yu vatan kılan kahramanları destan üslûbuyla anlatmış ve bu kahramanların alp, alperen, eren olduğunu ifâde etmiştir:

"Alplar, Erenler, Başbuğlar

Ardınca yürüsün tuğlar..

Yedi iklim yüce dağlar

Karış karış Türk olacak!"⁸

7. Yahya Kemal, **Mâverâda Söyleniş**, **Hürriyet** gazetesi, 5.8.1956, İstanbul s. 3.

8. Niyazi Yıldırım Gencosmanoğlu, **Destanlar Burcu**, İstanbul, 1989, s. 217.

söyleyişinin zemîninde Hâce Ahmed Yesevî ve onun ocağından yetişen insanların Anadolu'yu vatan kılışları yatmaktadır. Şâir bunu **Mûcize** şiirinde başka bir ifâdeyle şöyle dile getiriyor:

"Uğurlu elleriyle
Pîr Ahmed Yesevî'nin
Rûm'a ektiği kırk bin
Çiğitte filizlendi"⁹.

N.Y. Gencosmanoğlu şiirlerinde Hâce Ahmed Yesevî'yi sâdece bir motif ve telmih unsuru olarak kullanmamış, **Hazret-i Pîr-i Türkistan** için müstakil şiirler de yazmıştır. Mecnûalarda parça parça neşredilen bu şiirleri son kitabında bir araya getirip **HOCA AHMED YESEVÎ** başlığı altında neşretmiştir. **Alperenler Destanı** adıyla şu sıralarda Kültür Bakanlığında neşriyatı arasında basılmakta olan kitabının Hoca Ahmet Yesevî kısmını ehemmiyetine binâen aynen okumak istiyorum.

"Cihana saldığın sestem
Yeşerdi bir ulu destan
Hazret-i Pîr-i Türkistan
Hoca Ahmed Yesevî...

Şahlanınca eşkin atlar
Tayfuna döndü imbatlar
Kûlahındı şu kümbetler
Koca Ahmed Yesevî...

Dediler: Işıklı izler
Silinince söndü özler
Diyâr-ı Rûm'da gündüzler
Gece.. Ahmed Yesevî...

Çözdün kördüğüm sırları
Kurdun gönül kasırları
Aşıp geldin asırları
Yüce Ahmed Yesevî...

9. N.Y. Gencosmanoğlu, a.g.e. s. 117.

Diledi ulu Yaradan
Dağlar çekildi aradan
Ve yürüdü mâverâdan
Nice Ahmed Yesevî..."¹⁰

Görüldüğü gibi, şâir burada Hâce Ahmed Yesevî'ye târihî kaynaklar-
da **Hazret-i Pîr-i Türkistan** denildiğini, kümbetlerin şekli ile onun külâhı
arasında bir benzerlik olduğunu, tesirlerinin asırlardan beri yaşadığını,
menkabelerde anlatıldığı gibi (**Karacuk Dağı**'nın ortadan kalkması
hâdisesi) dağların yok olduğunu, dervişlerinin Anadolu'ya geldiğini
destanî bir üslûple dile getirmiştir.

N.Y. Gencosmanoğlu bu kitabında ilk defâ gün yüzüne çıkacak olan
diğer bir şiirinde Hâce Ahmed Yesevî'nin hayâtını işlemektedir:

"Dünyâ hayâtına ulu Peygamber
Altmış üç yaşında vedâ eyledi.
O yaşa gelince Ahmed Yesevî
Alp Erenlerine nidâ eyledi...

Kazdırdı toprağı... Oldukça derin
Bir mekân yaptırdı altında yerin
Aşkı hürmetine son Peygamber'in
Kendini dünyâdan cüdâ eyledi...

Alp Erenler pîri Ahmed Yesevî
Cennet köşkü bildi bu izbe evi
Türk düşüncesinin mürvetli devî
Su ile ekmeği gıdâ eyledi...

"Dîvân-ı Hikmet"i yazdı orada
Türkçe'den inciler dizdi orada
Nice mânâları gezdi orada,
Günde beş vaktini edâ eyledi...

10. N.Y. Gencosmanoğlu bu şiirini **Türk Edebiyatı** (nu. 100, Şubat 1982, s. 7) ve aynı derginin
(nu. 192, Ekim 1989, s. 12) sayılarında neşrettikten sonra son hazırladığı **Alperenler Destanı**
isimli kitabına bazı değişiklikler yaparak almıştır.

Yeni bir çığırdı, onun bu tavrı
Onunla başladı Türk'ün nûr devri
Millet uğruna çekti bu cevri
Özünü aşkına fedâ eyledi...

Türk'ün irfânına yol verenlere,
İleriye bakıp uz görenlere
Rûm'a gönderdiği Alp Erenlere
Arzın göbeğinden sedâ eyledi..."¹¹

Hazret-i Peygamber'in sünnetine sonuna kadar riâyet eden Hâce Ahmed Yesevî'nin 63 yaşından sonraki hayâtını yerin altına kazdırdığı bir mezar içinde geçirmesi, riyâzâta çekilmesi, Dîvân-ı Hikmet'i burada yazdığı ve onu Türkçe yazmakla Türk diline büyük hizmet ettiği, Türk medeniyetinin nûr devrinin onunla başladığı, milleti uğruna bu cefâyâ katlandığı, Anadolu'ya dervişlerini göndermekle geleceği gördüğü gibi onun menkabevî hayâtının akıcı bir üslupla anlatıldığı görülmektedir.

Hâce Ahmed Yesevî, kendi dilinden yine târihî hâdiselerin ışığında Gâzi Alp Erenler nezdinde milletine hitab ettirilmektedir:

"Gâzi Alp Erenler!. İşe koyulun
Gayrı söze vakit az verilmeli.
Bidevî atlara rüzgârca soluk
Ve yıldırımlarca hız verilmeli...

Şanlı Kitap önderiniz kılındı
İman, sancak gönderiniz kılındı
İklîm-i Rûm, minderiniz kılındı
O mindere kavî diz verilmeli...

Barak Baba, Sarı Saltuk orada
Hacı Bektaş Velî, Tapduk orada
Bir mûbârek vatan yaptık orada
O, bir can dilerse, yüz verilmeli...

11. N.Y. Gencosmanoğlunun bu şiiri Alperenler Destanı'nda neşredilecek.

Göğsünde olanlar bir nebze ıman
Gönlünü mazlûma eder süt liman
Halkı ayırmadan, kâfir-müslûman
Aça aş, açığa bez verilmeli...

Bu kılıçlar, iller fethi içindir
Bu kitaplar, diller fethi içindir
Türküler, göntüller fethi içindir
Cümle ozanlara saz verilmeli...

Kartal yuvasıdır Söğüt'te burçlar
Devletin zırhıdır, sınırda Uç'lar
Gâzi Osmanlar'a zağlı kılıçlar,
Yûnus Emreler'e söz verilmeli...

Töre, nizam, yol ve yordam her kula
Usul, erkân, edeb, erdem her kula
Yirmi dört saatte, her dem, her kula
Tanrı'nın buyruğu uz verilmeli...

İnatla girmeyin soy-sop faslına
Kurtsa kurt, itse it.. döner aslına
Rûm ülkelerinde Oğuz nesline
Peygamber kavince öz verilmeli...

Ekmek, su, aş bulmak gecikebilir
Temele taş bulmak gecikebilir
Devlete baş bulmak gecikebilir
Adâlet gecikmez!... Tez verilmeli..."¹²

Şâir, Hâce Ahmed Yesevî'nin mânevî prensiplerini yine onun hayâtından ve "hikmet"lerinden aldığı ilhamla dile getirmiştir. Sarı Saltuk, Barak Baba, Yunus Emre, Hacı Bektaş Velî, Taptuk Emre gibi şahsiyetler de bu şiirde öz yerini bulmuştur. Yine **Alperenler Destanı** kitabının **Besmele** bölümünde Hâce Ahmed Yesevî diğer mutasavvıflarla birlikte

12. Bu şiir **Alperenler Destanı**'nda Destanlar Burcu'ndan alınırken bâzı değişiklikler yapılarak nakledilmiştir.

şöylece gösterilmiştir:

"Yesevî'de, Mevlânâ'da, Yûnus'da
Dışa doğru bin bir ışıık volkanı,
Öze doğru, sessiz yanan kavdılar..."¹³

Niyazi Yıldırım Gencosmanoğlu sâdece târihî ve destanî şahsiyetler için değil, aynı zamanda çağdaşları için de şiirler yazmıştır ve en mühimi Fethi Gemuhluoğlu'nun (ölümü 1977) "aziz hâturasına" hasrettiği Derviş Hakk'a Yürüdü manzûmesinde onun Hâce Ahmed Yesevî dervişlerinden bir derviş olduğunu zikredişidir.

Aradan geçen sekiz buçuk asırlık bir zamâna rağmen Fethi Gemuhluoğlu'nu:

"Bir almadan, bin bir veren,
Dikenliklerden gül deren,
YESEVÎ'den bir Alp Eren
Dervîşti; Hakk'a yürüdü"

şeklinde tasvir etmesi boşuna değildir. Çünkü Fethi Gemuhluoğlu son devir Türk aydınları tarafından yakından tanınıp çok sevilen bir şahsiyetti. Manzûmenin tamâmında Fethi Bey için söylenenlerin hepsi yerinde ve doğrudur. Şiirin tamâmı şöyledir:

"Hak yolunu, gönül yolu
Bilmişti; Hakk'a yürüdü.
Değişmez töredir; Hakk'tan
Gelmişti; Hakk'a yürüdü.

Ne gezindi azda, çokta,
Ne yıldız aradı gökte...
Mutlak güzelliği Hakk'ta
Bulmuştu; Hakk'a yürüdü...

Giyinip ak önlüğünü
Seçti vuslat şenliğini..
Aynalardan benliğini
Silmişti; Hakk'a yürüdü.

13. Alperenler Destanı, Besmele bölümü.

Titremedi eli, dizi
Aştı yokuşları, düzü...
"Elest" içre "Belâ" sözü
Vermişti; Hakk'a yürüdü..

Bir almadan, bin bir veren,
Dekenliklerden gül deren,
YESEVÎ'den bir Alp Eren
Dervişti; Hakk'a yürüdü." ¹⁴

Niyazi Yıldırım Gencosmanoğlu, Hâce Ahmed Yesevî'den başka onun mânêvî zürriyetinden gelme tarihî şahsiyetler için de müstakil şiirler yazmıştır. Rûm (Anadolu) Gâzîleri, Gâzî Ertuğrul Bey, Gâzî Osman Beğ, Anadolu Abdalları, Rûm (Anadolu) Ahîleri, Ede Balı, Hünkâr Hacı Bektaş Velî, Hacı Bayram Velî, Ahî Evren, Söğüt Bacıları, Yunus Emre, Ak Şemseddin, İstanbul Kapılarında Alp Erenler, Alp Erenler Kim, gibi müstakil manzûmelerle Hâce Ahmed Yesevî tesirini etraflıca işlemiştir.

Niyazi Yıldırım Gencosmanoğlu'ndan başka şâirler de Hâce Ahmed Yesevî'yi ve onun tesirlerini şiirlerinde mevzû olarak aksettirmişlerdir.

Sefa Salih Kaplan **Yeni Bir Ergenekon** şiirinde çağdaş duygu ve ilhamlarla Hâce Ahmed Yesevî'yi şöylece dile getirmiştir:

"Bilinmez hangi gecenin ötesinde Ahmed Yesevî
Hangi arzunun dalına astı ağıtlarını" ¹⁵

Mevlüt Uluğtekin Yılmaz **Öpsem Elini** manzûmesinde:

"Canlar aşk sacında çifte kavrulur
Kavrulur da ak yellerle savrulur.
Bir gün gelir yüce dîvan kurulur
Can Yesevî'm desem, öpsem elini" ¹⁶

diyerek Saltık Ağa (Sarı Saltuk), Bayram Velî (Hacı Bayram Velî), Yûnus Emre gibi şahsiyetlerin elini öpmek arzusunu dile getirmiştir. Bu şahsiyetlerin de Hâce Ahmed Yesevî ocağı tesirleri altında olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

14. Türk Edebiyatı, nu. 52, Şubat 1978, İstanbul, s.7'den Destanlar Burcu'na alınmıştır.

15. Türk Edebiyatı, nu. 61, Kasım 1978, İstanbul, s. 6-7

16. Türk Edebiyatı, nu. 90, Nisan 1981, İstanbul s. 44.

1984 senesinde Özbekistan şâirlerinden Cemal Kemal'in "bir dâne, bir dâne" redifli gazeli Azerbaycanlı şâir **Bahtiyar Vahapzâde** tarafından "Fuzulî'nin diline nakledilerek" Türk Edebiyatı dergisinde neşredilmişti.¹⁷ **Kul Ozan** mahlâslı bir şâir, Cemal Kemal'in bu gazelini tanzir etti. Hâce Ahmed Yesevî ismi Cemal Kemal'in şiirinde yer almamakla berâber Kul Ozan yazdığı nazîrede:

"Öz dilime cevher salan, hassas, rakık, dertli, nâlân;
Âşık babalar, Seyyitler, Pîrler bir dâne, bir dâne.
Cihanda yine beklenen, şuarâda HİKMET'lenen;
Hey YESEVÎ kaldur başın, AHMED bir dâne, bir dâne"¹⁸

diyerek, Hâce Ahmed Yesevî'yi yeniden cihana gelecek bir Mesih motifi çerçevesinde zikretmiştir.

Oğuz Karaçay **İpek Yolu** ismini taşıyan manzûmesinde:

"Yesi'de Ahmed Hâce'den
"Hikmetler" dinledik kim, ölümsüz
Hem anladık fânliğimiz
Öteye hem ne götüreceğiz"¹⁹

demek sûretiyle mıs râlarını **İpek Yolu** boyunca giderken Hâce Ahmed Yesevî kapısına da uğratmıştır.

Şimdi aramızda bulunan ve aynı zamanda değerli bir âlim olan Dr. **Mustafa Tahralı** klâsik an'aneye uygun şiirler de yazmıştır. Üniversitede tasavvuf târihi sâhasında arştırmalarıyla temâyüz eden Dr. Mustafa Tahralı şiirlerinde tasavvufî motifler kullanmaktadır. 1980'de başlayıp 1988'de tamamladığı **Bir Yeniden Doğuş** adlı şiirinde Türk'ün ezelden ebede kadar uzanan târihî mâcerâsını işlerken Hâce Ahmed Yesevî'ye mühim bir yer ayırmıştır:

17. Türk Edebiyatı, nu. 123, Ocak 1984, İstanbul, s. 67

18. Türk Edebiyatı, nu. 136, Şubat 1985, İstanbul, s. 60; Kul Ozan'ın şiirini Özbek Edebiyatı ve Sanatı (Mayıs 1985, Taşkent) adlı haftalık gazetede Bahtiyar Nazarov tarafından Özbek Türkçesi'ne aktarılıp neşredildiği Dr. Timur Kocaoglu'nun yazısında haber verilmişti. bk. "Kul Ozan'ın Şiiri Özbekistan'da", Türk Edebiyatı, nu. 144, Ekim 1985, İstanbul, s. 55-60. Dr. Timur Kocaoglu, Bahtiyar Nazarov'un aktardığı şiiri verirken eserin 13. beytini nokta ile gösterdiği için Hâce Ahmed Yesevî motifinin yer aldığı kısmın nasıl çevrildiğini görmedik.

19. Türkistan, nu. 2, İstanbul 1988, s. 38.

"Nice yıllar nice Âdem ile Havvâ geçti
Her zaman başka tecellî ile dünyâ geçti"
beytiyle başlayan şiirin devâmında:
"Asya'dan koptuğu günden beri, Allah yoluna
Düştü Türkoğlu, başından ulu sevdâ geçti

Saldı evlâdını bir bir Hoca Ahmed Yesevî
Rûm'a Hak âşığı erler, nice şeydâ geçti

Erdi Tevhîd'e şehâdet getirip cümle diyâr
Ülkeden şöyle uçup Zümrüd-i Ankâ geçti

Ölmeden önce ölüm seddini geçmiş Yesevî
Türklüğün çizdi kader hattını, kudsî, ulvî
Gâziyân geldi kılıç elde şehâdet umarak
Bâciyân koştu, gönüllerde Hüdâ aşkı Burak
Oldular yepyeni bir yurda temel Abdâlân
Kurdular Rûm eli üstünde serâpâ Horasan
Tanrı aşkıyla vatan toprağı yoğrulmuştu
Ve Kızıl Elma, peşinde koşulan bir kuştı"²⁰

diyerek Anadolu ve Rumeli'yi vatan yapan güç ve kudretin kaynağını göstermiştir. Ölmeden önce ölüm seddini geçen Yesevî söyleyişinde hem bir Hadîs'e, hem de Hâce Ahmed Yesevî'nin menkabevî hayâtına telmih vardır.

Kul Ozan mahlâsıyla şiirler yazan Fahrettin Öztoprak, Simavna Kadı-sioğlu Destanı (Şafakta Dolunay) adlı neşredilmemiş kitabında:

"Mâveraünnehir Yesi mi? Haktır.

Elvermeğe dilin besi mi? Haktır"

diyerek Hâce Ahmed Yesevî âlemine bir kapı aralamıştır. Ve yine Fahrettin Öztoprak'ın **Ahmed Yesevî'm** başlıklı müstakil bir şiiri daha vardır.²¹

20. Kubbelaî Akademi Mecmuası, Yıl: 17, nu. 3, Temmuz 1988 İstanbul, s. 16-20.

21. Türkistan, nu. 12, İstanbul 1990, s. 16.

Fahrettin Öztoprak'ın Ahmed Yesevî'm şiirinde:

"Arslan Baba hurma verir sıtkıyla
Altı asır geçmiş, yüzse atkıyla
Türkistan şehrine O da katkıyla
Gözler ise nemle Ahmed Yesevî'm

Peygamberi söyler dilleri hoşça
Cemâli seyretmiş gönül sarhoşça
Sofrada yemekler; elma mayhoşça
İkram çayı demle Ahmed Yesevî'm"

kıt'alarında menkabelerde yer alan Arslan Baba'nın hurma verme, çayın şifa kaynağı olduğunu söyleme gibi motifler işlenmiş, Barak Baba vb. bazı erenler isim olarak şiirde yer almıştır.

Son olarak, yaşayan Türk şâirlerinden A. Yağmur Tunalı'nın daha neşredilmemiş bir şiirinden de söz etmek gerekmektedir.

Sultan Selîm-i Evvel başlıklı şiir şöyledir:

Rüyâ:

Yavuz'um, Sultan Selim'im, bugün;
Rûhumda dövinür hâlâ o sözün,
Bakıp yer küreye bin defâ dinledim:
Dünyâ az gelirmiş bir pâdişâha
Varıp yüz sürdüğüm ulu Dergâh'a,
Doğacak Selim'e nikâh istedim.

Hatırlama:

Sarı Saltuk gider, önünde ömrün,
Yesevî gönlünce iştir bu düğün.
Zaman aynı zaman, beklenir hakîm.
Vakit yok şimdi erenler âh vâha
İnsanlık çölünde aranır vâha
Söz çorak, göz kurak, mevsim o mevsim.
Yesevî dedi:
Gülüm! Bilenlere şekerdir hüznün,

Ektiği şifâdır bir tebessümün
Bilip bildirmeli bu ne ve bu kim?
Atlarımız yine kalkmalı şâha,
Yolları bağlayıp bir bir Allâh'a,
Cihâna hükmünü vermeli Selîm"

Görüldüğü gibi, şiirin bütününde ilham kaynağı Osmanlı hükümdarlarından Yavuz Sultan Selim'dir. Fakat, Hâce Ahmed Yesevî ile Yavuz Sultan Selîm arasında aşağı yukarı 400 senelik bir zaman farkı olmasına rağmen şâirin estetik dünyâsında bu iki şahsiyet yan yana gelivermiştir. Öyle anlaşıyor ki, şâirin gönlü Hâce Ahmet Yesevî'nin nasihatleriyle ve gösterdiği yolla cihâna hükmedecek bir insan ve bir millet beklemektedir. Tıpkı Yâhyâ Kemal'in *İthaf* şiirinde beklediği Horasan erleri, Diyâr-ı Rûm'a gelmiş evliyâ gibi...

NETİCE

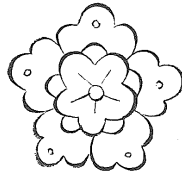
Klâsik Türk şiiri devrini şimdilik bir kenarda bırakırsak, Hâce Ahmed Yesevî muâsır Türk şiirinde târihî, menkabevî hayâtıyla aksetmiştir. Târih araştırmalarının ışığında yapılan değerlendirmeler de göstermiştir ki, Hâce Ahmed Yesevî'nin ve onun yetiştirdiklerinin İslâmî devir Türk medeniyetinin kuruluşunda ve inkişâfında çok büyük rolleri olmuştur. Muâsır Türk şiiri Hâce Ahmed Yesevî hakkında araştırmalar neşredildikten sonra yeni bir zenginlik kazanmıştır. Şâirler; dağılmış, parçalanmış büyük devlet mirasçısı olarak yeni bir doğuşu ve medenî inkişâfın sırlarını Hâce Ahmed Yesevî'nin menkabevî hayâtında, onun yetiştirdiği dervişlerinde ve fetih asırlarının insanını mayalayan rûh ikliminde görmektedirler.

Aralarında yüzlerce yıl fark olmasına rağmen cihangirlerle Hâce Ahmed Yesevî yan yana getirilmekte, hattâ hayâtı dervişâne bir atmosfer içinde geçen çağdaş şahsiyetlerin nezdinde bile "**hikmetler**"in dünyâsı görülmektedir. Muâsır Türk şâirleri, târihî ve destanî ilhamla yazdıkları şiirlerde Hâce Ahmed Yesevî'nin menkabevî hayâtına, onun Anadolu ve Rumeli fetihlerine iştirâk eden dervişlerinin hayat prensiplerine, feth edilen topraklara müslüman Türk mührünü basmış olan âbide şahsiyetlerin dünyâ görüşlerine telmih vb. sanat vâsıtalarıyla yer vermişlerdir.

Bâzı şâirler Hâce Ahmed Yesevî'yi müstakil şiirlerle işlemişlerdir.

Şâirlerin Hâce Ahmed Yesevî'yi ve onun dervişlerini Türk'ün fetih asırlarına âit bir ilham kaynağı olarak görmelerinin şu son yirmi seneye tesâdüf etmesi de boşuna değildir. Türk dünyâsının son zamanlarda kendi medeniyet köklerine eskisinden daha fazla yönelmesi, bunu aynı zamanda bedîf vâsıtalarla dile getirmesi, yeni bir uyanış devresine girildiğini göstermektedir.

Türk şiirinin Hâce Ahmed Yesevî gibi bir mânevî kaynaktan gıdâlanmağa başlaması da istikbaldeki Türk dünyâsının ne kadar insanca ve medenîce olacağını müjdelemektedir.

Kemâl Yurdakul AREN

ANNELER UYANIN

Kubbealtı Neşriyatı arasında çıkmıştır.

RÜ'YÂ ŞEHİR

Ecdâdın eski yurdunu çoktandır özlerim
Çoktan bu özleyişle geçer günlerim, yine
Akşam serinliğinde dalıp gitti gözlerim
Rü'yâda gittim içli Saraybosna şehrine
Yükseldi bir minâreden engin ezan sesi
Husrev Bey'in çiçekler içindeydi türbesi
Bir bir göründüler nicedir görmediklerim
Her şey dönünce dört asır evvelki hâline

Çepçevre rûhumuzla donanmış mahalleler
Her duygumuzla girmişiz en kuytu semtine
Birden dağıldılar gülüşen nurlu çehreler
Zümrüt bedenleriyle görünmez bir engine
Bir müjdenin habercisidir gördüğüm düşüm
Rü'yâ da olsa çok şükür ecdâdı görmüşüm
Lâkin günün ışıkları rü'yâmı perdeler
Tanrım çevirdin uykumu vuslat sevincine

Memduh Cumhur

**GELİŞMİŞ ÜLKELERİN
YABANCI LİSÂNLA EĞİTİM KONUSUNDA
UYGULADIKLARI ÇİFTE ÖLÇÜLER VE
TÜRKİYE GERÇEKLERİ (*)**

Doç. Dr. Vildan SERİN

Gelişmiş batı ülkeleri bir taraftan silâhsızlanma anlaşmaları yaparak, sıcak hatta soğuk savaş dönemlerinin kapandığını dünyaya ilân ederken öte taraftan, ileri teknoloji ile ürettikleri silâhlarını üçüncü dünya ülkelere satabilmek için, gizli istihbârat teşkilâtları aracılığı ile iç çatışmaları devamlı beslemektedirler. Aynı şekilde ticarî kotalar koyarak, yerli sanayilerini korurlarken, gelişmekte olan ülkelere gümrük indirimleri, ticaretin serbestleşmesi tavsiyelerinde bulunmakta; hatta bunları IMF gibi uluslararası finansman kuruluşları aracılığı ile "kredi musluklarını kapatırım tehditleriyle" mecburi müeyyidelere dönüştürülebilmektedirler. Doğum kontrolü, demokratikleşme, azınlıklar, yeni düzenin kurulması, insan hakları gibi pek çok konuda çarpıcı misâlleri kolaylıkla ardarda sıralayabileceğimiz bu çifte ölçülerin en mühimlerinden biri de, yabancı dille eğitim konusunda uygulanmaktadır.

Aslında bütün bunlar, sınırsız ferdî mülkiyet tanıyan Roma Hukuku ile, akılcı ve tatbikatçı yanı ağır basan Yunan düşüncesi üzerine temellerini atmış, menfaat üzerine örülmüş Batı medeniyetinin sonuçlarıdır. Bu anlayışın kökleri, lâtince konuşmayan yabancı kavimlere "barbar" diyen

(*) Bu makalenin hazırlanmasında, Belçika'da AT'da Yüksek Lisans eğitimi yapan Dr. Ayşe Güngörler'in kendi tesbitlerinden, gönderdiği yabancı makale, tez ve AT. Avrupa Parlamento-su'nun oturum dökümanlarında, geniş ölçüde faydalanılmıştır. Kendisine teşekkürü bir borç biliriz.

RÜ'YÂ ŞEHİR

Ecdâdın eski yurdunu çoktandır özlerim
Çoktan bu özleyişle geçer günlerim, yine
Akşam serinliğinde dalıp gitti gözlerim
Rü'yâda gittim içli Saraybosna şehrine
Yükseldi bir minâreden engin ezan sesi
Husrev Bey'in çiçekler içindeydi türbesi
Bir bir göründüler nicedir görmediklerim
Her şey dönünce dört asır evvelki hâline

Çepçevre rûhumuzla donanmış mahalleler
Her duygumuzla girmişiz en kuytu semtine
Birden dağıldılar gülüşen nurlu çehreler
Zümrüt bedenleriyle görünmez bir engine
Bir müjdenin habercisidir gördüğüm düşüm
Rü'yâ da olsa çok şükür ecdâdı görmüşüm
Lâkin günün ışıkları rü'yâmı perdeler
Tanrım çevirdin uykumu vuslat sevincine

Memduh Cumhur

**GELİŞMİŞ ÜLKELERİN
YABANCI LİSÂNLA EĞİTİM KONUSUNDA
UYGULADIKLARI ÇİFTE ÖLÇÜLER VE
TÜRKİYE GERÇEKLERİ (*)**

Doç. Dr. Vildan SERİN

Gelişmiş batı ülkeleri bir taraftan silâhsızlanma anlaşmaları yaparak, sıcak hatta soğuk savaş dönemlerinin kapandığını dünyaya ilân ederken öte taraftan, ileri teknoloji ile ürettikleri silâhlarını üçüncü dünya ülkelere satabilmek için, gizli istihbârat teşkilâtları aracılığı ile iç çatışmaları devamlı beslemektedirler. Aynı şekilde ticarî kotalar koyarak, yerli sanayilerini korurlarken, gelişmekte olan ülkelere gümrük indirimleri, ticaretin serbestleşmesi tavsiyelerinde bulunmakta; hatta bunları IMF gibi uluslararası finansman kuruluşları aracılığı ile "kredi musluklarını kapatırım tehditleriyle" mecburi müeyyidelere dönüştürülebilmektedirler. Doğum kontrolü, demokratikleşme, azınlıklar, yeni düzenin kurulması, insan hakları gibi pek çok konuda çarpıcı misâlleri kolaylıkla ardarda sıralayabileceğimiz bu çifte ölçülerin en mühimlerinden biri de, yabancı dille eğitim konusunda uygulanmaktadır.

Aslında bütün bunlar, sınırsız ferdi mülkiyet tanıyan Roma Hukuku ile, akılcı ve tatbikatçı yanı ağır basan Yunan düşüncesi üzerine temellerini atmış, menfaat üzerine örülmüş Batı medeniyetinin sonuçlarıdır. Bu anlayışın kökleri, lâtince konuşmayan yabancı kavimlere "barbar" diyen

(*) Bu makalenin hazırlanmasında, Belçika'da AT'da Yüksek Lisans eğitimi yapan Dr. Ayşe Güngörler'in kendi tesbitlerinden, gönderdiği yabancı makale, tez ve AT. Avrupa Parlamento-su'nun oturum dökümanlarında, geniş ölçüde faydalanılmıştır. Kendisine teşekkürü bir borç biliriz.

Romalılara kadar uzanmaktadır. Batıcılık ideolojisine mensup olanlar, "Hristiyan Medeniyeti ve diğerleri" ayırımına inanmaktadırlar. ⁽¹⁾

Milli ekonomiler arasındaki bütünleşmenin son 40 yılda hızla geliştiği, İstanbul'da oturup CNN'in seyredilebildiği, küçülen yeni dünyamızda yabancı dil bilmenin gerekliliği tartışılmaz. Bir ülkede yabancı dil öğretilmesi ile, yabancı dille eğitim yapılması birbirinden çok farklı olmasına rağmen, bütün gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de de yabancı lisan bilmenin yolu yabancı lisanla eğitim yapan kuruluşlarda öğrenim görme ile aynıleştirilmektedir.

I- GELİŞMİŞ ÜLKELERDE YABANCI DİLLE EĞİTİM YAPILMIYOR

Bugün Amerika-Japonya, Fransa anayasalarında resmi dilin İngilizce, Japonca, Fransızca olduğuna dair hiç bir kayıt olmamakla birlikte bu ülkelerde de yabancı dille eğitim mevcut olmadığı gibi, hiç kimsenin de böyle bir talebi yoktur. Amerika'da yabancı dillere karşı daha hoşgörülü bir tutum bulunmasına rağmen, güçlü İngilizce karşısında diğer diller zaten zayıf kalmışlardır. Hatta Amerika'da yabancı dil bilenlerin sayısı da çok azdır. 1968 yılı araştırmalarına göre dünyada İngiltere'de 56 milyon, İrlanda'da 3 milyon ABD'de 208 milyon, Kanada'da 15.5 milyon, Avustralya'da 13.5 milyon, Yeni Zelanda'da 3 milyon, Güney Afrika'da 1.5 milyon kişi olmak üzere, 300,5 milyon kişi İngilizce'yi ana lisanı olarak konuşurken, bu rakam, 1980'da 390 milyona çıkmıştır. ⁽²⁾

Bugün İngilizce bilginin dağılımında, bilgisayarda, diplomaside, müzikte, ticari yazışmalarda bütün dünyaya hâkim olan; uluslararası bir lisandır. İngilizce'nin kurduğu bu saltanat diğer gelişmiş ülkeleri de tedbirler almaya millî lisânlarını korumaya sevk etmektedir.

"...Bir memleketin sırtını yere getirmek için ordusunu bozmaktan topraklarını işgâl etmekten de tesirli çarenin dilini ve îmânın tahrip eylemek..."⁽³⁾ olduğunu bilen batılılar, bunu silâh olarak kullanmaktadırlar. Psikoloji sosyoloji ve dil'in ortak çalışma sahası olan sosyal dil bilimi son onbeş yıldır batı üniversitelerinde yer almakta, bu sahada sürekli dergi,

(1) Fishman, Joshua A. "Language and Ethnicity in Minority Socionlinguistic Perspective", *Multilingual Matters* 45, (e: Sharp, Derrick) 1988. p. 7.

(2) OOSTERLINCK, Grieti "The Problem of International Languages and Its Impact on Belgian Universities", *European Studies*, 1989-199. s. 14

(3) Ayverdi Sâmûha "Türk Dilinin Çilesi" *Millî Kültür Maarif Davamız* İst. 1976. s. 196

kitap yayınlanmakta, toplantılar düzenlenmektedir. Anadil ve millî şahsiyetin teşekkülü üzerine çalışan en tanınmış araştırmacılar arasında Yahudiler yer almaktadır, sosyal dil bilimini kuran Joshua A Fishmand'a yahudi asıllıdır, Amerika'ya göç etmiştir. İsrail'de de İbranice dilinin canlandırılması üzerine konferanslar tertip edilmektedir. Konuştuğu anadili değiştiren her kişinin bu müddet içinde millî şahsiyetinin azaldığını ⁽⁴⁾ bilen gelişmiş batı ülkeleri; üçüncü dünya ülkelerine karşı, şuurlu bir lisan politikası uygulamaktadırlar.

1989 yılında Hollanda ve Belçika'da İngilizce'nin eğitim dili olarak belli alanlarda kullanılması fikrine kamuoyu karşı çıkınca uygulamaya konulmamıştır. Dünyada toplam 20 milyon kişi Flamanca konuştuğu halde, Flamanca eğitim dili olarak kullanılmaktadır.

I- A) BATI'DA MİLLÎ ŞAHSIYET İLE ANA LİSAN ARASINDAKİ KUVVETLİ MÜNASEBET KONUSUNDA YAPILAN BAZI ARAŞTIRMALARIN SONUÇLARI

İngiltereye yerleşen Hintliler (Müslüman ve Sihler) üzerine yapılan bir araştırmada, aynı grup üzerine uygulanan anket sorularına İngilizce ve ana dilleri ile ayrı ayrı cevap vermeleri istenmiştir. Bu soruları İngilizce değerlendirirken bir İngiliz gibi düşündükleri, İngilizlere öz kültür ve etnik değerlerini kullandıkları; ana dilleriyle cevap verirken de kendi kültür değerlerine döndükleri araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. ⁽⁵⁾ Bu çalışma, tercih edilen dilin tercih edilen değer hükümleri taşıdığı ve şahsa ulaştırdığı, kullanılan lisânın millî şahsiyetin yaşatılmasında ve korunmasında çok önemli olduğunu göstermiştir.

Çinlilerin katıldığı bir başka araştırmada seçilen araştırma dili, farklı iki dil bilen Çinlilerin kararlarını etkilemiştir. Etnik tercih dahî farklılaşmıştır... İsrâil'deki Arapların ve Yahûdîlerin, anadillerini kullandıklarında, millî değerlerine İngilizce cevap verdikleri zamandan çok daha fazla sahip çıktıkları, yapılan araştırma neticesinde tesbit edilmiştir. ⁽⁶⁾ Bu çalışmalar, grup, kültür ve anlayış tercihlerinin; kullanılan dil ile kesin bir münasebet içinde bulunduğunu açıkça ispatlamaktadır. Eğitim de seçilen

(4) Gudykunts W.B. - Schmidt Karen, *Language and Ethnic Identity, An Overview and Prologue*, Department of Communication, Language and Social Psychology Arizona State University, 1987, p. 157.

(5) Aynı eser, p. 161.

(6) Aynı eser, p. 164.

lisan, bilginin depolanma metodunu etkileyerek; o dili ana dili olarak kullananların özelliklerini, şahsa yansıtmaktadır. Tercih edilen bilgiler şahsın zihnine, âcil durumlarda ve hatta normal şartlarda dahî, eğitim gördüğü dilin bakış açısı sırası ile, öncelikli olarak gelmektedir.

Araştırmalara göre dil, toplumun her kesiminde yaşadığı müddetçe canlı kalabilmektedir. Milliyetini korumanın ilk yolu, dilini her alanda kullanmaktır; bu da toplumun dile verdiği değere, hükümetin milli eğitim politikasına ve millî enstitülerle dilin yaşatılmasına bağlıdır. Etnik varlık, hayat ile birlikte devam etmektedir. Kişi ancak kendi ana dilini eğitimde kullanarak milliyetçi düşünebilir; dilini ve kültürünü modern hale getirme, ilmî terimlerin yetersizliği sebepleriyle değiştirme, millî dilin zayıflamasına yol açmaktadır. Tarihi bilme ve yaşatma ancak ana dilin tam bilinmesiyle mümkündür. Ana dilini tam bilme de, şahsın hayatının her safhasında, ana dilini kullanma mahâretine bağlıdır. Milli hüviyet, diğer milliyetlerle farklılıklarının sınırlarını, yüksek tutulan değerlerin seçilmesini, karar vermeyi ve kendinin hangi taraftan olduğunu kabul etme şuurunu oluşturmaktadır.

I- B) AVRUPA TOPLULUĞUNDA MİLLÎ DİLLER KORUNUYOR

Topluluğun tek pazar, tek para hedefleri olmasına karşılık, tek dil amacı hiçbir zaman olmamıştır. Tek pazar programının tamamlanmış olacağı 31 Aralık 1992 tarihi yaklaşırken, "**Siyasî Birlik**" ve "**Ekonomik ve Parasal Birlik**" üzerine topluluk üyeleri sık sık biraraya gelip, ortak dış politika, ve güvenlik, Avrupa vatandaşlığı gibi konuları tartışırken, Avrupa Topluluğunun millî dilleri ve hatta azınlık dillerini koruma politikaları uygulaması, bu amaçla bütçesinden fon ayırması oldukça ilgi çekicidir. Aslında, Körfez savaşı, Topluluğun bu iki birlikten de mahrum bulunduğu tarzında yorumların doğmasına sebep olacak gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Topluluk ülkeleri 28 Ocak 1991 tarihinde Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde biraraya gelip olumlu bir hava estirmeye çalıştıkları toplantıdan üç gün sonra, tamamen farklı bir durum ortaya çıkmıştır. 31 Ocak günü Almanya Merkez Bankası, banka faiz hadlerini hiçbir iştisarede bulunmadan 1,5 puan arttırarak, "**Ekonomik ve Parasal Birliğin**" kısa vadede gerçekleşme şansının olmadığını vurgularken, "**önce Almanya sonra Topluluk**" mesajını da Avrupa kamuoyuna duyur-

muştur. ⁽⁷⁾ Parasal birliğin zedelenmesinden sonra Körfez Krizi ve Doğu Avrupa'daki gelişmeler, siyasî birliği de menfi şekilde etkilemiştir. Ortak dış politika, demokratik meşruiyetin güçlendirilmesi, Avrupa vatandaşlığı mefhumlarını da içine alan "Siyasî Birlik" ile ilgili toplantılar 14-15 Aralık 1990'da Roma'da başlatılmıştır. Ancak İngiltere Başbakanı John Major'un: "Körfez Krizi çerçevesinde Avrupa Ülkeleri arasında görüş ayrılıklarının büyüklüğü, Avrupa'nın bir Siyasî Birlik ve Ortak Savunma politikasını gerçekleştirmeye hâlen hazır olmadıklarını göstermiştir" tarzındaki açıklaması, bu birliğin sağlanamadığını ortaya koymaktadır.

AT ülkeleri arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımının sağlanacağı tek pazar programının, tamamlanmış olacağı 31 Aralık 1992 tarihi yaklaşırken, Toplulukta üye ülkeler arasında sınır kontrolleri kaldırılırken Topluluğun dış sınırlarında, kontrollerin artırılması, AT üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarını etkileyen kararların, hükümetlerarası andlaşmalar yoluyla alınacak olması gibi unsurlar karşısında, Avrupa Parlamentosu ırkçılığın gelişimi ile ilgili özel bir komite kurmuştur. Başkanlığı İngiliz Sosyalist milletvekili Glyn Ford'un yaptığı bu özel komitenin raporunda, Avrupa genelinde ırkçılık işaretlerinin artmakta olduğu ve aşırılığının destek kazandığına dikkat çekilmektedir. ⁽⁸⁾ Gözlem yapılan bütün üye ülkelerde, ırkçı saldırıların veya yabancılara karşı peşin hükümler bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Dazlaklar hareketi gittikçe büyürken, ırkçılıkla bağlantılı olarak futbol maçlarındaki şiddet gösterileri; Lüksemburg, Almanca, Belçika ve Hollanda da yayılmaktadır. Irkçılık noktasına gelen millî şuur, Avrupa Topluluğunda uygulanan millî politikalar ile beslenmekte ve desteklenmektedir.

AT, dilin tarihi geçmişi ve ecdâdı temsil ettiğine inandığı için üyelelerinden "kendi dillerini daha çok kullanır hâle getirmelerini" istemektedir. 14 Ekim 1982'de Avrupa Parlamentosu AT'ın çok dilli oluşunu kabul etmiştir.

Avrupa Topluluğunun millî dilleri kanunlarla koruma politikasının, tek Avrupa teziyle çeliştiği iddialarına karşı dil ve kültürde bölünmeye

(7) Baydoral, M. Can, "Avrupa Topluluğunda Siyasi Birlik Tartışması Belirsizlikler" - İKV Dergisi, Sayı 88, Şubat 1991, s. 8.

(8) European Parliament, EP News, Worrying Trend of Race Attacks all Over Europe 222-26 October 1990,

sebeup olmadıklarını aksine, AT'nun temel olarak bağımsız devletlerden teşekkül ettiği, bu mozaikte en eski dillerin dahî yer almasının zengin kültür, edebiyat, folklor mirasının bir göstergesi olduğu, Avrupa Parlamentosu yayınlarında ifade edilmektedir.⁽⁹⁾ Avrupa Topluluğu toplantılarında, ABD ve Japonya'ya göre zıt olan bu bölünmenin insan ihtiyaçlarını teknolojiye uygulamada bir engel değil aksine bir fırsat yarattığı, özellikle vurgulanmaktadır.

Avrupa Topluluğu bünyesinde yaşayan 320 milyon kişi yerli dil kullanmaktadır. Bunların içinden oniki tanesi üye ülkelerin millî dilleridir. Avrupa Topluluğunun siyasi birlik, ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin dahî sarsıntıya girdiği günümüzde, tek dil amacına hiçbir zaman rastlanılmamaktadır. Dillerin geliştirilmesi için topluluk bütçesinin 1976'da % 6'sı ayrılırken, 1987'de bu oran % 12'ye yükseltilmiştir. Topluluk dilleri üzerinde çalışma yapmak ve bu dilleri diğer kişilere dernek kurarak öğretmek isteyenlere, Topluluktan burs verilmektedir.⁽¹⁰⁾

Topluluğun en önemli dili Fransızca olmakla birlikte, tartışmalarda her millet sadece kendi dilini konuşmakta ve sayısı 2000 civarındaki tercümanlar, diğer dillere aynı anda tercüme etmektedirler. Topluluk bünyesindeki dil servisinin tercüme maliyetleri idarî bütçenin % 10'nu oluşturmaktadır. "Çok dillilik" programlarının faaliyetlerini desteklemek için, 4. programda⁽¹¹⁾ her yıl için 3,5 milyon ECU* ayrılması karara bağlanmıştır.

Üye Devletler'e Avrupa Topluluğu'nun milli ve azınlık dillerinin korunması ile ilgili tavsiyeleri arasında şu hususlar yer almaktadır: Kamu ile ilgili işlemlerde (posta hizmetlerinde vs.) bankacılıkta (ciro ve çeklerde), tüketicuyu bilgilendiren üretici firma etiketlerinde, kamu işaretlerinde, yol ve cadde isimlerinde azınlık ve bölgesel lisanların kullanılması sağlanmalıdır.⁽¹²⁾ Yunanistan ve Batı Trakya Türkleri sebebiyle, Türkçe de AT'nın azınlık dilleri arasında desteklenebilir olma özelliğini kazanmıştır. Türkçe Enstitüsü kurmak, gazete, dergi yayınlamak isteyen Batı

(9) Moon Brian, *Multilingualism in the European Community* (Ed. Jacoma, F) Paris, 1990. p. 202

(10) Aynı eser, p. 196.

(11) Aynı eser, p. 198

* Avrupa para birimi.

(12) KUIPERS, W, "European Communities, European Parliament, Session Documents", 1987-1988, p. 8.

Trakyalı Türkler, AT'den maddî yardım isteme hakkına sahiptirler. Fakat çifte ölçüler burada da işlemekte, AT'nun bütün azınlık dillerine verdiği destek, oturum kararlarına geçmesine rağmen, Batı Trakya'da, Gümülci-ne'de binlerce Türk, Türkçe eğitim yapma hakkını kazanabilmek için gösteriler düzenlemekte, mücadeleler vermektedirler. Buna karşılık, Bel-çika'da eğitim dili Flamanca'dır, milletlerarası misafir öğretim üyesi de-ğişim programlarında, yabancı öğretmen, kendi dilinde ders verdiğinde, ta-lebeler isterlerse Flamanca imtihan olma hakkına sahiptirler. Yabancı dil eğitimi ancak, milletlerarası eğitim programlarında veya yabancı talabe-lerin iştirak ettiği, ihtisaslaşma gibi programlarda kullanılabilmektedir.⁽¹³⁾ Millî kurumlarda, ibadette, askeriyede hükümette yabancı dil konuşmak, o kurumlara adetâ yabancı ülke bayrağı çekmiş gibi kabul edilmektedir.

II- ESKİ SÖMÜRGELERDE YAŞAYAN YENİ İNSANLARIN BEYİNLERİNİ AVUÇLARININ İÇİNDE TUTABİLME YOLLARI

"Hazin olan şu ki, küteler hudutlarda cereyan eden bir savaşı zafer veya hezimet haberlerini almak hususunda heyecan ve asabiyetle bekler dururlar da topsuz tüfeksiz bir içten yıkılışın farkında bile olmazlar" (1)

Gelişmiş batı ülkeleri dil ile milli kültür arasındaki kuvvetli bağı gördükleri için, kendileri bu münasebeti korumaya güçlendirmeye çalışır-larken, üçüncü dünya ülkelerine tamamen, tersini uygulamaktadırlar.

Batı, eski sömürgelerinde yaşayan yeni insanların beyinlerini hâlâ avuçlarının içerisinde tutabilme şansını yabancı dille eğitim sayesinde ya-kalamıştır.

Gerçekten de Afrika'da ve Asya'da siyasî bağımsızlıklarını kazan-mak için büyük mücadele veren yeni insanlar, milli şahsiyetlerinin eriti-lmesi karşısında kayıtsız kalmışlardır.

1968 yıllarında Asya, Afrika'da muhtelif ortadereceli okullarda bulu-nan Paul Harrison "3. Dünyanın Batılılaştırılması" adlı eserinde, ortaokul-dan itibaren eğitim dilinin yabancı olması sonucu küçük beyinlerde ya-bancı fikirlerin çuvala saman doldururcasına tıkulmasının şöyle anlatmak-tadır: "Asya ve Afrika'daki öğrenciler İngiliz ve Fransız edebiyatı arasın-daki derin uçurumlarda çılgınlık atarak çırpınıp durmaktadırlar. Öğrenci-

(13) 21 Kasım 1990 tarihli Belçika Millî Eğitim Bakanlığı Kanunu, Madde: 46

(I) Sâmîha Ayverdi, "Türk Dilinin Çilesi", Millî Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri MEB İstanbul 1976. s. 204

lerin tamamı kendi kültürlerine yabancılaştırılmışlardı. Öğretmen, öğrenci ve ülkesi, batı disiplin üçgeninin içinde kendi öz benliklerine tamamen ters bir istikametle yoğrulmaktaydılar. O güne kadar atalarınca ne üretilmişse bunlardan tiksindiriliyorlar, batı hayranı haline getiriliyorlardı. Beyinleri bir güzel yıkanmış olan bu çocuklar artık Batı kültürünü severek benimsiyorlar ve toplum içinde yayılması için birer gönüllü gibi hareket etmeye başlıyorlardı." (14)

Güney Afrika gibi sömürge ülkelerinde; üstün durumdaki beyaz azınlığın kendi dillerini ve dil ile hüviyetlerini, aşağı sosyal seviyedeki zencilere yansıtma siyasetlerine, zenciler öz hüviyetlerini bozduğu gerekcesiyle karşı çıkmışlardır. Irkçı beyazların kültür politikaları sonucu millî şuurlarının eridiğini gören zencilerin tepkileri, öfke ve hınçla birleşince, kanlı çatışmalara dönüşmektedir.

III- MİLLÎ ŞUURUN KAYBOLMASIYLA İKTİSADÎ KALKINMA ARASINDAKİ MÜNASEBETLER ve TÜRKİYE

"...Türk dilini temelden yıkmak plânını gerçekleştirme gayret ve faaliyetlerinden acaba neden tedirgin olmuyoruz.... Ne oldu Türkçe'nin çeşnicibaşlarına? Niçin sustular.

.....Ama millî iffeti ve tarih bereketi ithal malî ve sahte ideolojilere teslim edilmiş bugünün zavallı nesilleri varından yoğundan boş düşmüş bulunuyorsa da hentüz ümid kapıları kapanmış değildir. Zira geçmişle nikâh tazelemek barış görüş olmak zamanı gelmiştir. Yeter ki elimizi çabuk tutmayı ve son fırsatı ganîmet sayıp elden kaçırmamayı bilelim. (II)"

1980 sonrası ekonomi dünyasına damgasını basan, Pasifik kuşağının odak ülkelerinden Japonya'nın bu başarısına yol açan en önemli unsurlar arasında; şahıs ve kurum menfaatlerinin üstünde millî menfaatleri esas alan eğitim sistemiyle insan kaynaklarını yetiştirmeleri ve ülkenin iktisadî hedeflerine ulaşabilmesi için verimli bir şekilde yönlendirmeleri bulunmaktadır. Dışa açılma politikalarını başlatan Türkiye, Japonya'nın kalkınmasında temel aldığı bu niteliklere dikkat ederse, **öntümüzdeki asırda Akdeniz çağı, Pasifik çağının yerini alabilir.** 2000 yılında 1986 yılı temel alındığında Türk nüfusu % 40 artacaktır, bunun % 56'sını 0 ile 25 yaş

(14) HARRISON, Paul, 3. Dünyanın Batılaşdırılması, (Çev. Cevdet Cerit) İstanbul, 199, s. 196-197.

(II) S. Ayverdi. "Çeşnicibaşı" a.g.e. 210-211.

arası meydana getirmektedir. 2000 yılında nüfus bakımından Avrupa'nın da en büyük ülkesi hâline gelecek Türkiye, okul çağındaki 25 milyonluk genç nüfusu ile yalnız yurdumuzun değil giderek yaşlanan Avrupa'nda alternatif insan kaynağını sağlayacaktır. Bu yüzden insan kaynaklarımızın çok iyi eğitilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Alt yapısını tamamlamakta olan, yeraltı ve yerüstü zenginliklerine ve jeopolitik durumu sebebiyle de, mukayeseli üstünlüklere sahip Türkiye, Sovyetler İmparatorluğunun çözülmesiyle Doğu Avrupa'da başlayan yeniden yapılanma süreci dolayısıyla dünya çapında üretim yapabilecek, büyük ölçekli, milletlerarası rekabet gücüne sahip sanayi kuruluşlarının kurabilmek için büyük fırsatlar yakalamış durumdadır. **İşte bu noktada, tarihte Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti gibi büyük medeniyetler kurmuş Türk milletinin, aynı önemli izi bırakacak bir millet olduğunun şuur ve heyecanını yeni nesillere aşılması gereklidir.**

"Milletini yükseltmek ideali her şeyden evvel milletin temel dayanağı olan fertleri vatandaşları tek kelime ile insan denen varlığı en tabii haklarına sahip kılmak fertlerin ve insanların dolayısıyla milletlerin ümit ve istikballerini teşkil eden çocuğu ve çocuklarını insanlığın şerefine lâyık bir şekilde yetiştirmek suretiyle başlamaktadır" (15)

Bu idealin verilmesinde ana dille eğitim çok önemli rol oynamaktadır. **"Köklü milletlerin yeni nesilleri, kendilerini asıl tohumlarından yetiştiren atalarının bu kültür mirasını kaybetmemeğe çalışırlar. Çünkü bu tohumun kıymetini bilecek mayada böyle bir ahlakta ve faaliyettedirler. Esâsen, kaybederlerse bir daha halis meyva olamazlar. Zamanla soysuzlaşır bozulur kurur veya çürürler yahutta başkalarının kültürleriyle beslenerek kendileri olmaktan uzaklaşır başka millet olur ya da başka milletlere zebûn olurlar"** (16) Bu nedenle Türkiye'nin dışa bağımlılığını kırmanın, iktisadî yapısını sağlıklı, kuvvetli hâle getirmenin temelinde; GAP projesi gibi ülkenin dışa açılmasını adım adım gerçekleştirecek millî hedef stratejilerinin **tesbit edilerek, toplumun bütün kesimlerine sanayicimize, politikacımuza, gençliğimize gerçekleştirmeleri gereken birer amaç olarak gösterilmesi ve benimsenmesi bulunmaktadır.** Kendini millete adayış da ancak küçük yaşlarda başlayan sağlam ve şuurlu millî terbiye ile mümkündür. Bu da millî terbi-

(15) Bilgiç Emin, *Maarif Davamız*, İstanbul 1986, s. 74.

(16) Banarlı N.S., *Devlet ve Devlet Terbiyesi*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1985, s.180.

ye ve millî maarif sistemi ile gerçekşebilir." Millî maarif sistemini ise, yabancı dille eğitim vermekle bağdaştırmak mümkün değildir. Millî hedeflere, yabancı kültürün peyki ve sempazitanı olanlar ulaşamazlar.

Türkiye'nin iktisadî bakımdan kuvvetli olmasını istemeyenler, bize dışarıdan zorla değil, fakat ülkemizin aydın tabakası ve bürokratlarının zihniyetlerine hâkim olarak, yabancı lisanla eğitimi millî politikamız, hâline getirmeyi başarmışlardır. Millî kültürün can damarı olan dil, Nihat Sâmi Banarlı'nın belirttiği gibi, memleketimizde ya çeşitli politikalara âlet edilerek, ya inat, ve cehâletin kurbanı olarak yahut da korkarız ki kasden yıkılmaktadır.⁽¹⁷⁾

Ülkemizde, burs vermekte olan İngiliz Kültür Derneği üst yetkilileri basında yer alan mülâkatlarında, "biz Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi olacak ikinci nesili titizlikle seçiyoruz" demektedirler. Böylece son 200 yıldır Fransız, günümüzde de Amerikan kültürüyle yetişen aydın tabakada millî hassasiyetler kaybolmaktadır. Halbuki, "bütün eğitimcilerin bilimleri gereken, gerek devlet çarkını çevirenlerin gerek bürokratların başka dillerden evvel kendi dillerini öğrenmelerinin şart olduğu keyfiyetidir."⁽¹⁸⁾ Sonuçta kendi dillerine dolayısıyla kültürlerine yabancı olan aydınlarımızın yaptıkları çalışmalarda; özellikle yabancı dille yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde Türkçe kaynakların yer almadığı görülmektedir. Bu eksikliğin nedeni tez sahiplerine sorulduğunda: "terimleri, Türkçe kavrayamıyoruz, yorumlayamıyoruz" cevapları ile karşılaşilmektedir. Bilindiği gibi ekonomik ve sosyal gelişmede, araştırma ve geliştirme merkezleri önemli görevler üstlenmişlerdir. Türkiye'de ise, yabancı dille eğitim veren Üniversitelerimizin Sosyal Bilimler Bölümü mezunlarının, Türkiye'nin kalkınmasına ışık tutabilecek çalışmaları üretmede zorluklar çekmeleri, taklitden öteye gidememeleri, Türkiye'nin meselelerini, tarihî bir gelişim çizgisi içinde kavramakta gösterdikleri güçlükler, Türkiye'nin sosyal ve iktisadî açıdan sıçrama yapmasını engellemektedir. İngilizce kaynaklardan derlemeler ile Türkiye'nin sosyal meselelerine çözüm bulacağını sananlar kendilerini aldatmaktadırlar. Milletleri yükseltici ideojilerin kendi içlerinden, kendi millî yapılarından ve kendi ihtiyaçlarından doğduğu hiç bir zaman unutulmamalıdır.

(17) Banarlı, N.S., *Türkçenin Sırları*, İstanbul 1972 s. 281.

(18) Ayverdi, S., "Zavallı Türk Dili" *Ah Tuna Vah Tuna*, Hülbe Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 110.

"İngiltere Hindistan'ı kaybetmekle büyük zarara uğradı, lâkın yıkılmadı. Fakat Shakespeare'e kaybetseydi, dünya haritasından silinebilirdi. Biz ise hem Bağdat'ı elden aldırдық, hem de Fuzuli'yi kaybettik bunun sonucu nereye varacak.

Bizden sormak âlâkalılardan işitmek ve iş eylemek..." (19) diyen sese kulak vererek, eğitimde fırsat eşitsizliğine sebep olan, millî kimliği eriten, ülkesine yabancılaşan, Türkiye meselelerini kavrayamıyan, çözüm üretmeyen, yabancı ülkelerin hayranı ve peyki haline gelen bir gençliğin yetişmesine zemin hazırlayan yabancı dille eğitimin, neler alıp neler götürdüğünün kamuoyunda tekrar tartışılmasında sayısız faydalar vardır.

(19) Ayverdi, S, Milli Kültür Meseleleri, a.g.e, s. 204.

BELÇİKALI İKİ İLİM ADAMININ YABANCI DİLDE EĞİTİM KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Prof. Dr. Johan LEMAN *

Prof. Dr. K. DEPREZ **

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER ***

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Türkiye'de orta ve yüksek öğretimde yabancı dille eğitim yapan resmi eğitim kurumları bulunmaktadır. Hatta yabancı dille eğitim yapan askeri liseler de mevcuttur. Bu sebeble yabancı dilde eğitim ve yabancı dil bilme konuları Türkiye'de çok tartışılmaktadır. Sizden "Etnik Münasebetler ve Dil Bilimleri" dersini almaktayım. Hocam olarak beni bu konuda aydınlatır ve yabancı dille eğitim konusundaki görüşlerinizi açıklarsanız, Türkiye'nin gündemini teşkil eden bu önemli meseleye de yeni bir ufuk kazandırmış olacaksınız efendim.

Prof. Dr. Johan LEMAN: -"Her millet önce kendi dilinde bütün kavramları öğrendikten sonra, ancak başka bir dili öğrenebilir. Eğer milliyet değiştirme söz konusu değilse, eğitim dili kesinlikle anadil olmalıdır. Araştırmalara göre, önce anadilinde eğitilen talebeler diğer bir dili ve bilgiyi daha iyi ve çabuk öğrenip daha başarılı olabiliyorlar. Çocuğun karak-

* Prof. Dr. Johan LEMAN: Belçikada K.U.L. Üniversitesi öğretim üyesi, sosyal psikolog ve antropolog. Yabancılar çok dille eğitim ve yabancı işçiler kraliyet komiserliğinde direktör.

** Prof. Dr. K. DEPREZ: Belçika'da K.U.L. Üniversitesi öğretim üyesi. Dil Profesörü. Avrupa Dil Araştırmaları grubu üyesi.

*** Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Belçika'da AT yüksek lisans eğitimi sürdürmekte iken "Etnik münasebetler ve Dil Bilimleri" derslerini aldığı Prof. Dr. Leman ve Prof. Dr. Deprez ile Aralık 1990 tarihinde bu mülakatı yapmıştır.

ter ve kişilik kazanmasında en kritik dönem, 4-15 yaş arasındır. Bu dönemde ilk okul hocalarına muazzam iş düşer. Şahsen üniversitede profesörlerle ödenen maaştan daha çoğunun ilkökul hocalarına ödenmesini hep savunurum. Çünkü ileri yaşlarda kişilik fazla etkilenmez, ama ilkökul en kritik devredir.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Belçikadaki Türk aileleri ile de ilgilendiğiniz biliyoruz. Araştırmalarınızda Belçika'da yabancı lisanla eğitilen ikinci nesil Türk çocukları ile aileleri arasında ne gibi farklılıklar tesbit ettiniz. Türk çocuklarını kendi toplumunuza kazandırmak için ne tarz çalışmalar yapıyorsunuz.

Prof. Dr. Johan LEMAN: Benim uzmanlık saham İtalyan, Flaman, Walon ve Türk âileleridir. Ayrıca Faslılar üzerine de çalıştım. Dil üzerinde antropolog, sosyolog ve psikolog olarak konuşma hakkına sâhip olduğuma inanıyorum. Her bir kültürde her kelime başka mânâlar ifade etmektedir. "Namus, şeref" İtalyan ve Flaman kültürlerinde ve Arap ve Türk kültürlerinde çok farklı mânâları ifade eder. O sebeple yabancı işçileri ve âilelerini Belçika'ya assimile etmenin en önemli ve tek yolunun yabancı dilde (Flamance, Fransızca) eğitime tâbi tutma olduğuna inanıyorum. Bu sebeple yabancılar komiserliği bütçesinin tamâmen yabancı dilde eğitime harcanmasını sağladım. Çünkü Belçika lisânında eğitilen Türk çocuğu, âilesinden farklı hedefleri seçiyor. Evinin dekorasyonundan yediği yemeğe, makyajına kadar her şey safha safha arkasından geliyor. Bu kişiler Belçika'ya yerleşmeye ve Avrupalı olmaya karar verenlerdir. Avrupalı olarak, onların Türk, müslüman veyâ Arap olarak sokaklarımızda dolaşmalarına izin veremeyiz. İkinci Dünya Savaşı'nın hâtıraları sebebi ile onları (birçok kişinin arzûsu olsa dahi) trenlere bindirip "Haydi Türkiye'ye!.." de diyemeyiz. Ayrıca demografik sebeplerden Türk çocuklarına ihtiyâcımız var.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Sayın Profesör, Flaman çocuklarının yabancı dil eğitimi ve üniversite ile millî kurumlarınızda yabancı dilde eğitim hakkında bilgi verir misiniz?

Prof. Dr. John LEMAN: Flaman çocukları kendi dillerinde eğitim görürler. % 1 civârında, az bir sayıda yabancılar için eğitim veren kolejler vardır. Ancak Hollanda ve Belçika'da yabancı dil derslerine çok önem verilerek 2 veyâ 3 yabancı dil öğretilir. Millî kurumlarda (kilise Latince kul-

lanıyor), üniversitede Flamanca eğitime özen gösterilir. Çünkü Flaman dili millî bağımsızlığın sembolüdür. Tıpta, hukukta, san'atta, teknikte kullanıldığı müddetçe yeni terimlerle zenginleşecek ve yaşayacaktır. Asker, polis teşkilâtının eğitimi, radyo-televizyonda başka bir dili kullanmak aslâ düşünülmedi ve düşünülemez. Bu kültür sürekliliğini bozar; söz konusu dahî değildir. Hür bir millet bütün millî kurumlarında kendi anadilini kullanarak hürriyetini isbatlar.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Yabancı dil bilinmesi ve yabancı dille eğitim konusundaki görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?

Prof. Dr. K. DEPREZ: Ben dil profesörüym. Yabancı dillerin bilinmesine inanıyorum. İlimde, haberleşmede İngilizce milletlerarası ortak bir dil hâline gelmiştir. Yabancı dil bilmeyen kapalı toplumlar gelişemez. Japonca da bilim dili hâline gelme yolundadır. Ancak, yabancı dilde eğitim bambaşka bir mes'eledir. Batı'da çocuklarımız önce kendi adı altında Avrupa'nın kültür kökü sayılan Latince, İngilizce, Almanca, Fransızca ve diğer dilleri öğrenirler.

Yabancı dil bilmek ile yabancı dilde eğitimi ayırmamız gerekir. Dil konusunu iyi anlamayan birçok şahıs bu iki durumu karıştırıyor. Öncelikle birçok dil bilmek her şahıs ve ülkenin zenginlik ve ilerlemesini artırır. İngilizce hiçbir eğitim vermeden Fransız üniversiteleri de binlerce yabancı talebeyi çekebilmektedir. Tabî ki İngiliz dili ve edebiyâtı fakültemiz İngilizce tadrîsat yapmaktadır. Yabancı dilde eğitim, bana göre, koloncilik zihniyetini bir üründür.

Ancak yabancı dilde eğitim millî hüviyetle direkt alâkalıdır ki hassas konudur.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Ana dil ile kültür değerlerinin korunması ve koloncilik zihniyeti ile yabancı dille eğitim konuları arasında nasıl münasebet kuruyorsunuz. Biraz daha açıklar mısınız?

Prof. Dr. K. DEPREZ: Anadil ile kültür değerleri birbirini yaşatır. Anadil kullanıldıkça değerler gelişir, çeşitlenir. Bu gelişme anadile yeni terimler getirir.

Göçmen kabul eden ülkelerde ve koloni ülkelerinde göçmenin anadili dışında eğitim uygulanarak yeni hüviyet kazandırılması bilimsel bir metottur. Anadil dışında eğitim dili olarak yabancı bir lisânın seçilmesi, millî-târihî gelişmeyi bozması yanında, sosyo-psikolojik açıdan o ülkenin

elit tabakasının çocuklarını, prestiji olan dili erken yaşlarda öğrenmeye teşvik eder. Âilede yabancı dil ve o dilin kültürü yaşanır. Bu kimlik değişimi genelde millî hüviyeti de tehdit eder. Bunun bir örneğini, Brüksel'deki üst düzey Flaman âilelerde Fransızca konuşarak, Fransızlaşma olarak yaşadık.

Dil, insan etnikliğinin ilk savunma hattıdır. Savaşmak bile etnik bir hâdisedir. Bir Çinli, Rus, Yahûdî, Alman, Afrikalı ve İngiliz farklı savaşır. Meselâ İngiliz ordusu profesyonel ordu olup Kraliçe'ye bağlıdır. Savaş niçin yapılır sorusunda, İngiliz târihinde en çok ekonomik sebepler ordunun kullanılmasına yol açmıştır.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Yabancı dille eğitim bir toplumun aydın tabakasına nasıl tesir eder?

Pro. Dr. K. DEPREZ: Yabancı dilde eğitimde, en tehlikeli hedef ülkenin aydın tabakası ve bunların âileleridir. Çünkü aydın tabaka zâten tabîî şartları sebebiyle kendi halkından biraz daha uzaktadır. Halkın nabzını tutabilmek için halkı ile özleşmesi gerekir. Yabancı dilde eğitim ile normları ve zihnî sıralama öncelikleri farklılaşır. Millî sembolleri değişir. Hele bir kerre aydın tabaka kendi içinde kurumlaşma ve dildeki yeniden yapılanmalarını gerçekleştirdiğinde yeni münâsebetlerin kurulması da zorlaşır. Halbuki kendi cinsi ve kendi halkının bağlarını hissetme ve yansıtırma... atalara kaynak olarak uzanma... onlardan değerleri ve mes'ûliyetleri, hakları ve görevleri taşıma, yenilerini aynı kaynaklardan şekillendirme ancak anadilde her konuda eğitim görüp bütün kavramların ne mânâyâ geldiğini anlamakla mümkündür.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Yabancı dille eğitim orta tabakayı nasıl etkiler?

Prof. Dr. K. DEPREZ: Yabancı dilde eğitimden en şiddetle etkileyecek olanlar, orta halli ve kırsal kesimden küçük yaşta ayrılan çocuklardır. Şahsiyet ve hüviyetlerini, farkına varmaksızın yeni dil şekilleri içinde kururlar. Âilesinde kuvvetli millî şuurlar, târihî duygu ve bütün ince değerleri tamâmen öğrenmiş ve yaşamış bir çocuk ise, dış etkilere toleranslı, ama tabîî yapısına da sâhiptir. Kültürel bakımdan dezavantajlı bir geçmişten gelmek, sosyal kabiliyetlerin gelişmiş olması, yabancı dilde eğitim sırasında yeni zihin fonksiyonlarının nakşedilmesine yol açar. Halbuki elitin karakteristiklerinden biri, etnik şuurlar ve lisan şuûrudur. Çünkü lisan et-

nik şahsiyeti şekillendirir.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Yabancı dilde eğitim neticesinde millî kültür ve ana dil nasıl etkilenir?

Prof. Dr. K. DEPREZ: Sonuçta ana dil zayıflar. Ana dilde tekrar canlanmalar mümkündür, ama kültür kendini kurtarma savaşını çoğunlukla kaybeder. Meselâ azınlıkların hürriyetinin korunması ve kurulması için en önce çok yönlü dil savaşı planlanır. Hürriyet ve anadil birbirinden ayrılamaz. Anadilin yerine yabancı dili geçirmek demek, yepyeni bir aydın tabaka, meydana getirmek demektir. Bu ise kültürde kopukluklara yol açar.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Belçika'da millî kurumlarınızda yabancı dille eğitim ile ilgili uygulamalar ve bu konudaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

Prof. Dr. K. DEPREZ: Tabî biz daha toleranslı olabiliriz. Buna rağmen millî kurumlarımızda yabancı dilde eğitim yapmak, düşünülemez dahî... Üniversitelerimizde ise % 5 kadar misâfir hoca ve talebe imkânımız var. İsteyen talebelerimiz anadillerinde imtihana girme hakkına sâhiptir.

Üniversite ve lisans üstü eğitimde öğretim üyesi ve talebe değişimi çok faydalıdır. Ancak ülkemizde, talebe seçmeli olarak yabancı dilde bâzı dersleri alabilir. Her zaman kendi anadilinde imtihana girme hakkı vardır.

Konuya câhilce bakanların görmediği hususlar, hüviyet oluşumu, anadilin uyarılmasının azalması ile, anadilin köylülerin konuştuğu dil hâline gelmesi, "lack of sophistication", fikrî değerlerini ve inceliklerini kaybederek gelişmemesidir. Aydın tabaka (yabancı dilde eğitim ile), İngilizceye yönelmesi halinde yeni sosyal bir duvar yaratılacaktır. Bu ise sosyal tansiyonu yükseltir. Toplumda sınıf ayrımına yol açar.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Avrupa'da başlayan milli hareketler ana dillere dönüşe yol açacak mı?

Prof. Dr. K. DEPREZ: Dil, "yapma" ve "bilme", "hayat" ve "hayatı idame ettirme" sırlarını taşıyan "corpus mysticum" (mistik - sırlı bütün) tur.

Avrupa yeni yapılanma içindedir. 19. yy. da ve 20. yy. başlarında etniklik azaldı. Ancak son gelişmelerle etniklik tekrar güçlendi. Bu durumda dil, politik ve stratejik bir silahtır. Bu yıl Avrupa Topluluğu'nda dil

bölgeleri (language regions) politik birim olarak değerlendirilmiştir. Almanya'da yabancı bilim adamlarından Almanca yazmaları Almanca konferans vermeleri istenmektedir.

Dr. Ayşe GÜNGÖRÜRLER: Çok teşekkür ederim efendim.

KUBBEALTI NEŞRİYATI'nın 24. eseri olan

HAZIRLIK TÜRKÇE

Kemâl Yurdakul AREN Hayri BİLECİK

Aysel YÜKSEL

tarafından hazırlanmış olup,

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nca incelenmiş, Yabancı dilde eğitim yapan orta öğretim kurumları hazırlık sınıflarında ders kitabı yerine okutulma kararı, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi 17 Eylül 1990 - 2321 sayısında* neşredilmiştir.

- Konular yabancı dil programına uygun olarak işlenmiştir.
- Türkçe ve Dilbilgisi tek kitap halinde hazırlanmıştır.
- Metinlerin seçiminde ilkokul 5. ve ortaokul 1. sınıf seviyesi hassasiyetle korunmuştur.
- Dilimiz öğrenci için bir kurallar topluluğu olmaktan çıkılıp canlı Türkçe içinde verilmeye çalışılmıştır.

ÂLEDE KÜLTÜR İNTİKÂLİ*

Saygıdeğer dâvetliler,

Vakfımız, çok mühim bulduğu bu kongreye "Âilede Kültür İntikâli" başlıklı bir tebliğle katılıyor. Siz, milletimizin geleceğine içi titreyerek bakan değerli hâzirûna, âile ve kültür kavramları hakkında yeni bir şey gibi söylenecek ne olabilir? Ancak meselenin ehemmiyetini müdrik insanlarla bir adım daha ileri giderek Türk âilesinde kültürün korunup yeni nesillere intikal ettirilmesi gibi millî varlığımızın en hassas bir noktasından endişelerimizi paylaşılabileceğimizi düşünüyoruz.

Bilindiği gibi "Türk Devleti" "Baba" sıfatını taşırdı. Ona "Devlet Baba" denirdi. Vatan ise "Ana Vatan"dır. Millî tefekkürümüz, en çaplı sosyal müesseselerini dahî âileyi esas alan kavramlarla açıklamıştır. Yâni dünyâya "âile" noktasından bakan bir millet karakteri taşıyoruz. Tâbi devlet ve kavimlere hâkanlarımız "Birâder" yâhut "Kardeş" diye hitab ederlerdi. Hâlâ Kıbrıs "Yavru Vatan", Pakistan "Dost ve kardeş" diye anılmaz mı?

Kezâ beşerî münâsebetlerimizi düzenleyen millî muâşeretimizde de âile fertlerinin unvanları ve küçkü büyük münâsebetlerindeki davranış biçimleri hâkim değil midir? Yoksa karşılaştığımız tanımadığımız bir hanıma: Bacı, teyze, anne, yenge, abla veyâ nine diye hitab etmez miyiz. Büyük saydığımız bir kimse, yaşça bizden küçük bile olsa elini öpmez miyiz! Eğer muhâtabımız bir erkek ise yaş durumuna göre: Evlat, oğul, kardeş, ağabey, amca, baba, dayı veyâ dede diye çağırılmaz mı? Bu muâşeret anlayışının gerisinde neler yoktur ki!.. Muhâtaba îtimat telkîni vardır. insanları dost bilish vardır. Sun'îlikilerden kaçış ve sûniyetleri bertaraf ediş vardır.... Varlar çoktur; ama bütün bir cemiyeti toprağı ve devletiyle birlikte tek âileymiş gibi görüşümüzün altı çizilerek vurgulanması şarttır.

Bu görüş açısından bakıldığı takdirde Türk millî kültürünün bir âile kültürü olduğu bile söylenebilir. Ancak Şûrâ Komitesi'nin sayın bakanımızın imzâsıyla bize gönderdiği yazıda, görüşlerimizin ençok altı daktilo sayfasıyla sınırlandırılmış olması konuyu detaylandırmamıza engeldir.

Dikkatinizi istirham ederim. Devlet katunda, târimimiz boyunca âile konusunda böyle bir şûrâ düzenlenmemiştir. En güç devirlerde bile devletini omuzlamış olan bu müessese, hiç bir zaman himâyeye muhtaç olmamıştır. Bugün buna ihtiyaç duyulmaktadır. Yâni yüzyıla yaklaşan bir barış ve kalkınma devrinin sonun-

*Başbakanlık Âile Araştırma Kurumu tarafından 17-20 Aralık 1990 tarihleri arasında Ankara'da tertiplenen "I. Âile Şûrâsı"na davet edilen Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına Said Başer tarafından sunulan tebliğ metnidir.

da âile yapımız dağılmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu neden böyledir?

Târimizdeki en müşkül dönemlerimizde bile doğurduğu çocuğuna "Ya gâzi ol ya şehid" niyâziyle ilk memeyi veren analar ve oğullarını kınalı koç gibi vatana kurban olsun diye askere uğurlayan babalardaki millî his ve idrakler niçin giderek zayıflamaktadır?

Bu noktada Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı olarak muhterem heyetinizin dikkatine sunmak istediğimiz husus şudur:

Türkiye'de kültür hayâtı ve eğitim Cumhuriyetimizin ilk yıllarından beri büyük ölçüde devlet eliyle yürütülmüştür. Bugün âileyi bozmakta olan ve bizleri derin derin endişelendiren menfî tecellîler, çok büyük ölçüde devletimizin kültür politikalarının eseridir. Lûtfen dikkat edelim! Vebal âilede değil devlettedir. Şu âna kadar bütün müesseseleriyle milletin târihî ve temel kültür tercihlerini değiştirmeye uğraşan devletimiz, bu noktayı gözardı ederek hamiyetli bir Bakan'ın gayretleriyle âileyi nasıl kurtarırsınız? diye düşünüyor. Bu, teşebbüs sâhipleri için taşıdığı şerel mahfuz kalmak kaydıyla devletimiz için çok ciddi bir çelişkidir. Bu teşebbüsün sâhiplerini yürekten tebrik ediyor, başarımlarını diliyoruz.

Artık kabul edilmelidir ki, Türk âilesini kurtarmak, öncelikle Türk milletin temel kültür değerlerine yabancı, hattâ yer yer tahripkâr kültür politikalarının terk edilmesine bağlıdır. Türk âilesi târih boyunca himmete muhtaç olmamıştır. Onu tahrib eden neşriyat, eğitim sistemleri ve ona zorla yeni bir şekil vermeğe çalışan kültür siyâseti olmuştur.

Burada âile konusunu konuşacakken, meseleyi birden bu kadar geniş tutmanın gereksizliği ileri sürülebilir. Ancak dıştan bakışla dev bir varlık gibi görünen cemiyetin ana unsurunu fertler teşkil etmektedir. Ve her fert bir ana babadan gelmiştir. Fertler içinden çıktıkları âilelerin müsbet ve menfî özelliklerini taşımaktadırlar. Sosyal müesseselerin yeri ve rolü hiç şüphesiz çok önemlidir. Bunu inkar edemeyiz. Ancak âileden alınan değerlerle bu müesseselerde işlenen değerlerin çelişkiye düşmesi ve çocuk gözünde dâimâ gelenek ve âile değerlerinin aşağılanması başka ne sonuç verebilirdi ki?!

Problemimizin bir başka cephesi ise sağlıksız şehirleşme ile hatâli mesken siyâsetin getirdiği sıkıntılardır.

Âileler bu şehir ve mesken düzeninde küçülmek zorunda kalmakta ve çocukların asıl gıdalandıkları büyüklerle bağlar kopmaktadır. Evler genellikle çok küçülmüş ve bir büyük akrabâya yer kalmamıştır. Büyükler huzur evine yollanırken çocuklar da ya komşu teyzeler elinde yamalı bohçalar hâline dönmüş veya kreşlerde noel şarkıları ezberleyip, babalarını analarını reddeden psikolojilere sokulmuşlardır.

Şimdi bir de ana okullarında kendi kültürü nâmına hiç bir şey öğrenemeyen

bu yavrulara yabancı dil öğretilmeye başlanmıştır. Artık noel şarkılarının tercüme edilmesine de gerek yoktur. Huzur evlerindeki yaşlılar hakkında yeteri kadar yaralı olduğunuz tahmin ettiğimizden o noktayı atlıyorum.

Fakat şu kadarını söylememize müsâde buyrun. Âileyi bütün fertlerin zevkle yaşadığı bir sevgi ocağı hâline getirmek ana gâye olmalıdır. Bayramlar, hıdırellezler, kandiller gibi hoş vesilelerle fertlerin birbirine sevgisini takviye etmek, geleneğimizi bu noktalarda baltamaktansa sosyolojik îzâhını yaparak canlandırmak esas olmalıdır. Türk âilesi şifâhî kültür ocağı hüviyetini günümüz şartlarında yeniden kazanmalıdır. Eskiden büyüklerin yürüttüğü bir kültür intikâli keyfiyetini modern basın yayın ve televizyon metodlarıyla canlandırmak mümkündür.

Zîrâ, gelecekteki köy ve mahalle ortadan silinmiştir. Sokak başıboş serseri hayâtının sembolü olmuştur. Ortada câmi, kışla, okul üçgeninde âileden edindiği değerleri pekiştiren bir gençlikten bahsedebilecek babayiğit kaldığını da sanmıyoruz.

Bir de toplum ve âilede kadın, bilhassa çalışan kadın meselesi vardır. Burada konuyu feminizm güllünlüğünü bir kenara bırakarak bir kaç noktadan ele alalım. Doğum öncesi on, sonrası kırk günlük izin kullanan bir çalışan hanımın çocuğuna ne kadar bakabileceğini insafla düşünelim.

Hemen hiç bir konuda eğitilmeyen ve el uzatılmayan hanımlarımıza sâdece doğum kontrolü yardımları yapılması ve mevcut kesif aşağılayıcı propaganda hangi demokratik mekanizma tarafından meşrûlaştırılmıştır? Doğum izinlerinin kısıltığı, meskenlerin giderek küçülmesi, çocuklar için ihtiyaç duyulan yardım ve yatırımların hemen hiç kaale alınmaması da bir başka doğum kontrolü müdür? diye düşünülmektedir.

Ayrıca bir ülkede tabiatıyla önce boğaz meselesini çözmek derdine düşmüş insanlardan hangi kültür intikâli beklenecektir.

İlerleme ve gelişme uğruna bu derece varlık temellerimizi dinamiklemenin şart olduğunu savunabilmek nasıl bir gâflettir?.. Lûtfen bir îzâhı varsa bilmek isteriz.

Hepimiz duymuşuzdur. Mehmet ellerine ve başına kına yakılıp askere gönderilir. Komutan biraz müstehzî: "Oğlum kurbanlık koç gibi bu kınalar da ne?" diye sorunca Mehmet: "Komutanım, babam beni vatana kurban olayım diye yolladı" cevâbını verir. Şimdi, Mehmed'in enfes cevâbının rehâvetini bir yana bırakalım. Ama komutanın tavrına ne demeli? Bu iki insan neden bu derece farklı düşünürlər? Müşterek bir fikir ve îman zemîninde buluşmadan bütün kangren olmuş meselelerimiz gibi bu konunun çözümünü de çok güç bulmaktayız.

İnci A. Birol ve Çiçek Derman
tarafından hazırlanan

Türk Tezyînî San'atlarında Motifler

İsimli eser pek yakında

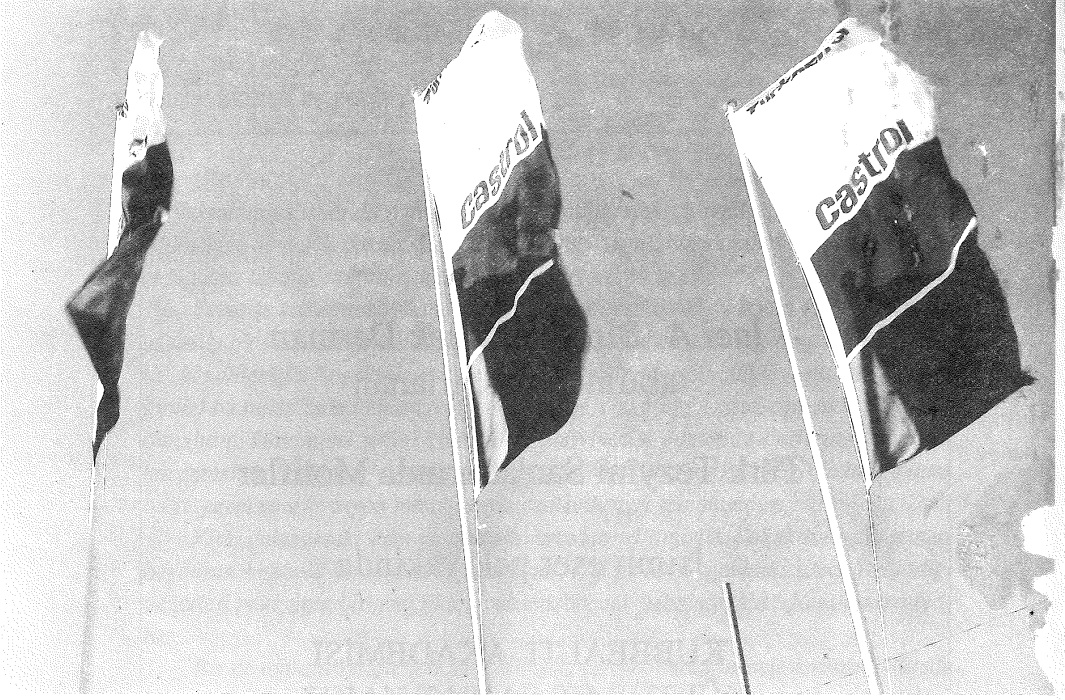
KUBBEALTI AKADEMİSİ
KÜLTÜR VE SAN'AT VAKFI

Neşriyâtı arasında çıkacaktır.

Kültürümüzün nesilden nesile intikālını gāye
edinen Vakfımız,

Türk Tezyînî San'atlarında Motifler
(Türkçe-İngilizce)

isimli eseri neşretmekle, Türk san'atkârlarına
önemli bir hizmette
bulunduğu inancındadır.

"Türk Petrolcülüğünün Yükselişi"

TÜRKPETROL VE MADENİ YAĞLAR T.A.Ş.

TURCAS PETROLCÜLÜK A.Ş.

MARMARA PETROL VE RAFİNERİ İŞLERİ A.Ş.

ALEVGAZ LIKİT PETROL GAZLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MARMARA TRANSPORT A.Ş.

TURTEL TURİSTİK TESİSLERİ A.Ş.

KIRLANGIÇ ZEYTİNYAĞ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

TURNA AĞAÇ SANAYİ A.Ş.

TÜDAS PETROL DATA ANALİZ SERVİSLERİ A.Ş.

Türkpetrol

ve bağlı şirketler grubu
50 yılı aşkın bir süredir
Türk ekonomisine
katkıda bulunmanın
kivancını yaşıyor.

